

*A debreceni sajtóélet
kibontakozása
a dualizmus korában*

1867-1880

OTDK dolgozat

1. § Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.

Készítette: Sütő Péter

2003.

Tartalom

1	<i>Bevezetés, források, kutatási módszerek</i>	5
2	<i>A debreceni sajtóélet helyi és országos háttere</i>	7
2.1	A város sajtóélete a kiegyezés előtt	7
2.2	A kiegyezés időszakának sajtószabályozása	9
2.2.1	Előzmények	9
2.2.2	A kiegyezés sajtótörvénye és kiegészítő rendeletei	9
2.2.3	A törvény értékei és hiányosságai	12
2.3	A sajtóélet politikai, társadalmi, ipari feltételei Debrecenben	15
2.3.1	Politikai helyzet, közgondolkodás	15
2.3.2	Társadalmi viszonyok	17
2.3.3	Ipari, infrastrukturális háttér	19
3	<i>A lapok ismertetése és rendszerezése</i>	22
3.1	Politikai hírlapok	22
3.1.1	Alföldi Hírlap	22
3.1.2	Debreczen	27
3.1.3	Tiszavidék	33
3.1.4	A Tiszavidék	37
3.1.5	Debreczeni Ellenőr	39
3.1.6	A politikai hírlapélet	43
3.2	Társadalmi, közéleti hetilapok	51
3.2.1	Debreczeni Lapok	51
3.2.2	Tiszavidék	53
3.2.3	Alföldi Lapok	55
3.2.4	Debreczen-Hajdumegyei Közlöny	57
3.2.5	Polgártárs	57
3.2.6	Ébresztő	59
3.2.7	A társadalmi hetilapok szerepe	62

3.3	Élclapok	64
3.3.1	Kis Doromb	64
3.4	Kereskedelmi, hirdetési lapok	65
3.4.1	Debreczen-Nagyvárad i Ért esít ő	65
3.4.2	Közérdek	69
3.4.3	Kereskedelmi, hirdetési sajtóélet	70
3.5	Szépirodalom és időszaki sajtó	72
3.5.1	Déli báb	72
3.5.2	Szépirodalom a helyi sajtóban	77
4	<i>A város sajtóviszonyai</i>	79
5	<i>Debrecen szerepe az országos sajtóéletben</i>	87
	<i>Irodalomjegyzék</i>	91
	<i>Ábrajegyzék</i>	98
	<i>Függelék</i>	99

1 Bevezetés, források, kutatási módszerek

Az emberek többsége erősen kötődik szűkebb környezetéhez, szülőföldjéhez, lakóhelyéhez, ezért érdeklődik gyökerei, múltja iránt. Az utóbbi időben megfigyelhető, hogy felerősödött az érdeklődés a helyi értékek megismerése, a helyismereti tevékenység iránt.¹ A helytörténet kutatásának jelentősége az, hogy bemutatja, hogyan formálódtak a helyi társadalmi, kulturális viszonyok a jelenlegi képre. Ennek fontos forrását és alapját biztosítják a helyi sajtótermékek, melyek történeti feltárásai eddig ismeretlen és máshonnan meg nem ismerhető adatokkal gazdagítják a történettudományt. A helyi „elfeledett” kulturális értékek, a helytörténeti feldolgozás híján egyre távolabb kerülnek és félő, hogy végleg elvesznek.

A magyar sajtó történetét összefoglaló munkák elsősorban a sajtóélet központját, a fővárost mutatják be, míg a vidék háttérbe szorul. Ennek oka, hogy az országos összehasonlításhoz alapot adó helytörténeti munkák hézagosak és a meglévő anyagok nem eléggé ismertek. Ilyen részben feldolgozott terület például a kiegyezés utáni évtized debreceni sajtóélete. A dualizmus kori debreceni sajtótörténettel foglalkozó publikációk száma kevés. Először 1933-ban Bácsi Ernő tekintette át kéziratban maradt, tehát nehezen hozzáférhető szakdolgozatában a XIX. század debreceni hírlapirodalmát, majd Bényei Miklós 1971-ben adott keresztmetszetet a hírlapokról a párizsi kommun sajtóviszhangjának tükrében. Az időszak legjelentősebb hírlapjainak történetét Ember Ernő 1954-56-ban, Korompai Gáborné 1968-ban, 1974-ben és 1987-ben foglalták össze. A korszak fennmaradt helyi sajtótermékeit szintén ő vette számba Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiájában. Kutatásom során olyan adatokra is bukkantam, melyek pontosítják, és új lappal bővítik a bibliográfiát.

Munkám során az autopszia elvét követtem. Belső forrásként az eredeti lapokra támaszkodtam. Külső forrásként pedig az egykorú dokumentumok, a debreceni nyomdáról, a törvényszék munkájáról szóló iratok, lapengedélyek, sajtóperrek anyagai voltak hasznosíthatók. A térképek adatainak összegyűjtéséhez a

¹ Bényei Miklós: A helyismereti tevékenység a könyvtárakban. Nyíregyháza, 1994. 1-3. p.

levéltári iratok között nem találtam előfizetői, terjesztői listákat, így itt is az eredeti újságok jelentették a forrást. Ehhez nagyon jól hasznosíthatóak voltak az olvasói, szerkesztői, kiadói levelezések, elvétele pedig a kis érdeklődésre számot tartó helyi hírek, utóbbiakból csak erős szelektálás után lehetett információkat nyerni.

A sajtótermékek 90%-át részben, vagy egészben, eredeti vagy mikrofilm formájában megtaláltam Debrecenben, az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, illetve a Református Kollégium Nagykönyvtárának állományában, a továbbiakat pedig az Országos Széchényi Könyvtárban. Több lap teljes sorozata a három gyűjteményből együtt sem állítható össze, sőt olyan is van, amelyekre csak korabeli cikkekben, hivatkozásokban, illetve bibliográfiákban bukkanhatunk rá.

A kutatással céloim áttekintést nyújtani Debrecen sajtóéletének az 1867-1880 közötti időszakáról. Az időhatárok megválasztásának fő oka, hogy a kiegyezés sajtótörvényének köszönhetően ekkorra tehető a magyar sajtó legszabadabb korszaka. Megindult a helyi politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális igényekre építkezve a debreceni sajtó arculatának kialakulása, miközben a keleti országrész sajtóéletének központjává vált.

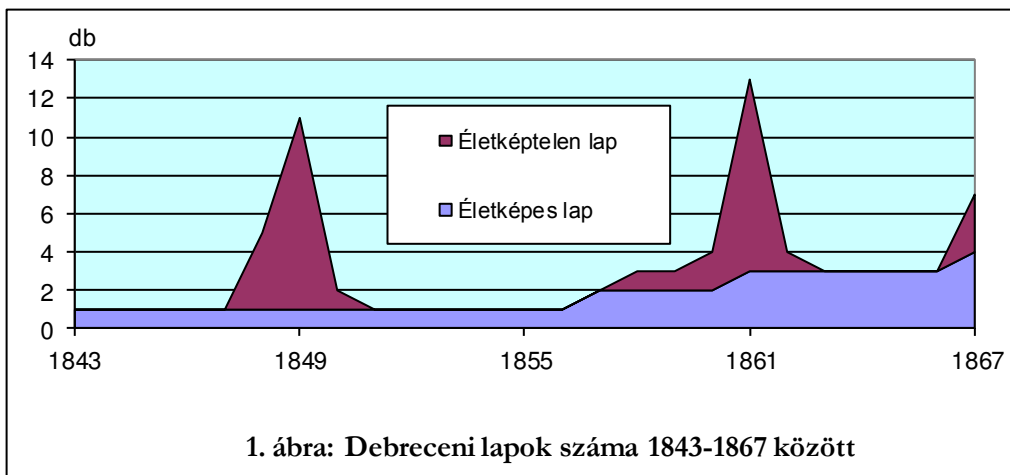
A folyamat megismeréséhez szükséges a város sajtóéletét meghatározó lapok és laptípusok bemutatása. A kis érdekltségű, kevésbé jelentős folyóiratok feldolgozására jelenleg nem került sor. Az egyes lapok ismertetésénél fontosnak tartottam az alapadatok tényszerű közlését, melyeket a hozzáférhető számok átvizsgálásával gyűjtöttem össze. A lapok ismertetése során fontos szerepet kapott az életképesség kérdése, mivel az újjászerveződés egyik központi motívuma, melyhez szorosan kapcsolhatók a sajtóélet meghatározó elemei. A kapott eredményeket összegezve pedig elhelyeztem Debrecen az országos sajtóviszonyok közé, feltárva a fővárostól való lemaradásának, illetve regionális jelentőségének okait.

Itt szeretném megköszönni témavezetőmnek Dr. Bényei Miklósnak, hogy bevezetett a helytörténeti munka szép és magával ragadó folyamatába és segítséget nyújtott a felmerült problémák leküzdésében. Továbbá köszönetet mondok Dr. Korompai Gábornénak, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára munkatársának kutatásom során nyújtott hasznos tanácsaiért.

2 A debreceni sajtóélet helyi és országos háttere

2.1 A város sajtóélete a kiegyezés előtt

A debreceni időszaki sajtó kezdetét 1843-tól, a *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* elindulásától számítjuk. Vegyes tartalmú, kereskedelmi hetilapként működött, a város egyedüli lapjaként, de megindulása nem ösztönözte a helyi társadalmat a sajtóélet beindítására. A lapok számának alakulása a helyi sajtóélet változását a kiegyezésig jól jellemzi. (1.ábra²)

Az első jelentős hatás a polgári forradalom és az 1848-as sajtótörvény volt, mely a helyi közéletet olyannyira megélnkítette, hogy új helyi sajtóorgánumok jöttek létre. Ezt a hatást tovább fokozta, hogy a kormány 1849-ben Debrecenbe költözött, ami jelentős fővárosi lapok székhelyének átköltözését is magával hozta. Ekkor tehát, kis részben spontán módon, sokkal inkább erőteljes külső hatásra mozgalmas sajtóéletet mondhatott magáénak a város.³ Ez a hirtelen fellendülés nem tarthatott soká, amint a kormány visszaköltözött fokozatosan csökkent, majd a szabadságharc bukásával teljesen visszaesett a helyi hírlapélet.

² Az ábrához felhasznált adatokat a következőből gyűjtöttem: Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. Debrecen, 1973.

³ Szabó István: A szabadságharc debreceni hírlapjai = Debreczeni képes kalendárium az 1924. közönséges esztendőre. 56. p.

A szabadságharcot követő két évtized sajtóéletét az abszolutista rendszer átvészélése határozta meg. Az önkényuralom sajtóéletének szigorúan szabályozott, elnyomott helyzetében csak az 1860-ban kiadott októberi diploma hozott enyhülést, ekkor ismét látványos lapalapítási kedv vette kezdetét az országban. Ám a provizórium, szigorú intézkedéseivel újra visszaszorította a sajtó és a közélet mozgólódását.⁴

Debrecenben a kiegyezés előtti időszakban mindössze három hosszabb életű lapot találhatunk, a többi általában még egy teljes évet sem tudott működni a már ismertetett okok miatt.⁵ A lapok kiadása és szerkesztése ekkor még nem vált külön, általában néhány jómódú értelmiségi szerepvállalásához kötődött. A nyomdai hátteret elsősorban a jelentős múltra visszatekintő Városi Nyomda biztosította.

Az időszak sajtóéletének fontos vonása, hogy a hírközlés terén megkezdődött a főváros és a vidék különválása, ami a társadalmi decentralizáció egyik jelének tekinthető.⁶

Összességében a kiegyezés előtt Debrecent visszafogott, elnyomott sajtóviszonyok jellemezték. Azonban mégis itt működött az ország egyetlen olyan lapja (*Debreczen-Nagyváradi Értesítő*), mely megszakítás nélkül végigélte ezt az időszakot, sőt pár hónapig szépirodalmi lappal is rendelkezett a város (*Csokonai Lapok*). Továbbá a provizóriumot is túlélte egy színvonalas debreceni hetilap (*Hortobágy*). Ez előrevetítette, hogy a külső akadályok elhárulása után volt olyan alap, amire az újjáéledő sajtó építkezhetett.

⁴ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1849-1867. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. Debrecen, 1955. 304. p.

⁵ Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. Debrecen, 1973. I. p.

⁶ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1849-1867. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. Debrecen, 1955. 374. p.

2.2 A kiegyezés időszakának sajtószabályozása

2.2.1 Előzmények

Az önkényuralom időszakában jelentős fejlődés figyelhető meg a nyomdászat és a közlekedés terén, aminek következménye lenne, hogy gyors ütemben gyarapodik a sajtóorgánumok száma. Ezt a fejlődést azonban a központi intézkedések – az 1850-es hirdetési adó, az 1858-ban bevezetett hírlapbélyeg, a korszakot meghatározó 1852. évi sajtótörvény a megintési rendszerrel és a kaucióval, valamint az 1862. évi sajtópátens – elnyomták. A központi szabályozás mellett a sajtó fejlődését gátló másik tényező a nemesi passzív rezisztencia, melynek következtében az előfizetők száma elmaradt a polgári fejlődés e szakaszában várhatótól.

Változást a kiegyezés előkészítése hozott, mely több lap működését is megalapozta azáltal, hogy minden politikai irányzat saját lappal rendelkezett (Felirati Párt - Pesti Napló; Határozati Párt - Magyarország, Magyar Sajtó), ugyanakkor a kormány az ellenzéki sajtó elnyomása mellett szintén saját lappal próbált érvényre jutni (Sürgöny, Pesti Hírnök). A politikai légkör fokozatos enyhülése pedig a sajtóviszonyokra is kedvező hatást gyakorolt.

A nemzetközi politikai porondon Ausztria a remélt sikerekkel ellentétben hátrányos helyzetbe került – az olasz, majd a porosz katonai vereségek miatt –, így nyugodt belpolitikai háttérre volt szüksége. Azonban a nemesi passzív ellenállás is egyre tarthatatlanabbá vált, mivel a polgári, a gazdasági és a technikai fejlődésnek egyaránt útjában állt. Mindezek következtében mindkét félnek érdekében állt a kiegyezés.

2.2.2 A kiegyezés sajtótörvénye és kiegészítő rendeletei

Az 1867. évi kiegyezéssel Magyarország viszonylagos belső önállóságot nyert az Osztrák Magyar-Monarchia keretein belül és az 1848. márciusi sajtótörvény visszaállításával újra életbe lépett a polgári sajtószabadság, mely most már valóban kibontakozhatott és megvalósulhatott.

A hivatalba lépő Andrássy-kormány számára új tervezetek híján kézenfekvő volt az 1848-ban szentesített sajtótörvényt elővenni, bizonyos rendeletek megváltoztatásával. Az 1848. évi XVIII. törvénycikk az adott politikai viszonyokon is túllépve határozta meg a szabad sajtó alapjait, mellyel nagyobb teret biztosítottak a demokratikus erők szerveződésének, mint bármely más kelet-európai országban.⁷

A törvény legfontosabb intézkedései:⁸

- ☞ *Eltörli az előzetes vizsgálatot, ami egyben a sajtószabadság visszaállítását jelenti, azaz "Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti" és ehhez részletezi a sajtó útján való közlést.* A jogokat azonban csak általános meghatározással, részletezés nélkül írja le. A sajtóvétségeket azonban részletekbe hatóan sorolja fel.
- ☞ *A politikai lapok indítását kaució letételéhez köti.* Ez a kaució napilapoknál 10 000 Ft-os, hetilapoknál 5 000 Ft-os biztosíték, amiből vétség esetén levonták a büntetéseket.
- ☞ *A sajtóvétség részletezése között megjelenik a felelős személyének kérdése is. Elsősorban a szerző, majd a kiadó és végül a nyomda.* A felelősség pontos rögzítése nagyon fontos, mert nagyobb biztonságot jelent a lapoknak és a nyomdáknak.

A fent vázolt '48-ból átvett törvény azonban nem felelt meg teljességében az újjászerveződött állam felépítésének. A törvény hibáinak kijavítását új végrehajtási rendelet kísérelte meg. A problémát az jelentette, hogy az 1848-as törvény a sajtóvétségben illetékes esküdtszékek törvényhatóságokénti felállítását mondta ki, ezzel szemben a kormány az esküdtszékeket a királyi táblára, illetve a kerületi táblák székhelyeire akarta központosítani. Végül az utóbbinak megfelelően Pest, Kőszeg, Nagyszombat, Debrecen és Eperjes lett az esküdtszék székhelye.⁹ Ennek keresztülvitele azonban a nemzetiségi képviselők heves ellenállásába ütközött, ugyanis attól tartottak, hogy a sajtó nem magyar nyelvű munkásait elvonnák

⁷ Csizmadia Andor: A vallás- és lelkiismereti szabadság és a felekezetek egyenjogúságának kérdése Magyarországon a dualizmus korában = Jogtudományi Közlöny, 1963. 1.sz. 24. p.

⁸ A törvény ismertetése: Beér János - Csizmadia Andor (közread.): Történelmünk a jogalkotás tükrében: Sarkalatos honi törvényeinkről: 1001-1949. Budapest, 1966. 331-332. p.

⁹ Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Budapest, 1993. 61. p.

törvényhatóságuk bíróságaitól, s idegen városok esküdtszékei döntenének ügyekben. Végül a parlament jelentéktelen változtatásokkal mégis elfogadta.

A sajtó létét megkönnyítendő, a hírlapok bélyegkötelezettségét 1870. január 1-től törvényi szabályozás szintjén megszüntették, mivel "a műveltség terjesztését adóztatja meg, illetőleg nehezíti és akadályozza,... mely már egyéb adó által is érintetik".¹⁰ Ez azonban nem egyezik meg a hirdetési adó, avagy hirdetési bélyeg eltörlésével, mely egészen 1900-ig megmaradt. Ez utóbbi még 1850-ből maradt fenn és egységes illetéket írt elő minden hirdetésre, legyen az egy sikeres üzlet reklámja, vagy egy álláskereső hirdetése. A hírlapbélyeg eltörlésének sikere után a kaució eltörlése is napirendre került, ám a hatalom birtokosai ettől már mereven elzárkóztak.

A felmerülő sajtójogi problémák megoldása miniszteri rendeletek kiadásának sokaságát igényelte, mely egyre bonyolította a sajtójog rendszerét. A miniszteri rendeletek által szabályozott kérdések a következők voltak:

☞ *A biztosíték és a köteles példány szolgáltatás kérdésének szabályozása* teremtette meg a sajtófelügyelet új alapjait. A változtatást az jelentette, hogy a bejelentkezésnek, a biztosíték letételének és a köteles példány beszolgáltatásának kötelezettségét nem a törvényhatóság elnökének rendeli alá, hanem egy sajtóügyi köztisztviselőnek, ami biztosította a vádhatóság közvetlen tájékoztatói lehetőségét.¹¹

☞ *A sajtóbüntetőeljárás kérdése.* A törvény a sajtóvétségek megtorlásának eljárási kérdéséről nem szól, így teljes egészében rendeleti úton kellett szabályozni. Ennek legfontosabb elemei, hogy a köztisztviselők és a vizsgálóbírók kinevezését az igazságügy minisztérium hatáskörébe helyezte,¹² hogy a kormány befolyása nagyobb legyen.

¹⁰ Az 1869-1872. évi Országgyűlés Képviselőházi Napló. 4. kötet, Pest, 1870. 26-27. p.

¹¹ Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon : 1867-1875. Budapest, 1986. 32. p.

¹² Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon : 1867-1875. Budapest, 1986. 38. p.

☞ *Büntetésvégrehajtási kérdések.* A sajtóperben börtönbüntetésre ítélteteket nem börtöncellában, hanem elkülönített berendezett helyiségben tartották és engedélyezték számukra többek között szellemi foglalkozásuk, újságírói tevékenységük folytatását, a szabad levelezést és látogatók fogadását, sőt a városban való egyórás sétát is. Az egyre inkább eluralkodó "kánaáni" állapotoknak 1869-ben új rendelet kiadásával próbáltak meg véget vetni, amelyben a sajtófoglyok feletti felügyeletet megszigorították.¹³

A kiegészítés liberális sajtótörvénye a "magyar korona országaiban" nem vált általános érvényűvé, ugyanis öt különböző törvény, vagy rendelet szabályozta a sajtó szabadságát. Erdélyben és Fiumében az 1852-es sajtórendtartás maradt érvényben. Dalmátország, Horvátország és Szlavonország a belső függetlenségük elismerésével külön sajtótörvényt léptettek hatályba. A bánsági és titeli határőrvidéken pedig az 1862. évi osztrák sajtópátenst hagyták meg. A területi megosztás oka egyértelműen a nemzetiségi törekvések sajtójának biztos kézben tartása volt.

2.2.3 A törvény értékei és hiányosságai

A sajtótörvényre jellemző, hogy általános megfogalmazásai miatt jelentős kiegészítésre szorult rendeletek formájában. Ez azt eredményezte, hogy a belügy- és igazságügy minisztérium néha saját jogkörén is túllépve próbálta kézben tartani a sajtó életét. Rendszeres módosításokkal, valamint új rendeletek életbeléptetésével irányította a sajtójog kérdéseit, aminek következtében egyre bonyolultabbá vált a sajtójog rendszere. Ezeket a rendszeres változtatásokat a gyakorlat nem tudta – és nem egy esetben nem is akarta – kellőképpen követni, ami ellentmondásokhoz és feszültséghez vezetett a helyi szervek és a minisztérium között, így akadozott a végrehajtás is.

¹³ Szabályzat a pesti esküdtszék által sajtóvétségért elítéltek fogsági végrehajtása iránt. Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára. Budapest, 1869. 717-719. p.

Maga a törvény – és a rendeletek egy része is – a gondolatok szabad terjesztésének megteremtését, sőt néhol már a szabadosságot is lehetővé tették. Ezt az alábbi példák is alátámasztják:

- ☞ Az 1.§ fontos momentuma, hogy az előzetes vizsgálatot *örökre* eltörli, a rendeleteket azonban, csak *időlegesen* állítja mellé. Ez teszi lehetővé, hogy ne állhassanak a rendeletek a fejlődés útjába.
- ☞ A hírlapbélyeg eltörlése is jelentős vívmány, melynek morális okai voltak: mivel a Bach-rendszer vezette be, ezért a politikai hatalom elnyomóeszközeinek tekintették, pedig ez az európai gyakorlatban egy általánosan elfogadott vállalkozói adó volt.¹⁴
- ☞ A törvény jelentős védelmet nyújtott a nyilvánosságnak, ezáltal az ellenzéki és nemzetiségi kritikáknak, mivel a törvényhatóságok és törvényszékek üléseinek közlése nem volt büntethető.¹⁵
- ☞ További védelmet jelentett, hogy kiszélesítette a vádlott védelmére szolgáló tanúk bevonásának lehetőségét.
- ☞ A büntetvégrehajtásra vonatkozó rendelet nyíltan lehetővé tette a sajtóvétség miatt elítéltekkel szemben az engedékeny bánásmódot, így nem érhetett el elrettentő hatását.

Vannak azonban negatív előjelű intézkedései is a törvénynek és rendeleteinek, amelyek lehetőséget adtak a végrehajtó hatalom szigorú fellépésére:

- ☞ A törvény sarkalatos pontja a 30.§, mely a politikai tárgyú lapok indításáért tíz-, vagy ötezer forint biztosítékot ír elő. Ez már a gondolatközlés korlátozását, valamint a közügyekbe való beavatkozás vagyontól való függőségét eredményezi.¹⁶

¹⁴ Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. Budapest, 1993. 61. p.

¹⁵ Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: A magyar sajtó története. [Budapest], [1994]. 125. p.

¹⁶ Vargha Ferenc: Sajtószabadság = Jogtudományi Közlöny, 1906. 39. sz. 328. p.

- ☞ Az esküdtszékek reformja a nemzeti kisebbségekből ellenállást váltott ki, mivel így a nemzetiségi területeken lévő esküdtszékekben is magyar többség volt biztosítva.
- ☞ A közvádlo és a vizsgálóbíró minisztérium általi kinevezése biztosította, hogy az államellenes sajtóvétségek megfelelően nagy büntetést kapjanak.

A szabadságjogok pozitív és negatív irányú szabályozása mellett a törvény fontos kérdésekben hiányos. A felelősséget megállapító paragrafus nem pontos, ezért a gyakorlatban más értelmezést kapott. Szerzőnek ugyanis csak az adott cikk íróját tekintették és csak ismeretlensége esetén következett a kiadó, majd a nyomda felelőssége. Azonban a büntetőjog logikája és felelősség fogalma szerint, ha a vétségnek a kiadó és a nyomda is részesei, akkor felelősek és büntetendők a szerzővel együtt, ha nem részesei, akkor pedig nem büntethetők a szerző ismertségének hiánya esetén sem.¹⁷ A felelősség megállapításának hasonló problémája merül fel a cikkek átvételénél is. Ez esetben ugyanis még nehezebben dönthető el, ki a büntethető szerző (az eredeti cikk írója, vagy az átvevő).¹⁸

A szabadságjogokat korlátozó intézkedések ellenére nem lenne helytálló az a következtetés, hogy a törvény a kormány számára teremtett biztosítékot, hogy az általa megszabott keretek között működhessen a sajtószabadság. Hanem "a burzsoá büntetőeljárás alapelveinek elismerésével és hatályosításával, a szóbeliségnek, a közvetlenségnek, a nyilvánosságnak, a felek kétoldalú meghallgatásának, a védelem jogának, az ártatlanság vélelmének, a bizonyítékok szabad mérlegelésének, a hivatalból történő eljárásnak és a perorvoslati jogosultságnak a szabályozásával biztosította a polgári törvényesség garanciáit".¹⁹ A törvényt tehát a jogos bírálatok mellett az elismerés is megilleti, hiszen a kontinens többi országában a sajtó sokkal szigorúbb korlátozását figyelhetjük meg.

¹⁷ Bleuer Samu: A sajtójog reformja = Jogtudományi Közlöny. 1909. február 19. 8. sz. 63. p.

¹⁸ Degré Miklós: Az átvevő sajtójogi felelősségéről = Bűnügyi Szemle. 1913. november 15. 2. sz. 55. p.

¹⁹ Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon: 1867-1875. Budapest, 1986. 40. p.

2.3 A sajtóélet politikai, társadalmi, ipari feltételei Debrecenben

2.3.1 Politikai helyzet, közgondolkodás

A kiegyezés után átalakultak az országos pártviszonyok, a politikai gondolkodás meghatározójává a kiegyezéshez való hozzáállás vált. A kiegyezés zászlóvivőit, a Deák-párt vezetőit a liberális nemesek és kis mértékben a konzervatív arisztokraták alkották. A Balközép-párt náluk nagyobb függetlenséget akart, míg a másik véglet a szélsőbaloldal az 1848-as törvények visszaállítását követelte. Az új kormány lehetővé tette a liberális eszmék megvalósulását a politikai jogegyenlőség, az oktatás, a nemzetiségi egyenjogúság terén. A kormánypárt a már szabad sajtó segítségével az erős ellenzék ellenére töretlen vezető szerepet játszott, majd az 1875-ös balközép-párti fúzióval tovább szilárdította helyzetét. Ez utóbbi esemény nagy politikai vihart kavart, mely a vidéki politikában és az eszmeáramlatok alakulásában is erősen éreztette hatását.

Debrecen mentalitását történelmi hagyományai és az önmagáról képzelt illúziói – mint például a nemzeti függetlenség őre, a magyarság és a nemzeti ellenzékiesség központja – határozták meg, és kísérték végig a korszakon. Az 1860-as évektől jellemző volt a cívis réteg befelé fordulása, a közéleti szerepléstől egyre inkább visszavonultak a passzivitásba. A saját közegükből csak akkor voltak hajlandók kimozdulni, ha érdekükkel ellentétes határozatok születtek a városban, ekkor azonban egységesen erős támadást intézve védelmezték jogukat.²⁰

Az 1867 elején felgyorsult politikai események Debrecenben is nagy változásokat hoztak. 1867 márciusában a város visszakapta közigazgatási státuszát, s mint szabad királyi város nem Bihar megyének, hanem a kormánynak rendelték alá, áprilisban pedig újjáalakult a város közgyűlése.²¹ A tisztújítás erősen megtisztogatta a közgyűlést, mindenkit kiközösítve, aki az abszolutista rendszerben hivatalt vállalt. Az új képviselőtestületben a birtokos cívisgazdák lettek

²⁰ Balogh István: A cívisek társadalma. Debrecen, 1946. 65. p.

²¹ Barta János: Debrecen az abszolutizmus korában. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 38. p.

meghatározók, míg az ipari, kereskedelmi, értelmiségi pályák képviselői csak kisebbségben jelentek meg.

Felélénkült a társadalmi-közélet is, egyre-másra alakultak a különböző egyletek, az év végéig megközelítőleg 500 jött létre.²² Ez a közéleti szervezkedés elvétve szaklapok beindulását is eredményezte. A kiegyezéstől felerősödött a középosztály tagjainak társadalmi szerepvállalása. A közügy érdekében tett erőfeszítések megkívánták a város lakosainak megszólítását, ezért a hosszú távú, elkötelezett közéleti szerepvállalás társadalmi lapok kiadását hozta magával.

A kiegyezés lelkesítő hatása azonban nem volt általános érvényű. Éppen Debrecen legszélesebb társadalmi rétege, a város környéki parasztság, a napszámosok, cselédek, szegényebb néprétegek csak passzív szemlélői voltak a változásoknak és nem tették magukévá sem a függetlenségi, sem a dualista irányvonalat. Ők a kiegyezéstől elsősorban azt várták, hogy adóterheik megszűnjenek, vagy legalábbis csökkenjenek. Ez az elvárás azonban csak illúzió maradt.²³

Debrecen politikai szemléletét egyértelműen a balközép ellenzékiesség uralta. Ennek oka, hogy – bár a '48-as elveket megtestesítő demokrata körök teljesen hiányoztak a városból – a függetlenségi gondolkodás nem fogadhatta el teljes-séggel a kiegyezés által csonkított függetlenséget, de az 1867-es törvények tiszteletét elvárta és szigorúan betartatta. Ezt a szemléletet Tisza Kálmán az 1869-es országgyűlési választások során tovább erősítette. A társadalom egységességét később erősen megzavarta, hogy a város híres ellenzéki követe, Tisza Kálmán elveit feladta. A vagyonosabb, értelmiségi réteg követte őt, míg a társadalom nagyobb része továbbra is ellenzéki maradt. Ez elsősorban a művelt középosztály megosztottságához vezetett.²⁴

A politikai irányvonalak tisztázódása a helyi hírlapok szemléletét is befolyásolta, vagy egyenesen meghatározta. Debrecenben első lépésként a sajtó életében

²² Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás Debrecenben (1867-1918). [Debrecen] : Debreceni Egyetem Történeti Intézet, 1997. 270. p.

²³ Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás Debrecenben (1867-1918). [Debrecen] : Debreceni Egyetem Történeti Intézet, 1997. 276. p.

²⁴ Csobán Endre: Debrecen társadalma. In: Debrecen Sz. Kir. Város és Hajdú Vármegye. Budapest, 1940. 183 p.

jelent meg a pártpolitika, amit a pártok helyi képviselőjének megalakulása (Debreceni Függetlenségi Párt, Szabadelvű Párt) csak az 1870-es évek közepén követett. A helyi politikai és pártstruktúra 1875-ben a Balközép-párt és a Deák-párt fúziója után állandósult és ez – mint később látni fogjuk – még erősebben befolyása alá vonta a sajtóéletet. 1875-től a Szabadelvű Párt – ekkortól már kormánypárt – dominanciája érvényesült a városban, miután sikerült a fúzió miatti nyílt támadásokat átvészelnie. Ebben az időszakban a politikai küzdelem vidéken, így Debrecenben is egyre jobban kiéleződött, aminek egyenes következménye lett a politikai lapok egyre nagyobb szerepvállalása és helyi jelentőségük növekedése. A kiélezett viszonyokat jól mutatja az 1878-as választások fordulata, ahol az ellenzéki Függetlenségi Párt mindhárom kerületben győzött.

A mindennapi politikai élet színterei Debrecenben a következők voltak: kaszinók, társas összejövetel, bálók, népgyűlések, közhasznú egyletek, melyek a társadalmi és a politikai elkülönülés jegyében szerveződtek.

2.3.2 Társadalmi viszonyok

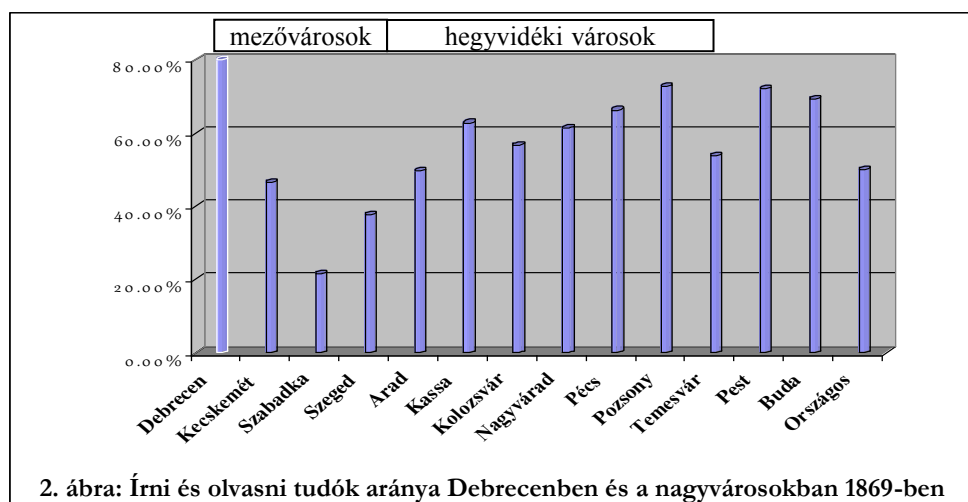
Debrecen lakossága 1867-ben 53 000 főre tehető és folyamatosan nőtt, 1880-ra elérte az 57 000 főt. Bár a halandóság magasabb volt, mint a születések száma, a beköltözések miatt mégis gyarapodott a lakosság.²⁵ A népesség növekedési arányánál nagyobb arányban nőtt a város külterületi népessége, tanyavilága.²⁶ Ezek együttes hatása, hogy kis mértékben „visszaagrárosodás” figyelhető meg, azaz a város lakosságának jelentős része (kb. 38%) továbbra is a mezőgazdaságból élt. Bár az 1860-as évek más vidéki agrárvárosaival összehasonlítva ez az arány alacsony, ám a '70-es években beérték és lehagyták Debrecen az iparosodás terén. Ennek oka, hogy a kapitalizálódás beindulásának hiánya miatt a társadalmi szerkezet megszilárdult és ellenállt az ország egészében végbemenő

²⁵ Kovács Zoltán: Népesedési viszonyok. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 62. p.

²⁶ Orosz István: Földbirtoklás, mezőgazdasági termelés és agrártársadalom Debrecenben 1850-1918 között. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 139. p.

társadalmi átrétegződésnek.²⁷ Erről az állapotról hű képet fest a következő megállapítás: „... a föld jövedelmezősége még mindig biztosabb volt, mint a kockázatos kereskedelem. Így nem csoda, ha a Kollégium professzorai, a gubacsapó mesterek és az újsori talyigások eredeti foglalkozásuk mellett földet is művelnek, gulyabeli marhát tartanak és nagyon szegény elesett ember az akinek egy-két kapa szőlője nincs a környező kertekben.”²⁸ A társadalom szerkezete és változásai pedig a helyi sajtóéletben is éreztették hatásukat.

Az olvasni és írni tudók aránya az 1869. évi népszámlálási adatok szerint Debrecenben 77,20% a hat évesnél idősebb lakosság körében. Ez magas az országos átlag és a nagyobb városok felett található, (2. ábra)²⁹ és ez mindenképpen széles potenciális olvasóközönséget jelentett a fejlődő sajtó számára. A kimagasló arány oka a Református Kollégium, másodsorban a debreceni szellem, „amely megkövetelte, hogy az iparos, a kereskedő, sőt a földművelő polgár is megszerezze a műveltségnek nemcsak legszükségesebb, hanem annak magasabb fokú elemeit is”.³⁰

²⁷ Orosz István: Földbirtoklás, mezőgazdasági termelés és agrártársadalom Debrecenben 1850-1918 között. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 194. p.

²⁸ Balogh István: A cívisek világa. Budapest 1973. 154. p.

²⁹ Az ábra adatainak forrása: Csobán Endre: Debrecen népességének demográfiai leírása. In: Debrecen Sz. Kir. Város és Hajdú Vármegye. Budapest, 1940. 114 p.

³⁰ Csobán Endre: Debrecen népességének demográfiai leírása. In: Debrecen Sz. Kir. Város és Hajdú Vármegye. Budapest, 1940. 115 p.

A folyamatosan növekvő lakosság kulturális igényeit az elnyomás alól felszabaduló, újraéledő sajtó és a színház előadásai próbálták kielégíteni. A debreceni színház a Színügy-egylet irányítása alatt országos hírű színtársulatot toborzott össze, ennek megfelelően a város kulturális életében irányadó szerepet töltött be. A kulturális és szellemi élet központja természetesen a Kollégium volt, mely jelentős irodalomtörténeti szerepet töltött be a 19. század második felében, azonban zárt jellegénél fogva nem tudta értékeit közvetlenül a szélesebb társadalmi rétegekre kiterjeszteni. A középosztály kulturális, szellemi színvonala mégis folyamatosan emelkedett, köszönhetően annak, hogy a Kollégium legtehetségesebbjei és a külföldi tanulmányutakról hazatértek végleg Debrecenben maradtak. A kulturális, társadalmi élet hagyományos színterei mellett a már említett önszerveződés robbanásszerűen bontakozott ki a kiegyezés után. Minden jelentősebb társadalmi csoport egyletbe tömörült és egységben próbált meg érvényesülni.

Debrecen a keleti országrész kulturális és szellemi központjává nőtte ki magát. Egy korabeli Debrecen művelődését bemutató leírás mutatja, hogy ehhez a város rendelkezett is a megfelelő oktatási és kulturális intézményekkel. A városban volt 26 elemi iskola, 2 gimnázium, tanítóképezde, papnevelde, bölcséleti és jogakadémia, tornászati tanoda, reáliskola, kereskedelmi szakiskola, rajztanoda, zeneiskola, leánynevelő iskola, országos gazdasági intézet, földműves iskola, múzeum, fűvészkert, kaszinók, színház, fürdők, kávéházak stb.³¹

2.3.3 Ipari, infrastrukturális háttér

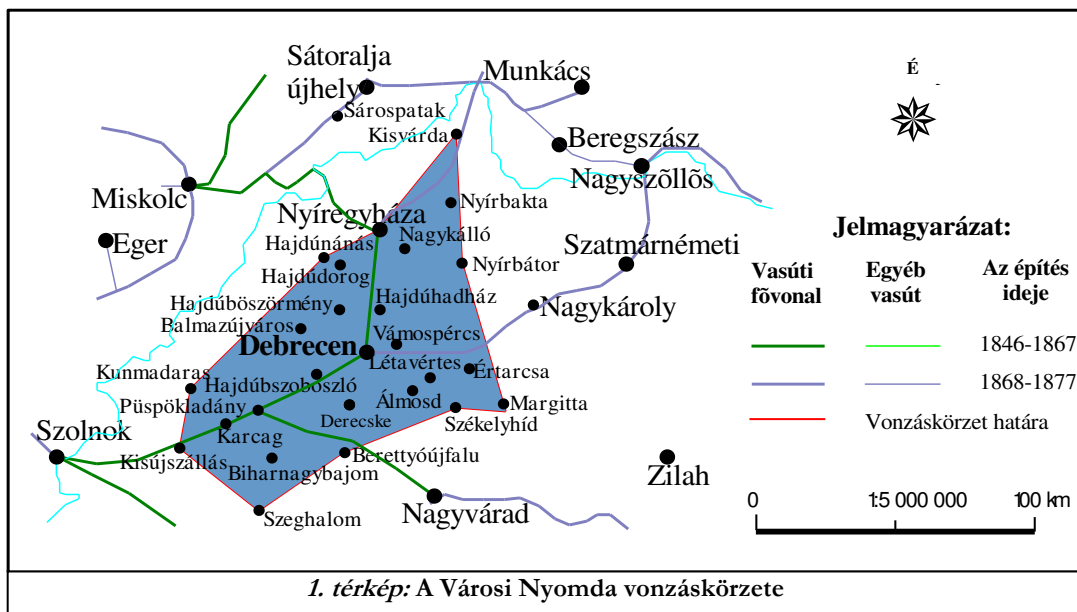
A kiegyezést követő hazai iparfejlődés magával hozta a céhrendszer végét. Azonban a nagy múlttal rendelkező debreceni céhes ipar még sokáig ellenállt, és a váltás a gyakorlatban csak az öreg céhbeli mesteremberek kihalásával történt meg.³² A kapitalista fejlődés kibontakozása tehát még váratott magára, de az alapok már megteremtődtek a kiegyezés időszakára. A Debrecen Pesttel, Miskolccal és Nagyváraddal összekötő vasútvonal mellett a kassai, majd a nagykarolyi,

³¹ Debreceni Ellenőr, 1874. augusztus 21. [2.] p.

³² Boldisár Kálmán: Debrecen sz. kir. város története 1867-1914 I: Debrecen Sz. Kir. Város. Budapest, 1931. 158. p.

munkácsi, ungvári, máramarosszigeti vonalakat is megépítették, tovább erősítve ezzel a város helyzetét az ország vérkeringésében. A város közigazgatási szerepének további növekedése 1876-ban következett be, amikor Hajdú vármegye megalakulásával a megyeszékhelyek sorába lépett.

A kiegyezés idején a város ipari létesítményei még elsősorban az építészet-hez, valamint a mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódtak. Azonban a város kulturális jelentőségéből adódóan számottevő nyomdaiparral, két gyárjel-legű nyomdával is rendelkezett. Az egyik a Városi Nyomda, amely az *1. térképen*³³ látható vonzáskörzettel rendelkezett, a másik a Telegdy nyomda, mely csúcspont-ján a városi nyomdánál is fejlettebb technikát mondhatott magáénak.

Ilyen alapokról a kiegyezést követően tovább folytatódhatott a nyomdászat fejlődése a városban. A Városi Nyomda 1868-ban már három gyorsajtóval rendelkezett, majd 1873-ban a bécsi kiállításon bemutatott új típusú hengert és formazáró készüléket is beszerezte. Így a legfejlettebb vidéki nyomdák sorába tartozott, ám rotációs gépek híján nem vehette fel a versenyt a főváros nagyobb

³³ A térkép adatainak forrása: Szűcs Ernő: A város gyáripara 1849-1919 között. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 233-234. p.

nyomdáival. A Telegdy nyomda – később Részvénytársasági Nyomda néven – is két gyorsajtóval rendelkezett és jelentős szerepet töltött be a Városi Nyomda mögött a helyi lapkiadásban. Mellettük még több kisebb nyomda is található Tiszai Dániel, Bocskay János és Takács Ferenc, Kutasi Imre, Erdélyi István nevével fémjelezve, akik szintén rendelkeztek gyorsajtóval és elsősorban helyi szerephez jutottak a nyomtatvány előállítás terén.³⁴ A nyomdászat terén felvázolt meglévő feltételek mindenképpen jó alapot nyújtottak a helyi sajtóélet beindulásához.

³⁴ Szűcs Ernő: A város gyáripára 1849-1919 között. In: Debrecen története : 1849-1919. 3. kötet. Debrecen, 1997. 242. p.

3 A lapok ismertetése és rendszerezése

3.1 Politikai hírlapok

3.1.1 Alföldi Hírlap

Az *Alföldi Hírlap* 1867. július 1-én indult közel évtizedes útjára. Indulásakor kiadója a Debreceni Színügy-egylet, felelős szerkesztője pedig Telegdi László volt, aki 1868-tól a kiadó szerepét is átvette. A nyomdai munkálatokat a Városi Nyomda végezte a lap élete során. A lap hetenként háromszor hétfőn, csütörtökön, szombaton este, 1869. július 1-től hétfőn, szerdán, szombaton este, 1873. december 29-től már csak hetente kétszer szerdán, szombaton este jelent meg. A lap a következőképpen nézett ki: 42x28 cm méretű, 4 oldal terjedelmű volt, 1871-től a hétfői szám 2 oldalas. Nem volt alcíme és nem rendelkezett lapszámozással. A lap előfizetési díja a kilenc év során többször változott:

	helyben		Vidékre	
	félévre	negyedévre	félévre	negyedévre
1867. július 1-	4 ft	2 ft 20 kr	4 ft 50 kr	2 ft 40 kr
1867. december 7-	4 ft	2 ft 20 kr	4 ft 80 kr	2 ft 50 kr
1869. december 15-	3 ft 60 kr	2 ft	4 ft 50 kr	2 ft 30 kr
1871. június 12-	3 ft 40 kr	1 ft 80 kr	4 ft 40 kr	2 ft 20 kr
1873. december 29-	3 ft	1 ft 50 kr	4 ft	2 ft

Ellenben a hirdetési díjak indulástól kezdve állandóak voltak: 5 hasábos petit sor egyszeri megjelenése 5 kr, háromszori megjelenéstől 4 kr, míg a nyílt térben 3 hasábos sorban megjelenő hirdetések soronként 15 kr. Bár a lap hirdetési felhívása nem írja, de ehhez természetesen még hozzájött a 30 kr hirdetési bélyeg is. A lap példányszámára vonatkozóan Ember Ernőhöz hasonlóan én sem találtam adatot, így ennek alakulását nem lehet megfigyelni.

A lap szerkezetét a lap állandó rovatai jól jellemzik. A vezércikk után Debreceni napló, Fővárosi hírek, Országgyűlési tudósítások, Belföld (később Vidék), Osztrák Birodalom, Külföld, Kereskedelem, Ipar gazdaszat, Tárca, Hirdetmények következtek. 1869-től csatlakoztak még a Hivatalos rovat, Táviratok, Legújabb,

Vegyes (később Egyveleg), Nyílttér címek rendszeres rovatként. 1870-71-ben rendszeresen megjelentek a porosz-francia háború ideje alatt A Hadi események fontosb mozzanatai, valamint a párizsi kommün idején A Franciaországi események című rovatok. 1871-től rendszertelenül felbukkanó rovatok voltak a Tarkabarka dolgok, Napraforgók.

A lap szerkezete egész élete alatt egységes képet mutat, ami lehetővé tesz egy rövid tartalmi áttekintést is. Megjelentek benne a hatóságok hivatalos intézkedéseiről szóló értesítések, a képviselőház, főrendiház ülésinek, valamint a delegációknak a beszámolóit. Ismertette a napi politikai és társadalmi élet eseményeinek szemléjét a fővárosból és helyből, a városi közgyűlések és a politikai pártok működését. Hozta a külföld fontosabb eseményeit, például a porosz-francia háború és a párizsi kommün híreit; közgazdasági szócikkeket, kereskedelmi, ipari híreket, a debreceni vásárok és piacok híreit és árait. Figyelmet szentelt a helyi közélet eseményeinek, a színházi műsorral, a városképéről, fejlesztéséről, gazdálkodásáról írt cikkekkel, valamint 1868-tól az elhunytak névsorának közlésével is. A Tárca rovatban szépirodalmi művek, az alkalmi rovatokban humoros cikkek biztosították a szórakozást és a végén a hirdetések zárták a lapot.

A kiegyezés közvetlen hatására jött létre, ahogy Ember Ernő írta: „Az alkotmányosság helyreálltakor Debrecen vezető polgársága és értelmisége elérkezettnek látta az időt egy hetenként többször megjelenő politikai lap megindítására”. A lap kiadója, mint a Hortobágnak is a Színügy-egylet volt, szerkesztőjének pedig azt a Telegdi Kovách Lászlót kérték fel, aki már 1848-49-ben szerkesztette Debrecen első politikai lapját ezen a címen.³⁵ A kiegyezés utáni első politikai lap volt Debrecenben, mely az 1848-49-es *Alföldi Hírlap* egyenes utódjának tekintette magát, erre utalt az újfolyam megjelölés is. Azonban a Hortobágyra is, mint elődjére tekinthetünk, hiszen közös kiadójuk a Színügy-egylet éppen azért szüntette meg a Hortobágyot, hogy helyette az *Alföldi Hírlapot* életre hívja.

³⁵ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 328-329. p.

Ennek megfelelően a Hortobágy utolsó számában körvonalazta az új lap céljait: „Az egylet ezen intézkedése által azt akarja elérni, hogy az alföld e magyar fővárosa s az ezt környező megyék és városok számára minél tekintélyesb és tartalomdúsabb szabadelvű független politikai közlönyt létesítsen.”³⁶ Az előfizetési felhívások szerint politikai, államgazdászati és szépirodalmi lap, melynek irányvonalát a következőképpen határozta meg: „A lap iránya: független szabadelvű leend; s állandó jelszava marad: hogy mindenekelőtt a magyar haza felvirágoztatására, és alkotmányos életének megszilárdítására kell minden igaz hazafinak vállvetve törekedni. – Rajta leszünk, hogy lapunk mindenkor önzéstelen, és a hivatkozást nem ismerő hazafiságnak, s elfogulatlan józan politikai nézeteknek legyen gyakorlatias tapintatú tolmácsolója; igyekezni fogunk, hogy minden nemes őszinteséggel mondja el a város és vidéke értelmiségének érzelmeit, véleményét, óhajlásait.”³⁷ Az egyes számokból kitűnik, hogy Telegdi kitűzött célját következetesen meg is valósította lapjában. Célcsoportja a város értelmiségének tehetősebb családjai, akik Tisza Kálmán mérsékelt ellenzéki politikájának hívei voltak.³⁸

A létrejöttének körülményeiből, valamint az első számban tett célmeghatározásból egyértelműen kitűnik, hogy megjelenését a kiegyezésnek köszönhette, azaz egyszerűen nem lehetett kihasználatlanul hagyni a sajtó szempontjából pozitív politikai fordulatot. A lap egységes szerkezete és tartalma hűen tükrözi a szerkesztő Telegdi László addigi publicisztikai pályáját és teljes személyiségét. Ő a debreceni vagyonos értelmiségi polgárság körébe tartozott, Tisza Kálmán ellenzéki politikájának híve volt és úgy érezte, vagyonos polgárként tennie kell a város fejlődéséért és polgártársaiért. Ennek megfelelően nagy akaratereje, jó üzleti érzéke, magas műveltségű személyisége határozta meg a lap sorsát és ténylegesen méltó folytatását adta az 1848-as *Alföldi Hírlap*nak.

³⁶ Hortobágy, 1867. július 9. [1. p.]

³⁷ Előfizetési Felhívás = Alföldi Hírlap, 1867. július 1. [1. p.]

³⁸ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 357. p.

Temperamentumát és lapjával nyíltan vállalt küldetéstudatát olvashatjuk ki a második újfolyam nyitó gondolataiban: „A vidéki lapok csak úgy s az által felelhetnek meg hivatásaiknak s a központosítás gyeplővezetései ellen szolgáló feladatainak – főleg hazánkban, hol a központosítási erőlködés annyira gyűlöletes – ha menten a fővárosi koteriák elfogultságaitól, önállólag hallatják szavaikat; nem pedig csupán a fővárosi felfogások félénk másolói s utána beszélőiként szerepelnek. [...] Ezért ne várják lapom olvasói [...], hogy bármelyik oldalra feltétlen szolgálai visszhanggá alkalmazkodjék... Lapomnak állandó jelszava volt és marad: a független szabadelvűség”³⁹ Egy politikai lap abszolút független nem tud maradni, ennek megfelelően 1868. január 18-i számában állást foglalt az országgyűlési balközép irányzat mellett, majd 1870. évi 149. számában és 1871. évi előfizetési felhívásában meg is erősítette ezt.

A korábbi tartalmi szemezgetésből látható, hogy a hírek, cikkek széles skáláját tárta a közönség elé. Jól szerkesztett, a kor színvonalán álló újság volt, mely csak annyiban vidéki, hogy kiemelte a debreceni és tiszántúli kérdéseket, de tartalmával, állásfoglalásának határozottságával nem maradt el a fővárosi hírlapok mögött.⁴⁰ Ez különösen nagy eredmény, mert a lap egyedüli szerkesztőjeként – sőt a Színügy-egylet kivonulása után már kiadójaként is – munkatársak híján a megjelent cikkek nagy részét maga írta. A tárcacikkeket, valamint a hírek egy részét máshonnan vette át, ezeknél azonban következetesen közli, hogy mely lap, vagy iroda közlése.⁴¹

A rá jellemző következetesség miatt figyelemre méltó formái, illetve szerkezeti változások nem történtek a lap életében. Az 1875-ben bekövetkezett politikai fordulatok sem ingatták meg a lap irányvonalát. Bár kritikusan szemlélte az immár kormányra jutott Tisza Kálmán politikáját, de továbbra is kitartott mellette.

³⁹ Alföldi Hírlap, 1868. január 2. [1. p.]

⁴⁰ Ember Ernő: A debreceni időszakai sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 357. p.

⁴¹ Ember Ernő: A debreceni időszakai sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 341. p.

A lap árának már vázolt alakulása 1870-től folyamatos csökkenést mutatott, mely az ország egyik legolcsóbb politikai hírlapjává tette. Ennek oka egyrészt a hírlapbélyeg eltörlésében keresendő, másrészt abban a törekvésben, hogy akár anyagi áldozatvállalás által is nagyobb közönséghez jusson el. Ezzel azt a hatást érte el egyrészt, hogy potenciális olvasótábora szélesedett a szegényebb réteg irányába, és versenyképes tudott lenni más politikai lapokkal, még a fővárosiakkal szemben is, másrészt azonban a bevételek egyre kevésbé fedezték a szerkesztés és a kiadás költségeit, ami egyre nagyobb terheket rótt Telegdire.

Története során egy jelentős fordulóponthoz érkezett, mely további működésére végig kihatott. 1873. december 29-i számtól kezdve hetente mindössze kétszer jelent meg. Ennek okát nyíltan meg is mondta: „E lap, a jelenlegi uralkodó pénzszorultságára való tekintettel, addig, a míg kedvezőbbé változó viszonyok a nyomasztó anyagi helyzetet megkönnyebbíthetik, hetenként kétszer, szerdán és szombaton délután fog megjelenni”.⁴² Mindezt egy jelentősebb lapár csökkentéssel kompenzálta.

Pályafutása során az *Alföldi Hírlap* a vizsgált időszak összes debreceni politikai hírlapjával találkozott, melyek hatással voltak életére. 1869-ben jelent meg a porondon az első vetélytárs a *Debreczen*, mely csökkentette politikai hírhordozó szerepét. Ám eltérő olvasótáboruk és hangvételük, valamint hasonló politikai irányuk miatt nem lettek igazi vetélytársak. A '70-es években megjelent politikai lapok a jelentőségét tovább csökkentették, bár kevés közvetlen hatást fejtettek ki rá. Ennek fő oka, hogy elkerülte a személyeskedésig is elfajuló vitákat potenciális vetélytársaival, ez pedig biztosította azt, hogy társainál objektívebb, függetlenebb szemléletmódot tudott közvetíteni.

Végül 1876. június 24-én Telegdi sokoldalú elfoglaltságaira és szeme gyengülésére hivatkozva hagyta abba az *Alföldi Hírlap* szerkesztését. Az indokait részben cáfolja az, hogy egy új folyóirat jellegű lapot indított *Alföldi Lapok* címen. A megszűnésének közvetlen kiváltó okát a *Debreczen-Nagyvárad*i Értésítő 1876. évi 24. számában a jövedelmi adóztatás bevezetésében jelölte meg, és a lap körülményeit,

⁴² Alföldi Hírlap, 1873. december 13. [1. p.]

fennmaradásának feltételeit figyelembe véve igazat is adhatunk neki. Hiszen feltételezhetően már addig is erősen ráfizetéses volt a lap kiadása, s elsősorban Telegdi lelkesedése, elkötelezett társadalmi felelősségvállalása tartotta életben. A két megerősödött politikai sajtóorgánus (*Debreczen*, *Debreczeni Ellenőr*) mögött egyre inkább háttérbe szorult a politikai eszmeközvetítés színterén, míg a jobbító szándékú társadalmi szerepvállalás nem igényelt egy kaucióval terhelt politikai lapot, e célnak egy társadalmi jellegű hetilap vagy folyóirat is megfelelt.

Létrejöttének és megszűnésének körülményeit ismerve meghatározhatók a közel tíz évig való fennmaradásának okai. Egy erős személyiség állt mögötte, aki személyével vonzott egy olvasóbázist a lapjához, akik végig kitartottak mellette. Fontos volt a lap következetesen színvonalas tartalma, valamint hetilap jellege. A politikai lapok között ebben az időszakban az egyetlen hetilapként alacsonyabb árat biztosíthatott és felvállalt szerepe miatt elkülönült a „napilapoktól”, nem szállt be a mindennapos politikai csatározásokba. Ezek összességében komoly pártpolitikai támogatás nélkül is lehetővé tették létét a politikai hírlapok porondján.

3.1.2 Debreczen

Fél évszázados pályafutását kezdte meg 1869. június 17-én a városról elkeresztelt politikai hírlap. A lap létrehozása Oláh Károly nevéhez fűződik, aki 1875-ig jegyezte a lapot kiadóként és szerkesztőként egyaránt. Utána a lap kiadása és szerkesztése is sok kézen ment át a következőképpen. Szerkesztők: 1875/1.sz- Szatmári Károly, 1875/192.sz- Tiszai Dániel, 1877/186.sz- Grünvald József ideiglenesen, 1877/190.sz- Szatmári Károly, 1878/104.sz - Grünvald József ideiglenesen, 1878/125.sz- Péter Gábor, 1879/194.sz- Grünvald József ideiglenesen. Kiadók: 1875/1.sz- Szatmári Károly, 1875/8.sz - Oláh Károly, 1875/147.sz - Szatmári Károly, 1875/243.sz - a Debreczeni Függetlenségi Párt, 1878/122.sz - Vértessy Lajos., 1879/90.sz - Jeney József. A tárgyalt időszak alatt a nyomdai kivitelező is többször változott: 1869/1.sz - Városi Nyomda, 1870/170.sz - Telegdy Lajos betűivel Szöllősy

Mihály, 1872/74.sz - Debreczeni Könyv Kőnyomda s Kártyagyári Részvénytársaság Nyomdája, 1876/192.sz - Tiszai Dániel Könyvnyomdája, 1877/186.sz - Tiszai Dániel Örökösei Könyvnyomdája. Ez a sok változás előre vetíti, hogy története közel sem volt olyan egyenes vonalú, mint az előbb látott *Alföldi Hírlapé*, hanem több jelentős fordulópont határozta meg életét.

Hetente öt alkalommal, péntek és vasárnap kivételével délután 5 óra körül jelent meg. A délutáni megjelenés oka, hogy fél nappal előbb közvetíthesse a napi híreket, mint a reggel megjelenő lapok. Néha rendkívüli kiadásai is előfordultak, például a francia-porosz háború kapcsán. Megjelenésének státusza ellentmondásos. Az olvasóközönsége, saját maga, valamint a későbbi kutatók is napilapnak tekintik, azonban a sajtótörvény szerint csak hetilapnak minősült a heti ötszöri megjelenés.

A lap külalakja is többször változott. Indulásakor 40x25 cm, majd hamarosan 42x28 cm méretben 4 oldalon jelent meg, végül 1870-től nagyobb (58x41 cm) méretben, de kevesebb (2) oldalon adták ki, bár szükség esetén 2 oldalas mellékletet csatoltak hozzá. Ezek a változások azonban a lapárat nem módosították. További formai változásokat az alcím többszöri módosítása hozott. Először „politikai és közigazgatási hírlap”, 1872/56. számtól a debreczeni „baloldali-párt” közlönye, 1875/81 számtól a debreczeni, hajdu-böszörményi „függetlenségi párt” közlönye, 1875/96. számtól a debreczeni, hajdu-böszörményi és székelyhid-kerületi „függetlenségi párt” közlönye, majd 1875/192. számtól a debreczeni és vidéki „függetlenségi párt” közlönye alcímet hozta lapfejében. Lapszámozással is rendelkezett.

Előfizetési díja alig változott:

	helyben		vidékre	
	félévre	negyedévre	félévre	negyedévre
1869. 1.sz–	6 ft	3 ft	7 ft	3 ft 50 kr
1869. 118.sz–	5 ft	2 ft 50 kr	4 ft 80 kr	2 ft 50 kr

Egy példány ára pedig kezdetben 10 kr volt, majd 1878/193. számától felére csökkent. Az előfizetési árak csökkenése – az időpontok egybeeséséből következtethetően – a hírlapbélyeg eltörlésének jótékony hatása volt.

A példányszámra vonatkozóan elsődleges források itt sem állnak rendelkezésre. Azonban a lap 25 éves évfordulóján megjelent történeti áttekintés iránymutatást ad: „egy-egy számot csak 800 példányban számítunk is noha igen gyakran 1000 példányon felül is jelent meg”⁴³ Azaz a lap első évtizedére 800-1000 közötti példányszámot feltételezhetünk.

Létrejöttének közvetett oka, hogy eddig egyetlen vidéki város, Arad rendelkezett politikai napilappal, tehát a keleti régióban az első ilyen vállalkozás lehetett. Később felhívásaiban ezt többször büszkén írja is, annak ellenére, hogy a törvény szerint nem minősül napilapnak. A heti öt megjelenésnek anyagi oka volt, amit a 15 éves jubileumi visszaemlékezés alkalmával megvallott: „azokat a politikai lapokat, melyek hetenként legfeljebb csak ötször jelennek meg [...] a törvény a hetilapok közé sorozza, s az ilyen lapoknak fél-kaucziót, azaz 5250 frt-ot kell készpénzben, vagy értékpapírban letenni, vagy jelzálogilag biztosítani”.⁴⁴ Az indulását elsősorban a helyi politikai élet szerveződése kényszerítette ki, ugyanis 1869-re megerősödött a város közéletét meghatározó cívises és a polgárság politikai szemlélete és ők letették a biztosítékot is.

A programja a mutatószám előtt jelent meg, ezért nem ismert, de célja és célcsoportja a kezdeti számok alapján jól körvonalazható. Első számában Oláh Károly meghatározta irányvonalát: „lapunk politikai iránya baloldali s a lap nagyobb terjedelmének hiányát változatos elevenen vitt beltartalommal igyekszünk kipótolni...”⁴⁵, röviddel ezután azonban balközép-pártinak mondta magát. Sőt ennél is tovább ment és az indulást követő évben már nyíltan kijelentette, hogy a balközép-párt közlönye. Céljának pedig azt tekintette, hogy a helyi érdekeket országos szempontból megítélje, s az országos érdekeket a helyi viszonyokra alkalmazza, azaz minden országos, helyi társadalmi, gazdasági, művelődési, stb. kérdést pártja politikájának szemszögéből vizsgáljon.

Oláh Károly az osztály- és rangkülönbségek ellen foglalt állást, ezért a kisebb debreceni cíviseknek s az értelmiség vagyontalan részének alapította lapját, hiszen

⁴³ Erdélyi István: Visszaemlékezések = Debreczen, 1893. március 14. [1. p.]

⁴⁴ Debreczen, 1893. március 18. [1. p.]

⁴⁵ Debreczen, 1869. július 1. [1. p.]

ők voltak a függetlenségi eszme hívei. Akik az ügyvédekkel, orvosokkal, hivatalnokokkal kiegészülve kitartottak ellenzékiességük mellett és áldozatokat is hoztak az eszme szolgálatában. Ennek megfelelően a lap olvasó köre a város vagyontalanabb polgársága volt.⁴⁶ Az *Alföldi Hírlappal* ellentétben egy szélesebb, jobban befolyásolható társadalmi réteget szólított meg, míg Telegdi szigorú egyéniségével és nehézkes stílusával nem tudta a vezető értelmiségi rétegen kívül álló szélesebb tömegeket meghódítani.

A szerkezete a következőképpen nézett ki. Állandó rovata volt a *Debreczen* aznapi dátummal, Ujdonságok, Tárcza, Különfélék, Külföld, Legújabb, Hirdetések. További jellemző rovatcímek: A Debreczen magántáviratai, Országgyűlési értesítő, Szípkák, Közgazdaszat, Fővárosi értesítő, Pesti röppentyűk, Politikai szemle, Belföld, A lajtántúlról, Irodalom. Nem volt egységes, folyamatosan változott, egyes rovatok hol eltűntek, hol felbukkantak, hol meg átkeresztelődtek.

Tartalma már egységesebb képet mutat. A vezércikk és az azt követő néhány hasáb politikai kérdéseket fejtegetett, vagy olyan társadalmi, gazdasági, művelődési, nevelési problémákat, melynek pártpolitikai kötődése volt. Tartalmazta az országgyűlési tudósításokat, a városi közgyűlés beszámolóit. Karczolatok rovata humoros szatirikus írásokat hozott politikáról, társadalmi jelenségekről. Megjelentek benne városrendezési, színházi kérdések, helyi társadalmi egyesületek hírei, a város iskolai élete. Rendszeresen közölte a Református Kollégium életének eseményeit. Közölt néhány történelmi tárgyú cikket 1848/49-ről, valamint budapesti és vidéki híreket, fővárosi és vidéki leveleket. A szépirodalmi közleményeit főleg német, francia regény- és novellafordítások tették ki, valamint helyi, vidéki szerzők versei.

A vázolt színes és színvonalas tartalom a vidéki viszonylatban átlagon felüli szerkesztő és írógárdának volt köszönhető. Ez biztosította, hogy az egyes számok nem más lapok cikkeiből lettek összetákolva, hanem mint tizedik évfolyamának nyitó számában említődnek „azon fővárosi és vidéki nevezetességek is, kik a

⁴⁶ Ember Ernő: A debreceni időszakai sajtó 1867-1900. II. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1956. Debrecen, 1957. 135. p.

Debreczennek politikai hitvallását nem osztották, jeles társadalmi cikkeikkel nem egyszer szerencsétlenné a Debreczent.⁴⁷ Sőt az ekkori szerkesztőségi munkát fél évszázaddal később is példaértékűnek tartották: „mikor a Debreczen első példánya [...] elhagyta a sajtót, az újságírás még nem volt foglalkozás Magyarországon [...] végtelenül több volt, mint kenyérkereset és megélhetési forrás: hivatás volt [...] a szerkesztőség az irodalom előszobája volt. Szépirodalom és újságírás nem állottak egymással merev ellentétben. Akik abban az időben a Debreczen hasábjait élő betűkkel és szavakba oldott lélekkel töltötték meg, csaknem valamennyien költők voltak, igazi kiválasztottjai az emberi szellemnek, akik közül nem egy idővel vezető szerephez jutott a magyar szépirodalomban...”⁴⁸

Írógárdájának és elvkötelezettségének köszönhetően közönsége megelégedett volt, így előfizetői tábor a folyamatosan emelkedett, amit előszeretettel hangoztatott is. Népszerűségét indokolta az ígért gyorsaság biztosítása. Ugyanis a délután öt órás megjelenése lehetővé tette az aznapi hírek bekerülését, ami helyben még este, Pesten és vidéken másnap reggel volt olvasható. Az eredeti magántávíratok rovatban megjelentek egy napnál semmiképpen sem voltak régebbiek, míg a máshonnan átvett közlemények két-három napot is csúsztak.⁴⁹ A saját hírek frissességét annyira fontosnak tartotta, hogy például a francia-porosz háború alatt naponkénti távirati közléseivel a pesti lapokat is megelőzte. Ezt úgy érte el, hogy Borostyáni Nándor szerkesztőtárs az A Hon és az Ungarischer Lloyd által kiküldött haditudósítóként a helyszínről küldte távirati tudósításait, melyeket a *Debreczen* mint délutáni lap előbb közölhetett a pesti reggeli lapoknál.⁵⁰

Szemléletében a fúzió hozott változást, ugyanis Tisza Kálmánban csalódva kitartott ellenzékiisége mellett és nézete szélsőbal irányba tolódott el, a függetlenségi párt orgánuma lett. Ez az ellenzéki nézet megnehezítette a lap életét, többször is perbe fogták sajtóvétségért.

⁴⁷ Debreczen, 1878. január 2. [1. p.]

⁴⁸ Ötven esztendő = Debreczen, 1919. január 2. [1. p.]

⁴⁹ Bényei Miklós: Egykorú debreceni lapok a párizsi kommünről = *Alföld*, 1971. 5. sz. 56. p.

⁵⁰ Debreczen, 1870. július 19. [2. p.]

A lap életére jelentős hatást kiváltó események 1872-ben jelentkeztek, amikor megindult az első vetélytársa, a néhány hónapig működő *Tiszavidék*, majd *A Tiszavidék* deák-párti napilapok képében. Bár a Deák-párt nem rendelkezett Debrecenben számottevő erővel, lapja próbára tette a *Debreczen* erejét és akaratlanul is felkészítette a későbbi politikai küzdelmeire. A következő vetélytárs megjelenését részben saját maga provokálta ki. Ugyanis 1874-ben Oláh Károly nyíltan szemére vetette Tisza Kálmánnak az elvfeladást, erre Molnár György – aki Tisza Kálmán feltétlen híve volt – konkurens lapot alapított, a *Debreczeni Ellenőrt*, mely kezdetben szintén balközép-párti volt. 1875-ben Debrecenben is megalakult a kormánypárt, melynek hivatalos lapja a *Debreczeni Ellenőr* lett, majd megalakult a Debreceni Függetlenségi párt is, mely a *Debreczent* választotta. Ekkor már késhegyig menő küzdelmet kellett vívniuk, mely sokszor személyeskedésekbe torkollott.

A politikai viszonyok változásának hatására szülőatyja, Oláh Károly megvált a laptól, Pestre költözött, ügyvédi irodát nyitott és beszállt az Egyetértés politikai lap szerkesztésébe. Ekkor lépett színre Szatmári Károly, aki a tárgyalat időszakban a lap életének másik meghatározó személye lett. Ő következetesen és nyíltan kiállt a lap felvállalt értékrendje mellett, amit a következő epizód is mutat: „a fúzió előkészítésekor történt, hogy Tisza Kálmán a laptulajdonos Szatmári Károlynak a lapjogról való lemondás, illetve a születéséhez közelgő szabadelvű párt részére átadásáért 4000 frt-ot ajánlott fel, azon kikötéssel, ha Szatmári megmarad a lapnál szerkesztőnek, évi 2000 frt fizetéssel láttatik el. De az elvhűségben rendíthetetlen Szatmári Károly ezen fényes ajánlatot visszautasította”.⁵¹ Ennek „jutalmaként” még ez évben behívták katonának, ezért ekkor csak 3 hónapig szerkesztette a lapot. Ezek az események még inkább a kormánypolitika ellen fordították és visszatértével magával hozta éles provokatív stílusát, mindennaposá váltak a Debreczenben a Tisza Kálmán elleni nyílt támadások. Szatmári Károly hevességét bizonyítja, hogy több esetben is pert indítottak ellene sajtóvétségért a *Debreczen* szerkesztőjeként és későbbi lapjainál is.

⁵¹ Erdélyi István: Visszaemlékezések = Debreczen, 1893. március 14. [1. p.]

1878-ban távozása után megváltozott a lap szerkesztőségi rendszere, ezentúl a függetlenségi párt választmánya választotta meg a szerkesztőt, ezáltal a párthűség lett az elsődleges szempont. Így tartotta a párt kezében a lapot, ugyanis a kiadói jogokat 1878-ban továbbadta. Az első választott szerkesztő Péter Gábor volt, akinek működése során a kormány és Tisza Kálmán elleni durva kirohanások visszafogottabbá váltak.

A *Debreczen* is találkozott az időszak összes politikai lapjával, és vezető helyi politikai sajtóorgánumként jelentős hatással volt a többiek életére, amivel a fordulópontoknál már részben találkoztunk. Mint politikai hírközlő csökkentette az *Alföldi Hírlap* szerepét is, azonban közös pártállásuk és nagyrészt eltérő célcsoportjuk biztosította a két lap békés egymás mellett élését és szükség esetén összefogását. A vizsgált időszak csak pályájának kezdetét jelenti, ami alatt bizonyította életrevalóságát. Életképességének oka, hogy a város fő politikai irányvonalát közvetítette, így széles érdeklődésre tartott számot és az ellenzékiiség vezető orgánumává vált Debrecenben és vonzáskörzetében. A vezető ellenzéki párt mögötte állt és szükség esetén anyagi támogatásával is biztosította a lap erejét.

3.1.3 Tiszavidék

Megindulása, mint politikai lap 1872. március 25-ére tehető és fél évig működött. Az előzményéről a 3.2.2 fejezetben lesz szó. Létrehozója a Deák-párt, szerkesztője Kola János, kiadója Csáthy Károly volt és a Városi Nyomdában készült. Az első hónapban mindennap megjelent, 1872. április 21-től a hétfői szám elmaradt. De így is ténylegesen napilapnak minősült, mert letette a teljes kauciót. A terjedelme 4 oldal 46x31 cm méretben. A külső kinézete nagyon hasonló az előzményeként azonos néven megjelent társadalmi laphoz. Az alcíme Politikai és helyi érdekű lap. Lapszámozással nem rendelkezett.

Előfizetési díja félévre 5 Ft, negyedévre 2,50 Ft, míg egy példány 10 kr volt és nem változott. A hirdetési díj induláskor 5 hasábos petit sorban 5 kr, míg nyílt térben 3 hasábos petit sorban 15 kr volt. Ez 1872. június 20-tól megváltozott, előbbi 4 krajcárra, utóbbi 10 krajcárra csökkent. A megjelenés példányszámára

vonatkozó adatokat egyáltalán nem találtam, a terjesztésről pedig kevés adat ismert. Azt közli, hogy hol árusítják rendszeresen, ám az előfizetőkre vonatkozóan elsődleges információkat nem tartalmaz és még másodlagos információk sem használhatók. Olvasói leveleket nem jelentetett meg, a helyi hírekből pedig nem lehet következtetni, mert az ország minden részéből közli a Deák-párttal kapcsolatos lelkesítő híreket, akár volt kapcsolatuk a lappal, akár nem.

A lap szerkezete egységes, főbb rovatai a következők voltak. A vezércikket általában a Debreczen, előző napi dátummal jelölt rovat, valamint az A Tiszavidék eredeti táviratai rovat adták. Állandó rovat volt még a Tárca, Újdonságok, Színházi Szemle, Külföld, Választási mozgalmak, Mi hír Budapesten, Mi hír a nagyvilágban, Mi hír az országban és az utolsó oldal a hirdetéseké. A választások után 1872. június 29-től módosultak a rovatok. Megszűntek a táviratok, a Mi hír... rovatokat felváltja a Hazai hírek és egy új rovat, az Idegen lapszemle indult meg. Ezek a változások tükrözik, hogy mennyire a kampányra összpontosított és a választási kudarc után mennyivel visszafogottabbá vált.

A főbb tartalmi vonások még jobban mutatják a lap kampányra való összpontosítását. Folyamatosan közvetített a Deák-párttal történt eseményekről, úgy beállítva ezeket, mint az ország sorsát meghatározó történeteket, míg az ellenzékéről negatív képet próbált festeni. Beszámolt a külföldi, országos és helyi politikai hírekről, ha lehetett úgy, hogy jó fényt vessen a kormányra. Sok országos és helyi érdekeltségű politikai cikket hozott, gyakran a Tárca rovatban. Tudósított az országgyűlés és a városi közgyűlés munkájáról egyaránt. Ezek mellett számban eltörpültek a nem politikai cikkek a színházról, a helyi közéletéről, esetleg egy-egy szépirodalmi művet is közölt. A lap egyoldalúsága közvetlenül a választások előtt csúcsonak ért, amikor a kampány mellett szinte minden egyéb kiszorult a lapból, míg a párt minden mozdulatát jelentették még az ország legkisebb településéről is. A vesztes választások után kicsit javult a helyzet, a Tárca rendszerint szépirodalom jelentkezett és a közéleti cikkek aránya is megemelkedett. A tartalom az egyoldalúsága ellenére is színvonalas. A tudósítások egy része eredeti és a cikkek között is találhatók első közlések, amit

általában külön ki is emelt. Emellett természetesen sok mindent a fővárosi Deák-párti lapokból vett át.

Ez a politikai lap a teljesen azonos nevű *Tiszavidék* társadalmi lap folytatásának tekinthető, ám mégis egy új lapról van szó. Ennek kijelentését a következőkre alapozom: letették a biztosítékot, politikai lappá vált, új szerkesztője lett, heti egy alkalom helyett ötször jelent meg, új alcímmel és újra kezdődött az évfolyamszámozása is. Ezek összességében túllépnek egy egyszerű arculatváltozáson és indokolják, hogy új lapként tekintsük rá.

A politikai *Tiszavidék* megindulása a helyi Deák-párt létrejöttének köszönhető. Ugyanis a kormánypártnak nem volt még lapja Debrecenben, míg az amúgy is ellenzéki beállítottságú város ellenzéki lapja megerősödött. Tehát a kormánypárt a sajtón keresztül próbálta meg ellensúlyozni a város ellenzéki szemléletét. Azonban nem egy új újságot alapított, hanem inkább megvásárolt egy már jól működő, kialakult olvasótáborral rendelkező lapot és ezt alakított át saját céljaira, így akart saját tömegbázis híján betörni a sajtóéletbe. Az sem véletlen, hogy éppen ekkor próbálta megvetni a lábát a városban, ez a közelgő képviselőválasztásnak és városi tisztújításnak köszönhető. Mint rövid élettartama és felvázolt tartalma is mutatta, a kampány szerves részeként jött létre.⁵²

Az első számban megjelent programja nem más, mint egy Deák-párti programbeszéd, ám a lap célcsoportjára, tervezett szerkezetére, tartalmára vonatkozóan nem adott tájékoztatást. Célként meghatározza, hogy a lap segítségével „Debreczen s vidékének az anyagi és szellemi reformok mezején folyó nagy nemzeti versenybe való beleegyesítésén fogunk munkálkodni”,⁵³ az ellenzéki várost szeretné a kormány irányába fordítani. Célcsoportja a helyi kormányzati erő mellett, az ellenzékiiség nem teljesen elkötelezett hívei, akik a *Debreczentől* esetleg elvonhatók. Ám a párt helyi bázisa is csak pár száz főre tehető, míg az átcsábíthatók száma sem volt jelentős, így olvasó körét egy szűk, a kormánynak

⁵² Kola János: Olvasóinkhoz = A Tiszavidék, 1872. december 28. [1. p.]

⁵³ Tiszavidék, 1872. január 7. [1. p.]

elkötelezett réteg, valamint azok a debreceni polgárok alkották, akik élni tudtak a kiegyezés óta tartó gazdasági, ipari fejlődés lehetőségeivel.

Megpróbálta befolyásolni a város politikai gondolkodását, ám kevés sikerrel járt, nem tudott eredményt elérni a választás előkészítésében. A sajtóviszonyokra azonban rövid élete alatt is sikerült hatást gyakorolnia. Megjelenésével először vált rövid időre kétpólusúvá a helyi politikai hírlapirodalom, ami az olvasók részére színesebbé, érdekesebbé tette a napi sajtót és ösztönzőleg hatott a hírlapolvasók számának növekedésére. Új feladatok elé állította a *Debreczert*, bár csekély ereje miatt nem volt képes vezető szerepét megingatni. Folyamatos vitában álltak, majd minden száma hoz cáfolatokat a *Debreczen* cikkeire és ezzel akaratlanul is felkészítette ellenlábását a későbbi *Debreczeni Ellenőrrel* szembeni csatározásokra.

Rövid története során formai változások nem jelentkeztek, míg tartalmi és szerkezeti változások is csak a sikertelen választások után a már említett módon figyelhetők meg. Hivatalosan 1872. szeptember 29-én szűnt meg. Azonban – mint a megindulásánál – itt sem húzható éles határ, mert ekkor egy hasonló nevű és profilú hírlap indult el. A megszűnés okai egyrészt a helyi politikai feltételekben és eseményekben találhatók, másrészt a kiadó személyében. A Deák-párt nem képviselt számottevő erőt a városban, tehát nem volt elég igény a lapjára sem. Ezt mutatta a választások kudarca, ami kiábrándítóan hatott a kiadóra is. Csáthy Károly, mint könyvárus és kiadó, elsősorban üzletember volt, ezért a politikai szerep- és felelősségvállalás számára szükségtelen plusz terhet jelentett. Ezt felismerte és közölte is olvasóival.⁵⁴ A kiadó következetes jellemét mutatja, hogy az utolsó negyedévre befizetett előfizetési díjakat visszatérítette, sőt az utolsó számban félbemaradt szépirodalmi cikk befejezését utólag megküldte az előfizetőknek. Utolsó számaiban pedig még előkészítette a közönséget utódjának a hozzá formai és tartalmi szempontból nagyon hasonló *A Tiszavidéknek* az indulására.

⁵⁴ Tiszavidék, 1872. november 27. [1. p.]

3.1.4 A Tiszavidék

Életre hívása közvetlenül a *Tiszavidék* megszűnésekor 1872. október 2-án történt, de csak év végéig tartott ki. Létrehozója – a szerkesztő és kiadó egy személyben – a Deák-párt helyi élharcosa, Dr. Kola János, aki a *Tiszavidék*et is szerkesztette. A nyomdai munkálatokat szintén a Városi Nyomda látta el. Csak fél kaucióval rendelkezett, amit a kormány tett le helyette,⁵⁵ és heti 5 alkalommal jelent meg: hétfőn este, szerda, csütörtök, péntek, szombati napokon pedig reggel. Teljesen átvette elődjének formáját, csak az alcíme különbözött: politikai és társadalmi lap, valamint a hétfői szám csak két oldalon jelent meg, hogy vasárnap kevesebb munkája legyen a szerkesztőnek. Előfizetési díja negyed évre 2,50 Ft, hirdetési díja pedig 4 kr soronként, ami szintén megegyezik az elődjével.

A következő rovatokra építette fel a lap szerkezetét. A vezércikk általában egy Debreczen, előző napi dátummal jelölt rovatban volt, melyet a Tárca követett. Állandó rovatok még a Hazai hírek, Idegen lapszemle, Újdonságok, Színházi Szemle és az utolsó oldalt elfoglaló Hirdetések. Rendszeresen megjelent Országgyűlési tudósítások és Közgazdaság rovat is. A hétfői rövidebb szám a Debreczen, Tárca, Hazai hírek rovatokat nélkülözte, helyettük a Külföld és Belföld rovatokkal jelentkezett. Novembertől Egyveleg címen új állandó rovat indult.

Irányvonalának megfelelően a vezércikk mindig politikai jellegű. A lap politikával foglalkozó részében a helyi, országos és külföldi hírek egyaránt helyet kaptak, külön kiemelve a Deák-párti eseményeket. A külföldi híreket az Idegen lapszemlében hozta pontosan megjelölve a forrást. A társadalmi célú részben közigazgatási, gazdálkodási és elvétve mezőgazdasági cikkek is megjelentek. Sokat foglalkozott a város társadalmi életével, hozta a közéleti eseményeket, az egyesület híreit, a debreceni színház műsorát és kritikáját is, valamint oktatási, egyházi híreket, eseményeket. A hírközlés mellett pedig a Tárcaiban szépirodalommal, az Egyvelegben viccekkel, tréfás történetekkel szolgált a közönségnek. A szerkezet és tartalom

⁵⁵ Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon: 1867-1875. Budapest, 1986. 137. p.

áttekintéséből látjuk azt a kis arculatváltozást, amit a *Tiszavidék*hez képest hozott. A választások politikai küzdelmének elültével láthatóan csökkent a pártpolitikai cikkek száma és a súlypont lassan eltolódott a közéleti irányba.

A kormány pártfogásának köszönhetően találhatók eredeti tudósítások, első közlések is, azonban egyes rovatokat következetesen máshonnan átvett cikkekkel, fordításokkal töltött meg. Például az Idegen lapszemlében szerb, orosz, lengyel, cseh, francia, török, német, angol, stb. lapokból szemezgetett. Az egyvelegbe pedig a párizsi Figaróból kölcsönözte a történeteket. Elterjedésére csak elvétve találhatók adatok, bár elődjéhez képest valamivel jobb a helyzet.

Kevésbé tekinthető új lapnak, mint inkább a *Tiszavidék* szerves folytatásának, hiszen lényegi váltás a kiadót kivéve, kisebb arculatváltozástól eltekintve nem történt. Azonban az új név, az újrainduló évfolyamszámozás, valamint az, hogy új lapnak tartotta magát, mégis azt kívánja, hogy új lapként kezeljük.

Létrejöttének oka, hogy továbbra is legyen lapja a kormánypártnak Debrecenben. Politikai elveit a Deák-párt határozta meg, emellett társadalmi, közéleti tájékoztatást is előirányzott célmeghatározásában.⁵⁶ Olvasóközönségét a *Tiszavidék* olvasótáborától örökölte, amit közéleti híradással próbált meg szélesíteni.

Pályáját 1872. december 28-án fejezte be. Mindezt emelt fővel kívánta tenni, ezért elköszöntekor a következő értékelést adta: „pártunk létezése jelképessége magát mind a képviselő választásnál, mind a városi tisztújításnál eléggé igazolta, s általában jogosultsága elismerve van.... Ennél többet a helybeli Deák-párt áldozatkész tagjai lapunk megalapításával nem akartak, s amit akartak azt elérték”⁵⁷, emellett megemlíti, hogy a megjelenés aránytalan áldozattal járt, ezért további kiadása felesleges. Az igazi ok ez utóbbiban keresendő, kiegészülve a helyi Deák-párt és az olvasóközönség kis létszámával. A megelégedettség tehát csak álarcnak tűnik, hiszen, ha az ellenzék egyik fontos bázisán eredményeket értek volna el, akkor nem lett volna felesleges teher a kiadás. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a kampány szolgálatára létrejött lap azért vonult vissza, mert a

⁵⁶ Előfizetési felhívás = A Tiszavidék, 1872. október 2. [1. p.]

⁵⁷ Kola János: Olvasóinkhoz = A Tiszavidék, 1872. június 12. [1. p.]

debreceni politikai erőviszonyok befolyásolásában látható eredményeket nem tudott elérni és a pártérdek elfordult tőle. Ezt támasztja alá, hogy Kola János – szemben az üzletember Csáthy Károllyal – nem tudta a lap anyagi hátterét biztosítani, ezért az anyagilag is teljes függésben állt a Deák-párttól.

3.1.5 Debreczeni Ellenőr

Mutatványszáma 1874. június 18-án jelent meg, így innen számíthatjuk indulását és a századfordulóig létezett. Létrehozója és kiadója Molnár György, aki a Részvénytársasági Nyomdában készítette lapját. 1876. október 2-tól Kutasi Imre adta ki és a saját nyomdájában készítette. Szerkesztője 1878. október 1-ig Szabó Antal volt, majd ezt a munkát is a kiadó Kutasi Imre vette át. Megjelent hetente ötször: hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és szombaton délután. Rendkívüli eseményekhez kapcsolódva különszámokat is kiadott. A délutáni megjelenés oka egyrészt – mint a *Debreczennél* – a fővárosi lapok megelőzése volt, másrészt pedig az, hogy a szintén délután megjelent *Debreczen* így nem tudta híreit még aznap cáfolni.

Mérete először 43x29,5 cm-es 4 oldal terjedelemben, majd 1874. augusztus 1-től átvette a *Debreczen* külalakját és 58x41 cm méretben 2 oldalon jelent meg. Lapszámozással nem rendelkezett. Előfizetési díja egy évre 10 Ft, félévre 5 Ft, negyedévre 2 Ft 50 kr, egy hónapra 1 Ft volt, a hirdetési díj pedig soronként 5 kr, plusz a 30 kr bélyegdíj. Példányszáma 850-1000 között mozgott, amiből eleinte maradtak ki példányok, de megerősödése után az összes kinyomtatott példány elfogyott.⁵⁸

A lap szerkezete a következőképpen alakult. A vezércikket a bel és külpolitikai hírek követték rovatcím nélkül. Főbb rovatok: Országgyűlési tudósítások, Fővárosi és vidéki levelek, Újdonságok, Napi Hírek, Közgazdaság, Színházi tudósítás, Irodalmi művészeti szemle, és az utolsó oldalt a Hirdetések foglalták el.

Vezércikkében kül- vagy belpolitikát, elvétele társadalmi, gazdasági témát tárgyalt. A politikai cikkek között csak kismértékben foglalkozott külföldi hírekkel,

⁵⁸ Debreczeni Ellenőr, 1874. június 30. 1. p.

kommentárok nélkül közölve őket. A hangsúlyt az országos és helyi politikai életre fektette. Jól elkülönültek a helyi tartalmú cikkek. Kiemelten foglalkozott a város közigazgatásával, élharcosa volt Debrecen megyeszékhellyé válásának. Szem előtt tartotta a város iparát, oktatását, egészségügyi, valamint gazdasági helyzetét. Rendszeresen megjelentette az egyházi, kulturális és közéleti eseményeket. A hírek mellett szépirodalmi művek is megjelentek benne, sőt tudományos szintű helytörténeti írásokat is közölt. A helyi események kiemelt kezelése és a szépirodalmi, valamint ismeretterjesztő cikkek egyedi arculatot adtak a *Debreczeni Ellenör*nek és színvonalát az átlag politikai lapok fölé emelték.

A *Debreczeni Ellenör* a hírek beszerzésének minden formáját alkalmazta, a megfelelő tájékozottság érdekében. Vezérelve nem a szenzációhajhászás, hanem a minél teljesebb körű tájékoztatás volt, forrásait ennek megfelelő kritikával kezelte.⁵⁹ A hivatalos hírek beszerzésére járatta a fontosabb könyvatosokat, mint például az Országgyűlési Tudósítások.⁶⁰ A vidéki hírek beszerzését külső munkatársakkal, valamint lelkes vidéki levelezők beszerzésével oldotta meg, akik munkájukért tiszteletpéldányt kaptak. A közlemények egy részét pedig más lapokból vették át, míg a színvonalas saját cikkek megírására sokszor az adott területen jártas szakembereket kértek fel, vagy a magas színvonalú szerkesztőgárda tagjai vállalkoztak rá.

Állandó olvasóbázisa – akiket a Tisza-kormány következetesen képviselt – a vagyonos középosztály, a nagybirtokos arisztokrácia, a volt középbirtokos nemesség és a gazdag polgárság. Ez utóbbiak jól jövedelmező pályán működő értelmiségiek: orvosok, ügyvédek, tanárok, hivatalnokok voltak, akik nem tudtak beilleszkedni a cívis társadalomba származásuk vagy felekezeti hovatartozásuk miatt. A vidéki értelmiségi és a birtokos rétegnek pedig hagyományos stílusa, igényes tárcája, és a környék híreinek gyors közlése miatt volt kedvelt lapja.

⁵⁹ Korompai Gáborné: A Debreczeni Ellenör helyi vonatkozású közleményei a lap első korszakában 1874-1890 : II. rész. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. XIV. kötet. Debrecen : Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 1987. 60 p.

⁶⁰ Debreczeni Ellenör, 1878. január 29. 1. p.

Indulásakor országosan jellemző volt, hogy meggyengült a Deák-párt, míg a balközép egyre erősebbé vált. Ez egy megegyezést, vagy teljes hatalomváltást is körvonalazott, utóbbit azonban a baloldal megosztottsága nem tette lehetővé. Ez a megosztottság kényszerítette ki az újabb ellenzéki lap létrejöttét is, ugyanis Tisza Kálmánnak és a mögötte álló elkötelezett híveknek kellett egy sajtóorgánium, ami előkészíti a kormánypárttal való megegyezést. Irányát egyértelműen meghatározta, hogy a balközép-párt közlönye, aminek titkolt célja az volt, hogy a számottevő balközép-párti debreceni polgárságot felkészítse a fúzióra és a közvéleményt fokozatosan a leendő kormány mellé állítsa. További célcsoportja ennek megfelelően a keleti országrész ellenzéki polgársága volt, akik azonban nagyrészt a *Debreczen* olvasói.

Megjelenése vihart kavart mind politikai téren, mind a hírlapélet terén. Előbbiben azért, mert indokolatlan volt két ellenzéki szemléletű lap egymás mellett élése, ezért a távolabbra tekintők sejtették, hogy Tisza Kálmán és a *Debreczeni Ellenőr* céljai nem esnek egybe a *Debreczen* által képviselt debreceni ellenzék céljaival. A sajtóéletet eddig meghatározó egyeduralmát pedig teljesen megtörte, és a *Debreczeni Ellenőr* megjelenésével alakult ki a *kétpólusú hírlapirodalom Debreczenben*.

Céljának eléréséhez, mindenképpen meg kellett szereznie a vezető szerepet és háttérbe kellett szorítani a *Debreczent*. Már indulásakor szembehelyezkedik vetélytársával: „E lap talán soha nem látott volna napvilágot..., ha a Debreczen című egykori balközép-párti, most pedig a pesti szélsőségesek szolgálatába állott helybeli közlöny... oly irányzatot nem veszen fel, mely hitünk szerint a polgárság nagy többségének politikai érzületét sérti, mely ellen sikra szállni el kellett magunkat határozni”⁶¹. Az ellentéteket tovább szította, hogy indulásakor két vezető munkatársat is átcsábított a *Debreczentől*.

Jelentős fordulópont életében, hogy a fúziót követően pártja hatalomra került és 1875. március 30-tól, mint a debreceni Szabadelvű Párt közlönye jelent meg. Egyrészt ekkortól még erősebb támadások célpontjává vált már nemcsak a

⁶¹ Debreczeni Ellenőr, 1874. július 1. 1. p.

Debreczen, hanem más lapok irányából is. Ugyanis az államháztartás pénzügyi háttérének megteremtésére hozott népszerűtlen intézkedések, mint például a jövedelem és fogyasztási adó megmagyarázása kényelmetlen helyzetbe hozta a kormánypárti lapokat és jó támadási felületet nyújtott az ellenzéki sajtó számára. Ekkor a *Debreczeni Ellenőr* inkább a helyi érdekek képviselőjét helyezte előtérbe.⁶² Másrészt azonban fel kellett oldania azt az ellentmondást, hogy a kormánypolitikával nem szembefordulva kellett támogatnia az agrártermeléshez kötődő debreceni érdekeket.

Azonban a kormány fokozatosan veszített helyi népszerűségéből, így lapja sem tudott egyeduralkodó hírlappá válni az őt érő támadások kereszttüzében. Újabb fordulatot hozott 1878., amikor a miniszterelnök és pártja teljes vereséget szenvedett a debreceni képviselőválasztáson. Ennek hatására felmerült a lap megszüntetésének gondolata is.⁶³ Végül a helyi párt anyagi támogatásának köszönhetően megmaradt,⁶⁴ ami azonban még szorosabb kötődést jelentett a párthoz. A mélypont személyi változást is hozott, ami új szemlélet bevezetésével járt, ugyanis az új szerkesztő beköszöntőjében a pártharcok megszüntetését hirdette, ezzel próbálva a tömeget újra megnyerni.

Összességében a többi lap életére és a helyi sajtóéletre, előtérbe kerülésével jelentős hatást gyakorolt. Elvonta a többi lap olvasóközönségének egy részét és átalakította a helyi hírlapélet szerkezetét. Fennmaradását elsősorban a párt helyi bázisa és a szubvenció biztosította. A szubvenció a kiegyezés utáni időszakra jellemző sajtóirányítási eszköze volt a kormánynak, egyes lapok anyagi támogatása (például a kaució részbeni vagy teljes átvállalása) által.

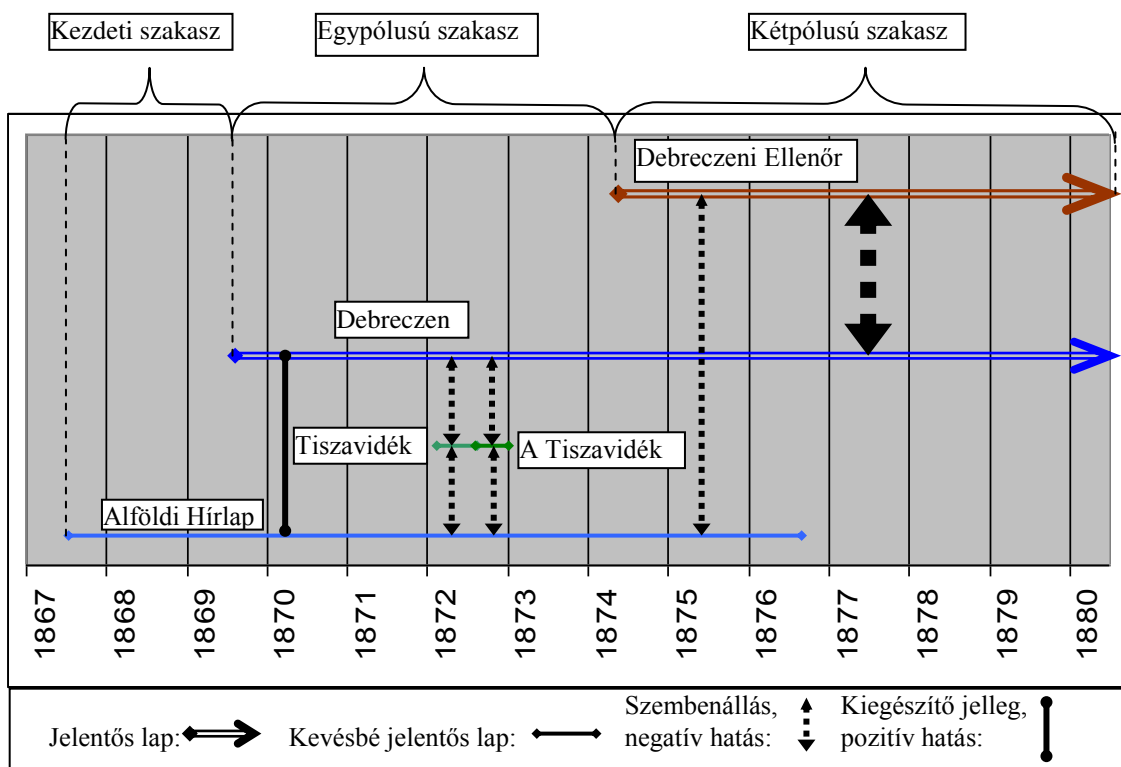
⁶² Korompai Gáborné: A Debreczeni Ellenőr helyi vonatkozású közleményei a lap első korszakában 1874-1890 : I. rész. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. XIV. kötet. Debrecen : Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 1987. 134 p.

⁶³ Debreczeni Ellenőr, 1878. szeptember 10. 2. p.

⁶⁴ Korompai Gáborné: A debreceni kormánypárti sajtó története 1875-1890. [kézirat]. Debrecen, 1980. 42. p.

3.1.6 A politikai hírlapélet

A politikai sajtó központi elnyomásának 1867-ben vége szakadt és a politikai hírek iránt meglévő igény életre hívta a helyi politikai hírlapéletet. Ennek debreceni kialakulását a lapok már vázolt története alapján három jól elkülöníthető szakaszra bontottam. Az egyes szakaszokat és a lapok egymáshoz való viszonyát nyomon követhetjük a (3.ábra) segítségével.

3. ábra: A debreceni politikai hírlapok viszonya 1867-1880 között

☞ *Kezdeti szakasz (1867-1869):* nem voltak kialakult helyi pártok, még formálódtak a politikai viszonyok, így az első politikai lap nem egy pártnak elkötelezett eszmehirdető sajtó, hanem a helyi igényekhez és feltételekhez igazodva létrejött hírközlő lap volt. A nem túl szélesre megválasztott célcsoport igényeit kielégítette egy heti három alkalommal megjelenő hírlap, és ez a megjelenés az egyszemélyi szerkesztőt és kiadót sem terhelte túl. Természetesen nem

volt objektív, magán viselte a szerkesztő és a város politikai szemléletét, de nem is volt szélsőségesen egy párt kiszolgálója.

☞ *Egypólusú szakasz (1869-1876)*: az erőviszonyok első letisztulása után, megjelent a polgárság igénye a város politikai szemléletének határozott megjelenítésére. Másrészt helyi pártok híján a vezető ellenzéki erő, a balközép-párt a sajtó útján próbálta elérni eszméinek erőteljesebb képviselését. Ezt egy – a balközép-párt eszméit hirdető, napisajtnak tekinthető lap váltotta valóra –, amely egyeduralgolóként működhetett a helyi politikai sajtó terén. A már meglévő lap hírközlő erejét részben háttérbe szorította, részben pedig azonos szemléletük, eltérő olvasótáboruk és különböző megjelenési gyakoriságuk miatt kiegészítették egymást. Bár egy rövid időre ebben a szakaszban is megjelent a kormánypárt a debreceni sajtóéletben, de tömegbázis híján képtelen volt meghatározó erővé kinőni magát, nem tudta az uralkodó lap hegemoniáját megtörni.

☞ *Kétpólusú szakasz (1876-)*: az erőviszonyok fúzióhoz kötődő átrendeződése magával hozta egy újabb domináns lap megjelenését. E kormánypárti lap képes volt megvetni a lábát és meghatározó politikai szócsővé válni, azonban nem volt képes az ellenzék vezető lapjának háttérbe szorítására. Az így kialakult egyensúly következtében felforrósodott a politikai hírlapirodalom légköre, ami hosszú távú kiélezett harcot hozott magával.

Érdemes megfigyelni, hogy a heti és a „napilapok” egymás mellett élése során, közöttük nem alakult ki igazi versenyhelyzet. Még a szembenálló politikai nézetű „napilapok” mellett is békésen élhetett az egyetlen politikai hírlap, mivel eszmeközvetítő, tudatformáló szerepe nem volt olyan jelentős, hogy csökkentse ezek hatását. A politikai hetilap (*Alföldi Hírlap*) háttérbe szorult a politikai „napilap” típus megjelenésével. Bár összegzősképpen jobb áttekinthető képet adtak az eseményekről, mivel ritkább megjelenésük miatt összegyűjthették az információkat, de a kor társadalmi életében a politikai élet jelentős szerepet játszott a mindennapi élet során, ezért a hírek frissessége az, ami a széles érdeklődést biztosította.

Ellenben a „napilapok” nem kímélték egymást, indulásuktól fogva mindennaposak voltak az ironikus, bíráló cikkek: „A *Debreczen* tegnapi számának Aprósá-gok rovatában [...] logicánk támadtatik meg. – Alighanem káprázhatott a szeme a cikkirónak, midőn cikkünkéből azt olvasta ki, hogy mi a függ. pártot gyanúsítottuk, egy tag botlása miatt, ez cikkünkéből csakis azon szemüvegen át olvasható ki melyet a *Debreczen* használ valahányszor velünk foglalkozni kegyeskedik.”⁶⁵

A sajtóélet e területén megjelentek a politikai életben elfogadott eszközök, módszerek. Két párt is úgy próbált betörni a sajtóéletbe, hogy kikerülve a lapalapítás nehézségeit egy meglévő, jól működő lapot próbált megvásárolni. A Deák-pártnál 1872-ben ennek oka az volt, hogy nem rendelkezett kellően nagy helyi társadalmi bázissal, ezért egy már kialakult olvasóközönségre kívánt építeni. A Szabadelvű Párt 1874-ben már ezen is túllépett, és a várható ellenlábását próbálta megvásárolni, egyúttal el is hallgattatva azt.

A politikai lapok létrejöttének meghatározó okai Debreczenben a kezdeti időszakban a kiegyezés kedvező fordulatának kiaknázása és a polgárság politikai hírek iránt meglévő igényeinek kielégítése, míg később a politikai erőviszonyok javítása, a párt eszméinek terjesztése voltak. Azaz a hangsúly az olvasói igények és kiadói lehetőségek irányából folyamatosan és egyre gyorsabban a pártérdekek és a politikai tömegbázis erejének irányába tolódott el.

Ehhez kötődik a lapok életképességének oka is. Mivel az olvasótábor nem volt képes hosszú távon anyagi biztonságot nyújtani a lapoknak, ezért a mögöttük álló pártok anyagi támogatása meghatározó volt meglétük szempontjából. Ez a szoros kötelék pedig alárendelte őket az adott párt érdekeinek. Ennek megfelelően, mivel a politikai irányvonalak is rögzültek, a debreceni politikai hírlapok nagyrészt életképes vállalkozásoknak bizonyultak.

A politikai hírlapirodalom egyik debreceni sajátossága, hogy csak fél kau-ciót letéve hetilap státuszban, azonban heti öt alkalommal jelentek meg. Azaz nem voltak valódi napilapok, hogy ne kelljen a teljes biztosítékot kifizetni. A

⁶⁵ Debreczeni Ellenőr, 1874. július 14. [3. p.]

Szinnyei József által készített országos hírlapkimutatást átvizsgálva kitűnik, hogy nem volt máshol az országban hasonló jelenség. A hetilapok mindenütt egy, két, vagy három alkalommal jelentek meg, míg az ennél sűrűbb megjelenésre igényt tartó lapok kifizették a teljes kauciót, és valódi napilapként működtek. Ráadásul a debreceni hírlapok a heti öt megjelenés mellett alkalmoszerűen különszámokat is megjelentettek, ami az adott héten már a hatodik szám volt, ez pedig a fél kaució miatt törvénysértésnek minősült. Azonban ilyen jellegű sajtóper nem ismert. Ennek oka az lehetett, hogy mind a kormánypárt, mind az ellenzék helyi lapja élt ezzel a lehetőséggel, ezért mindkét fél szemet hunyt felette.

Másik helyi sajátosság a délutáni lapmegjelenés. Ennek oka egyrészt az, hogy a távírdák éjfélkor zártak, így a pesti lapok éjfélbeli lapzártával fel tudták még venni az aznapi híreket, míg a vidéki hírlapok értesülésük egy jelentős részét, a költséges hírforrásokat kiküszöbölve, ezekből a reggeli fővárosi lapokból vették át. Másrészt a délutáni megjelenés lehetővé tette, hogy az aznapi postával érkező leveleket feldolgozzák, valamint a délelőtti érkező távirati hírek közlésében a fővárosi lapokat is megelőzzék. Ennek persze az volt az ára, hogy a délutáni és esti események híreivel lemaradtak a reggeli lapok mögött.

Kinyilvánított célja volt a vezető debreceni politikai lapoknak, nélkülözhetővé tenni a nagy pesti lapok járatását, melyek sokkal drágábbak voltak.⁶⁶ Ezen törekvés ellenére pont ellentétes folyamat figyelhető meg: a hírlapolvasás egyensúlyának kialakulásával egyre jellemzőbbé vált a debreceni polgárság körében, hogy egy fővárosi és egy helyi lapra is előfizettek.⁶⁷

A hírek beszerzése hasonló módon történt az egyes hírlapoknál. A hivatalos értesítők megrendelését még a nagyobb lapok, mint a *Debreczen*, a *Debreczeni Ellenőr* is csak nehezen engedhették meg maguknak. Ezért maradt a sokkal olcsóbb, egyszerűbb és törvényileg engedett módszer: cikk-átvétel a jobban informált külföldi, fővárosi, vagy helyi lapokból. Például a párizsi kommün idején felhasználták a kommün közlönyének, valamint a versailles-i,

⁶⁶ Debreczeni Ellenőr, 1878. december 21 1. p.

⁶⁷ Gergely András – Veliky János: A vidéki politikai sajtó helye a kiegyezést követő években. In: A magyar sajtó története 1867-1892 : II/2. köt. Budapest, 1985. 58. p.

belga és angol újságoknak a cikkei.⁶⁸ Ezt a törvény csak annyiban korlátozta, hogy az eredeti tudósító engedélye nélküli közlésnél fel kell tüntetni, honnan vették át a cikket. Az egyéb hírek beszerzésénél az előbb vázolt ollózás mellett a külső munkatársaknak és vidéki levelezőknek jutott döntő szerep. Utóbbi módszer rövid időn belül olyan népszerűvé vált az önkéntes levelezők körében, hogy egyre erősebben szelektálni kellett híradásaik között.

A sajtóélet egy fontos mérőszáma, a példányszám, elsődleges források híján nem határozható meg pontosan. A visszaemlékezések és másodlagos források adatait elfogadva feltehető, hogy egy-egy politikai lap Debrecenben általában 500-1000 példányban jelent meg. Az előfizetési díjak a hírlapbélyeg eltörlése után alacsony szinten állandósultak, a megjelenési időszakosságukkal arányban voltak. Ezen a téren egyensúlyra törekedtek a helyi lapok, nem vonták be a lapárakat a vetélkedésbe.

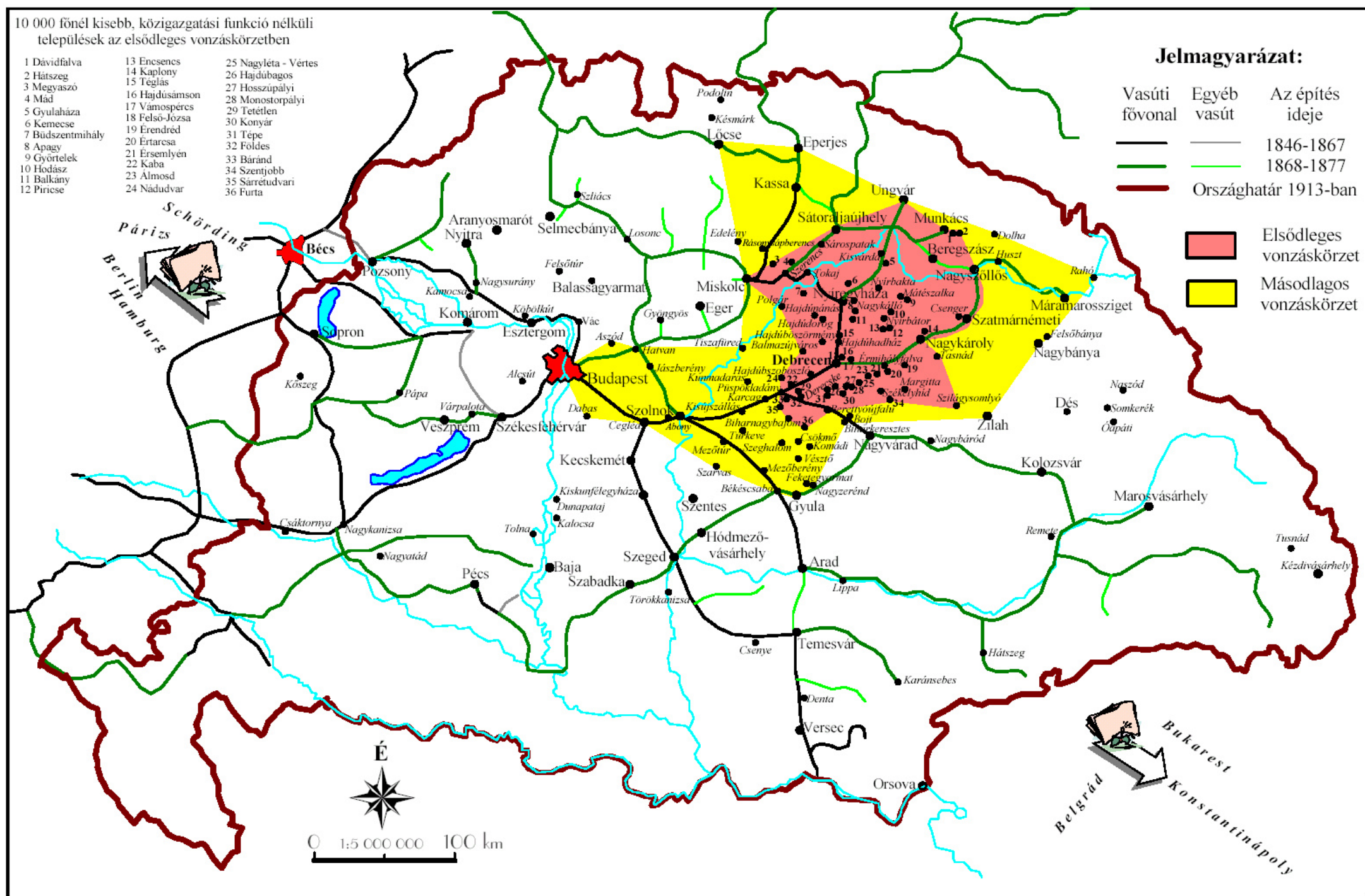
Debrecen, mint az ellenzékiesség bástyája, a régió szellemi életének egyik központja, számottevő politikai hatókörrel rendelkezett, ennek megfelelően a politikai hírlapjai elterjedtek a város határain túlra is. A fő postavonalakon keresztül a fővárosi lapok megelőzésével kialakult egy elsődleges vonzaskörzetük, valamint ezen túlmenően behatárolható egy másodlagos vonzaskörzet, ahová ha nem is elsődleges hírforrásként, de jelentős számban eljutottak a debreceni politikai hírlapok. Ennek behatárolásához a közvetlen források nagyon hiányosak. Mivel a lapok magánvállalkozásként működtek, ezért nem maradtak fenn előfizetői vagy terjesztési listák, csak egy-egy szerkesztői, kiadói nyilatkozat ad eligazítást. Annál bőbeszédűbbek a közvetett források. A lapok olvasói, szerkesztői és kiadói levelező rovatai sok használható adatot tartalmaznak. Továbbá a helyi jelentőségű hírek között tallózva, erősen szelektálva szintén rábukkantam új információkra. A feltárt adatok segítségével sikerült meghatározni Debrecennek a politikai hírközlés

⁶⁸ Bényei Miklós: Egykorú debreceni lapok a párizsi kommunről = Alföld, 1971. 5. sz. 56. p.

terén kialakult hatókörét. (2. térkép)⁶⁹ Az elsődleges vonzáskörzet déli határa Püspökladány, Biharnagybajom, Szilágysomlyó mentén húzódik meg, nem meglepő módon Nagyvárad és Debrecen között egyenlő távolságra. Az elsődleges vonzáskörzet keleti határát Szilágysomlyó, Nagykároly, Szatmárnémeti, Munkács határolja szépen kirajzolva a vasútvonalak ösztönző erejét és Máramarossziget ellenhatását. Északról Debrecen hatását az Ungvár, Sátoraljaújhely, Miskolc határvonalon Kassa és Lőcse sajtója ellensúlyozzák. Míg a vonzáskörzet nyugati határa a főváros többszörös súlyának hatását mutatja. A másodlagos vonzáskörzet a távolság növekedéséből adódóan még inkább kötődik a korabeli közlekedési viszonyokhoz, jól visszatükrözve a vasútvonal-hálózatot. Ezt a másodlagos vonzáskörzetet alapvetően a környező vidéki sajtóközpontok és a főváros határolják. Emellett megemlítendő, hogy külföldre is eljutottak a debreceni lapok, például Párizsból, Hamburgból, Konstantinápolyból is találhatóak adatok.

Tudomásom szerint erre a régióra és korszakra, ilyen módszerrel vonzáskörzet lehatárolás még nem történt, ezért ennek térképi megjelenítése mindenképpen új eredménynek számít.

⁶⁹ A térképen látható településekről található egyértelmű információ arra vonatkozóan, hogy eljutottak oda a debreceni lapok. Az adatokat a hozzáférhető debreceni lapokból gyűjtöttem össze. Az alaptérkép forrása: Történelmi világatlasz. [Budapest] : Cartographia, [1998]. 126-129. p.

2. térkép: A debreceni lapok földrajzi elterjedése 1867-1880 között

3.2 Társadalmi, közéleti hetilapok

3.2.1 Debreczeni Lapok

A *Debreczeni Lapok* 1867. július 1-én az *Alföldi Hírlappal* azonos napon jött létre Sárváry Elek kiadásában és szerkesztésében, majd 1868. április 5-től Szabó Antal jegyezte a lapot egészen 1869. június 27-i megszűnéséig. A nyomdai munkákat a Városi Nyomda látta el. Heti egy alkalommal vasárnaponként jelent meg, kivéve az 1867. október 13. és 1868. március 26. közötti időszakot, amikor csütörtökönként adták ki, hogy a hetivásár eseményeit közölhesse. Terjedelme 4 lap 40x27 cm-es méretben, sok hirdetés esetén fél ív melléklete is volt. Alcímként csak annyi szerepelt, hogy Heti közlöny. Első évfolyamában folyamatos lapszámozással rendelkezett, ez később megszűnt. Előfizetési díja rövid élete során többször is emelkedett:

	egész évre	félévre	negyedévre
1867/1.sz.–	4 ft	2 ft	
1867/13.sz.–	5 ft	2 ft 50 kr	1 ft 50 kr
1868/1.sz.–	5 ft	3 ft	1 ft 80 kr

A hirdetési díjai átlagosak voltak: egyszeri hirdetésnél soronként 5 kr, többszörinél 4 kr.

Példányszáma pontosan nem ismert, az azonban tudható, hogy valamennyivel hatszáz alatt lehetett, ugyanis a kiadó a 3. évfolyamra azt ígérte, ha az előfizetők száma eléri a hatszázat, akkor hetente kétszer fog megjelenni.⁷⁰ Ez azonban nem következett be.

Szerkezetét a következő rovatok vázolják fel: Debreczeni hírek és események, Külföld, Szerkesztőség postája, Terménytár, Menetrend, Hirdetések, valamint rovatcím nélküli tárca. Alkalmi rovatai voltak: Hogy élnek a vidéken, Vidéki hírek, Országgyűlés, Hazai közügyek, Egyveleg, Irodalom, Színházi szemle, Lotterián kihuzott számok. A 2. évfolyamtól ezek kiegészültek még a Pesti hírek, Meghaltak, Üzleti tudósítás rovatokkal.

⁷⁰ Debreczeni Lapok, 1869. január 3. [1. p.]

Röviden áttekintve a tartalmát, megjelent benne Debrecen társadalmi élete, egyleteinek eseményei, tanügye, várospolitikai, városrendezési cikkek, a város és környékének gazdasági élete, a vasútépítés ügye és foglalkozott a város történetével is. A külföldi, hazai és pesti hírek között megjelenik a politika is, de csak a hírközlés szintjén. Mivel politikai cikkeket nem közölhetett, szépirodalmi közleményekkel igyekezett kárpótolni olvasóközönségét: verseket, novellákat, karcolatokat tartalmazott, köztük sokat első közlésben, valamint fordításokat, történeti tárgyú cikkeket, emlékezéseket is hozott.

A helyi tartalmú cikkeit Debrecen és környékének szakíróitól kapta, akik szívesen küldték a *Debreczeni Lapok*nak írásait. Munkatársai tehát a helyi és környékbeli értelmiség köréből, valamint az önkéntes vidéki levelezők közül kerültek ki, akiknek irodalmi munkássága sok esetben ennyiben ki is merült. A fővárosi és külföldi hírekhez a nála sűrűbben megjelenő helyi és fővárosi lapokból jutott hozzá.

Létrehozásának körülményeit vizsgálva megállapítható, hogy a *Hortobágy* másik utóda, amely a társadalmi lap irányt vitte tovább, így testvére az *Alföldi Hírlap*nak. Létrejöttének fő oka, hogy a kiegyezéssel egy időben a Színügy-egylet megszűntette társadalmi közlönyét és helyette politikai lapot indított új szerkesztővel. Ám a volt szerkesztő, Sárvány is akart egy lapot, arra számítva, hogy neki – mint Sárvány professzor unokájának – sok jóakarója volt Debrecenben. Valójában ezért jött létre és élt két évet a *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* és az *Alföldi Hírlap* mellett. Indítékát és irányvonalát a következőkben határozta meg: „Megindítására azon erős meggyőződésem ösztönze, hogy Debreczen városnak ugy, mint vidékének, [...] midőn alkotmányunk helyreállítatott, oly közlöny szükséges, melyben minden pártállástól ment, minden melléktekintetet vagy érdekeltsége mellőzendő – a szó teljes értelmében független, szabadelvű és hazafias irányban tárgyalassanak ugy Debreczennek mint vidékének és általában édes hazánknak közérdekei...”⁷¹ A lap története során egy jelentősebb változás történt, amikor Sárvány Elek visszavonult és a fővárosi tapasztalatokkal már rendelkező Szabó

⁷¹ Debreczeni Lapok, 1867. július 1. [1. p.]

Antal vette át a lap irányítását. A már említett új rovatok bevezetése mellett színvonalasabban, erőteljesebben képviselte a város érdekeit és szemléletében a mérsékelt baloldal eszméi jelentek meg.

Működése során nem találkozott hasonló típusú hírlappal, de a meglévő lapok, az *Alföldi Hírlap* és a *Debreczen-Nagyvárad Értésítő* is hatással voltak rá, elsősorban az olvasóközönség alakulásában. Bár előfizetési díját tekintve, egy darabig mindkettőnek alatta maradt, az olvasók mégsem őt tüntették ki nagyobb számban figyelmükkel. Mivel a meginduló politikai életbe bekapcsolódó értelmiségi réteg inkább a politikai lap felé fordult, a kereskedő polgárság, a gazdálkodók pedig az *Értésítőt* részesítették előnyben.

Az egyes számok átlapozása során szembeötlő, hogy a szerkesztőség és kiadóhivatal címe a két év alatt 7 alkalommal változott. Ebből feltételezhető, hogy nem állt szilárd anyagi alapokon, amit alátámaszt az is, hogy többször emelkedett az előfizetési ára. Életképtelenségének oka részben erre a bizonytalan anyagi háttérre vezethető vissza, valamint a kevés példányszámra és a kis olvasóközönségre. Mivel létrejött egy személyhez kötődött, nem volt széles társadalmi bázisa. A megszűnt *Hortobágy* olvasói nagyrészt az *Alföldi Hírlap* felé fordultak, míg a *Debreczeni Lapok* politikai szerepvállalás híján nem volt képes olvasótáborát növelni. Miután ezt Szabó Antal felismerte és további kibontakozási lehetőséget nem látott, 1869. június 27-én megszűntette a *Debreczeni Lapokat*, és az újonnan alakult *Debreczen* belső munkatársaként folytatta publicisztikai pályáját.

3.2.2 Tiszavidék

A lap már hétéves nyíregyházi pályafutásra tekinthetett vissza, mikor Debrecenbe átkerült. Bár 1870. január 10-től a kiadás helyeként Nyíregyháza és Debrecen közösen szerepelt a lapfejen, de a szerkesztés és a kiadás valójában csak 1871. július 2-tól került át.⁷² Tehát ekkortól tekinthető debreceni lapnak. Pályafutása társadalmi hetilapként csak rövid életű volt, egy évig sem tartott. Szerkesztője és kiadója a Nyíregyházán és Debrecenben is üzlettel rendelkező könyvkereskedő

⁷² Csáthy Károly: Előfizetési felhívás = Tiszavidék, 1871. május 21. [1. p.]

Csáthy Károly volt, aki a városi nyomdában készítette a lapot. Hetente egyszer vasárnaponként jelent meg 4 lap terjedelemben 46x31 cm-es méretben, ami 1872-től 38x26 cm-re csökkent. Alcíme a következő volt: Debreczen, Szabolcs megye és Hajdukerület vegyes tartalmú heti közlönye. Oldalszámozással nem rendelkezett. Előfizetési díja egész évre 4 Ft, félévre 2 Ft, negyedévre 1 Ft 20 kr volt, ez utóbbi 1872-ben 1 Ft-ra csökkent, a többi a méretcsökkenés ellenére is változatlan maradt. A hirdetési díjak átlagosak voltak: egyszeri megjelenés soronként 5 kr, többszöri megjelenés 4 kr, amihez jött a 30 kr bélyegdíj.

Szerkezetének vázát a következő rovatok adták: Tárcza, Ujdonságok, mely később tovább bomlott Debreczeni hírek, Hajdúsági hírek, Szabolcs megyei hírek, Belföld rovatokra, valamint a végén a Hirdetések általában két oldalt is kitettek. Tartalmát tekintve a Tárcában társadalmi, vagy történelmi, helytörténeti tárgyú, elvértve szépirodalmi cikkeket hozott. Megjelentek benne az országos jelentőségű fővárosi hírek, nagy teret szentelt Debreczen és Nyíregyháza közeleti híreinek, a helyi egyletek eseményeinek, és foglalkozott a hazai ipar és mezőgazdaság problémáival is.

A cikkek nagy részét a szerkesztő írta, vagy más lapokból vette át. Nem volt igazi szerkesztőgárdája, az országosan ismert lapok nagy részét azonban cserepéldányként beszerezte és cikkeiket fel tudta használni. Elterjedésére jellemző, hogy tartalmának, célirányának megfelelően Szabolcs megye és a Hajdukerület határain belül nagy érdeklődésre tartott számot, azon túl azonban csak elvértve jártak példányok.

A lap Debreczenbe kerülése a következő okokra vezethető vissza. Egyrészt személyes oka, hogy Csáthy Károly könyvkereskedésének székhelye is itt volt, másrészt egy nagyobb várostól nagyobb olvasóközönséget remélt. Harmadrészt pedig a *Debreczeni Lapok* megszűnése óta nem rendelkezett a város vegyes tartalmú, társadalmi hírlappal és ezt az űrt kívánta betölteni.

Indítékát és irányvonalát a következőképpen határozta meg: „...figyelembe véve a hozzám *beérkezett számtalan felszólításokat*, elhatározám magamat, hogy e lapot, mely eddig csak Szabolcs megye érdekeit képviselte, jövőben Debreczen és

Hajdukerületre is ki fog terjedni [...] igyekezni fogok lapomat oly álláspontra emelni, hogy az a *társadalmi, ipar, kereskedelmi, gazdasági érdekeket* hiven képviselje”.⁷³ Ezt meg is valósította, a hangsúlyt mindenképpen a helyi és vidéki hírekre fektette, nem kívánt országos hírközlő szerepben feltűnni és a politikától távol tartotta lapját. Életképes működésének okait irányvonalának következetes megtartásában találhatjuk, tényleg be tudta tölteni azt a hiányt, ami a politikai és a kereskedelmi, hirdetési lapok között kialakult. A mögötte álló Csáthy Károly pedig üzletemberként biztos anyagi háttérrel tudott nyújtani a szűkebb időszakok átvészeléséhez.

A fordulópontot a lap életében az jelentette, hogy a megalakult helyi Deák-párt 1872 elején megkörményezte, majd megvásárolta és politikai lappá alakította. A kiadó továbbra is Csáthy Károly maradt, a szerkesztéstől azonban az 1872. március 17-i számban hivatalosan visszalépett és ekkortól tekinthetjük megszűntnek a *Tiszavidék* társadalmi hetilapot.

3.2.3 Alföldi Lapok

Az *Alföldi Lapok* 1876. július 30-án jelent meg Telegdi László kiadásában és szerkesztésében, a Városi Nyomda kivitelezésében. Megjelenési ideje rendszeretlen volt, egy év alatt 19 szám látott napvilágot. Terjedelme 32 oldal 24,5x16,5 cm méretben. Alcíme: Vegyes tartalmú füzetek. Éves folyamatos lapszámozással rendelkezett. Előfizetési díja 10 füzetre 2 Ft 40 kr volt.

Szerkezete két jól elkülöníthető részből állt. Az első részben a napi, államelméleti és társadalmi kérdéseket fejtegette. A második részében a Tárca, Hogy áll a világ?, Körültekintés a hazában, Mit csinálnak Debrecenben? Üzleti élet, Színház és irodalom rovatok voltak. A végén tartalomjegyzék is található, majd hirdetések következtek több oldal terjedelemben.

Tartalmazott történelmi, bel- és külpolitikai, közgazdasági, közigazgatási tárgyú cikkeket, teret szentelt a város iparának, gazdálkodásának, oktatásának, közügyeinek. Közölt útleírásokat, ismeretterjesztő írásokat, szépirodalmat,

⁷³ Csáthy Károly: Előfizetési felhívás = *Tiszavidék*, 1871. május 21. [1. p.]

helytörténeti cikkeket. Megjelentette a színházi műsorokat, valamint az újonnan megjelent könyvek és lapok szemláját.

A cikkek írására itt is az jellemző, hogy a szerkesztő maga írta, vagy más lapokból vette át őket. Ez utóbbi főleg a tárcában megjelent szépirodalmi művekre volt jellemző.⁷⁴ Cikkeiben nagyon kritikus, főleg a helyi viszonyokat bírálja élesen, ám írásainak színvonala magas. Habár nem politikai lap, mégis voltak politikai vonatkozásai egy-egy cikkének. Elterjedése Debrecenen és környékén is túlmutat, köszönhetően folyóirat jellegének és színvonalas gazdasági, történeti tárgyú cikkeinek, melyek vidéki szinten más városokban is érdeklődésre tartottak számot.

Indulásának meghatározó körülménye, hogy Telegdi László az általa szerkesztett, kaucióval terhelt politikai lapot nem tudta fenntartani, és céljának egy folyóirat jellegű társadalmi lap is megfelelt. Tehát az *Alföldi Hírlap* utódjának tekinthető. Szemléletében továbbvitte az ott megfogalmazott eszméit, csak a politikai állásfoglalást kellett elhagynia. Létrehozását megkönnyítette volna, hogy már 1872 óta nem volt a városban vegyes tartalmú társadalmi hetilap, amire a politikai „napilapokat” megfizetni nem tudók körében lett volna igény. Ám rendszertelen megjelenése miatt nem tudta ezt a szerepet beölteni. Mivel nem jutott jelentős szerephez a város sajtóéletében, ezért a vele párhuzamosan működő lapokkal nem volt kölcsönhatásban.

Meglétét teljes egészében a kiadó-szerkesztő személyes elhivatottságának, a város és a társadalom iránti elkötelezett felelősségvállalásának köszönhette. Ám befektetett munkája még kevésbé lett elismerve, mint politikai hetilapjánál, rendszertelen megjelenése pedig elbizonytalanította a régi olvasótáborát is. Részben ezeknek, részben pedig egészsége romlásának köszönhetően 1877. augusztus 10-én jelentette meg utolsó számát.

⁷⁴ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 362. p

3.2.4 Debreczen-Hajdumegyei Közlöny

A megyei sajtóbibliográfiában szerepel, de azok a számok, melyek alapján akkor feldolgozták már nem találhatóak meg a Református Kollégium Könyvtárában. Az Országos Széchenyi Könyvtárban mikrofilmen meglévő néhány szám alapján a részletesebb elemzésére nem volt lehetőségem, csak a bibliográfiában és a korabeli lapokban róla megjelent információkra hagyatkoztam.

Indulása 1876. október 6-ra tehető Szabó Antal szerkesztésében, Kutasi Imre kiadásában és nyomtatásában. Indulásáról az *Alföldi Lapok* is megemlékezik, így tudható, hogy hetente egyszer péntekenként jelent meg 4 oldalon. Előfizetési díja induláskor 3 Ft volt egy évre. Alcíme szerint „Társadalmi, közgazdasági és közművelődési hetilap”, mely politikai tartalom nélkül jelent meg.⁷⁵

Mindenképpen feltűnő, hogy a kiadó, szerkesztő párosa egyszemélyben a kormánypárt helyi közlönyének kiadója és szerkesztője. Ebből mindenképpen feltételezhető, hogy tartalmában is azt az irányvonalat követte, mint a *Debreczeni Ellenőr*, csak a nyílt politikától mentesen.

Megszűnésére nézve ellentmondásos adatokra bukkantam, a megyei bibliográfia 1878. szeptember 30-ra teszi, míg egy korabeli cikk szerint 1877. április 1-től a *Déliháb*ként folytatta pályafutását.⁷⁶ Ez utóbbit azonban a *Déliháb* induló számában nem támasztotta alá.

3.2.5 Polgártárs

A *Polgártárs* 1877. július 1-én indult el Szatmári Károly szerkesztésében és Grünvald József kiadásában, Kutasi Imre nyomdájában nyomva. A szerkesztő teendőit 1878. január 6-tól a kiadó vette át. Hetente egyszer vasárnaponként jelent meg 4 oldal terjedelemben 50x34 cm méretben. Alcíme a megyei bibliográfiában pontatlanul található meg, helyesen: Társadalmi, ipar, kereskedelmi, tanügyi s közgazdasági lap. Oldalszámozással nem rendelkezett. Előfizetési díja egy évre 6 Ft, félévre 3 Ft, negyedévre 1 Ft 50 kr volt.

⁷⁵ Alföldi Lapok, 1876. szeptember 20. 91. p.

⁷⁶ Alföldi Lapok, 1877. március 21. 155. p.

Szerkezetét meghatározó állandó rovatai voltak a Tárca, Irodalom, Mi Újság?, Csarnok, Közgazdaság, Egyveleg, Szerkesztő levélszekrénye és a végén kis számban Hirdetések. Emellett felbukkanó rovatai a Katonai rovat, Vidék, Apróságok, Egyleti élet, Budapestről.

A tartalma a következőkből tevődött össze. A tárczában elbeszéléseket, regényeket közölt, irodalmi rovatában versek, irodalmi művek, és az irodalmi élet hírei jelentek meg. A pesti és vidéki híreket csak röviden, tömören, távirati jelleggel hozta, a Mi újság? rovata pedig Debrecen híreivel foglalkozott. A rovat nélkül megjelent cikkek témái: bankügyek, történelmi, társadalmi kérdések, iparoktatás, helyi közéleti, kulturális események, ismeretterjesztő cikkek.

Szerkesztősége a *Debreczen* munkatársaiból alakult, ezért a hírek beszerzése nem jelentett gondot, hiszen az egy hét alatt a *Debreczen*nél összegyűlt híranyagból tudtak tallózni. A társadalmi, közéleti, gazdasági cikkek megírását nagyrészt a szerkesztők vállalták fel, vagy szükség esetén igénybe tudták venni a *Debreczen* kialakult kapcsolatait. Elterjedése az olvasói levelek alapján elsősorban Debrecen környékére tehető, valamint néhány példányban a nagyobb városokba is járt. Előfizetési díja magasabb volt a típusánál megszokott ártól, az olvasókat nem ezzel akarta megnyerni, hanem függetlenségi szemléletével és a helyi érdekek hangsúlyozásával.

A *Debreczen*nel már hangsúlyozott jó kapcsolata és kiegészítő szerepe mellett más lapokra is hatással volt működése. Az ekkor társadalmi lap irányába eltolódott *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*nek lett vetélytársa. Bár árban nem vette fel a versenyt, ám cikkeiben magasabb színvonalat nyújtott.

Létrehozásának célja a függetlenségi párt orgánumának kiegészítése volt. Társadalmi hetilapként olyan réteghez is eljutott, melyhez a *Debreczen* nem szólt, így próbálta bővíteni a függetlenségi eszme bázisát. A lap fő törekvése, hogy Debrecen és vidékének érdekeit, iparát, kereskedelmét, tanügyét előremozdítsa a politika teljes kizárásával.⁷⁷ Ehhez az irányvonalhoz tartotta is magát, a nyílt politizálást kihagyta a lapjából, azonban a függetlenségi pártról és a függetlenségi

⁷⁷ Előfizetési felhívás = Polgártárs, 1878. március 24. [1. p.]

körről gyakran megjelentek hírek hasábjain. Gördülékeny működésének oka, hogy tapasztalt szerkesztőgárda állt mögötte, mely szoros kapcsolatban állt a helyi függetlenségi párttal.

Története során annyi változás történt, hogy 1878. február 10-én Szatmári Károly teljesen kivonult a lap életéből, mivel a Debreczen szerkesztése teljesen lekötötte, és vele a lap elvesztette fő motiváló erejét. Hozzá hasonló indokkal 1878. április 7-én Grünvald József megszüntette a lapot. Azonban, hogy ne károsítsák meg az előfizetőket, a hátralevő negyedévre kárpótlásként megküldték a *Délibáb* szépirodalmi lapot.⁷⁸

3.2.6 Ébresztő

Az *Ébresztő* 1878. november 3-án indult öt éves pályafutására. A szerkesztőségi adatai a megyei sajtóbibliográfiában pontatlanok. Helyesen a szerkesztő Szatmári Károly, majd 1880. szeptember 26-tól dr. Tolle volt, ami nem más mint Szatmári álneve. A kiadó szintén Szatmári Károly volt, kivéve az 1878. december 12.-1879. április 6. közötti időszakot, amikor Erdélyi István jegyezte a lapot. Az ő nyomdájában készült 1879. június 15-ig, amikor Kutasi Imre könyvnyomdája vette át a helyét. Hetente két alkalommal, vasárnap és csütörtök reggel jelent meg 1879. április 6-ig, utána csak hetente egyszer, vasárnap. Terjedelme 4 oldal, 26x38 cm méretben. Alcíme: Társadalmi, ipar, kereskedelmi, tanügyi, s közgazdasági lap. Előfizetési díja egy évre 6 Ft, félévre 3 Ft, negyedévre 1 Ft 50 kr, egy hónapra 50 kr volt és nem változott, akkor sem, amikor megjelenése heti egy alkalomra csökkent.

Szerkezetét meghatározó állandó rovatai a Tárca, Közönség Köre, Napló, Magán postánk, Tarka élet voltak, 1879-től kiegészült a Gondolatok címmel és a végén a Hirdetések következtek. Meghatározó, de nem állandó rovatai voltak a következők: Közművelődés, Thalia temploma, Ipar és kereskedelem, Vidéki vásárok, Hajdu megye, Levelek egy fiatalasszonyhoz. A felsorolt rovatcímekből

⁷⁸ *Délibáb*, 1878. május 5. 167. p.

kitűnik, hogy a társadalmat érintő kérdéseket teljességre törekvően megpróbálta összefogni.

Ezt a tartalmával is alátámasztotta, sokszor foglalkozott Debrecen iparával, minden számában a női illemmel, a katonáskodással, a tanüggyel, a gazdasági bajok orvoslásával. Nyílt harcot indított hasábjain az uzsorások ellen. Megjelentek benne cikkek a város történetéről, nyomdatörténetéről. Szóvá tette a megye közlekedésének fejlesztésével, a Tisza szabályozással kapcsolatos nézeteit. Rendszeresen hozta a helyi közéleti híreket, halálozásokat, eljegyzéseket, egyleti eseményeket, legyenek azok pozitív vagy negatív töltetűek. A kulturális életet elsősorban a színházi események, könyvismertetések által jelenítette meg. Politikával nem foglalkozhatott, de a történelmi témájú írásaiba burkolva erősen függetlenségi szellemben megjelentette politikai nézeteit, például Kossuthot éltető cikket is hozott.

A lap szerkesztése a szokásos módon történt. Az országos híreket a fővárosi lapoktól vették át. A helyi hírek, események azonban a helyi szinten jónevű szerkesztőgárda szellemi termékei voltak, és színvonalas, országos érdeklődésre is számot tartó, a társadalmi problémákat taglaló saját cikkeket, cikksorozatokat is megjelentetett. Bár példányszáma nem ismert, az elterjedéséről gyűjtött nagyszámú adat azt mutatja, hogy számottevő érdeklődésre tartott számot. Olyannyira, hogy 1879. évi előfizetési felhívásában kilátásba helyezte, hogy kellő előfizető esetén heti három alkalommal jelenik meg.

Létrejöttékor az *Ébresztő* már sokadik lapja volt az éppen lap nélkül álló szerkesztőnek. Szatmári a felkavarodott politikai helyzetből kiábrándult, csalódott réteget próbálta megcélozni. Lapjának küldetése, mint írta „a magyar társadalmi életet kívánjuk fejleszteni *nemzeti* irányba... ébresztünk folyvást a józan haladásra, buzdítunk a nemes versenyre; irtjuk mindenütt a gyomot, mely társadalmi életünk virágos kertjében felburjánozni akar”.⁷⁹ Ebből is látszik, hogy politikai szemléletét nem tagadta meg, lapjának függetlenségét hirdette, ehelyett azonban erőteljesen a függetlenségi politikai eszme szolgálatában állt.

⁷⁹ Szatmári Károly: A mi irányelveink = *Ébresztő*, 1878. november 3. [1. p.]

Lapját azzal az éles kritikus stílussal kívánta szerkeszteni, mint előtte a *Debreczert*. Ennek megfelelően rendszeresen vitában állt a helyi lapokkal, hol a *Debreczennel*, hol a *Debreczeni Ellenőrrel*, néha még a *Debreczen-Nagyvárad*i *Értesítőt* és az Evangyéliomi Protestáns Lapot is kritizálta. Élesen bírálta a *Közérdeket* és a *Kis Doromb* megjelenését, hozzájárulva ezzel megszűnésükhöz. Vitái sokszor személyeskedésig fajultak más lapok szerkesztői és közéleti szereplői ellen. De nem csak bírált, hanem ugyanolyan habitussal ki is állt mások mellett, ha egyetértett. Például melegen üdvözölte a Jogász Szemle megindulását,⁸⁰ sőt megkövette a sajtóesküdtszéket is.⁸¹ Ez a nyílt, közvetlen modora tette népszerűvé olvasói körében, ám ennek is köszönhető, hogy többször sajtóperbe fogták a szerkesztőt. Cikkeiben nem választotta le a társadalmi és közletről a politikát, hanem inkább az előbbibe burkolta azt, ami ellenzéki szemléleténél fogva előbb-utóbb sajtóperhez vezetett.

A lap életének egyik fordulópontja volt, amikor Szatmári Károly ideiglenesen átadta a kiadás terheit Erdélyi István nyomdatulajdonosnak, aki feltehetően üzleti megfontolások alapján a megjelenést lecsökkentette heti egy alkalomra. Majd 1880-ban Szatmárinak a szerkesztéstől kellett megválnia, miután a királyi ház egy tagjának rágalmozásáért indított sajtóperben elítélték.⁸² A laptól azonban nem vált meg, sőt az új szerkesztő dr. Tolle, valójában az ő álneve volt.⁸³

A lap fennmaradásának okai a szerkesztőhöz vezetnek vissza, lapjának stílusa, hangneme olyan olvasói rétegre talált, akiknek igényét nem elégítette ki a többi lap. Sikerült kitöltenie azt az űrt, ami a politikai „napilapok” és a kereskedelmi, hirdetési lapok között kitöltetlenül állt. Így egészen 1883-ig szerepet játszott a város sajtóéletében.

⁸⁰ Ébresztő, 1878. december 12. [3. p.]

⁸¹ Ébresztő, 1879. február 23. [2. p.]

⁸² Debreczen–Nagyváradi *Értesítő*, 1880. október 10. [3. p.]

⁸³ Suhogó [Benedek Sándor]: Debreczeni írók és írófélék: IV. Szatmári Károly = Debreczen-Nagyváradi *Értesítő*, 1879. június 8. [1. p.]

3.2.7 A társadalmi hetilapok szerepe

A társadalmi hetilapok az egyik legnépesebb csoportot alkották, Debrecenben mégsem tudták kitölteni a vizsgált szűk másfél évtizedet. Többéves kihagyások találhatók 1869-71, valamint 1872-76 között, amikor a város egyáltalán nem rendelkezett társadalmi hetilappal. Olyan időszak pedig, amikor párhuzamosan több is működött volna, nem található. Egymással tehát nem kerültek kölcsönhatásba, a többi lapot azonban jól kiegészítették.

Létrehozásuknak két jellemző iránya volt:

- ☞ az egyik, amikor egy a városban ismert, szerkesztői múlttal rendelkező személy a helyi érdekek képviselőjét, a közélet, a társadalom ügyét szerette volna önerőből, saját lappal előbbre vinni;
- ☞ a hetvenes évek közepétől megjelent próbálkozások pedig a helyi pártokhoz kötődtek, amelyek a közlönyükkel el nem ért réteget kívánták megszólítani, egy nyílt politizálástól mentes lappal.

Azonban a kezdeményezések egyik szemléletet követve sem találták el a megfelelő hangot, azzal a potenciális olvasóréteggel, akiket nem értek el a már meglévő lapok. Ahhoz pedig nem rendelkeztek elegendő háttérrel, hogy a komoly erővel rendelkező lapok olvasóit átcsábítsák. Így egy kivétellel elmondható a társadalmi lapokról, hogy hosszú távon nem voltak életképesek és nem tudták betölteni szerepüket a politikai és a kereskedelmi, hirdetési lapok között. A kivételt az *Ébresztő* jelentette, mely stílusának köszönhetően eljutott a megcélzott olvasóközönséghez.

A társadalmi lap irányvonal tehát nem volt igazán életképes. Amikor a *Debreczen-Nagyvárad*i *Értesítő* társadalmi lap irányba eltolódott, majdnem tönkrement. A közvetett ok a társadalmi szerkezetben kereshető: Debrecen lakossága valójában nem nagyvárosi, mint Budapesté, hanem mezővárosi, ezért kisebb az értelmiségi bázis, a széles társadalmi réteg pedig nem érezte magáénak, vagy nem tudta, nem akarta megfizetni a társadalmi lapokat.

A lapírás terén egységes elvet követtek a város társadalmi lapjai. A kevésbé hangsúlyos országos híreket csak tömören, pár sorban adták közre,

ezek beszerzésénél megelégedtek a nagyobb helyi lapok vagy fővárosi lapok cikkeinek átvételével. A társadalmi és közélet azon területeiről, mellyel kiemelten foglalkoztak, a szerkesztő írt rendszeresen cikkeket. Megtalálhatók voltak még a vidéki levelezések is, melyek a környékbeli hírek közlésének alapját szolgáltatták.

A debreceni társadalmi lapok olvasótábora elsősorban a szegényebb társadalmi rétegből került ki, kisebb gazdálkodók, napszámosok, kereskedő és iparos segédek, nagyrészt a „vasárnapi olvasók”, akik nem tudták és nem is akarták a politikai „napilapokat” előfizetni. A napi munka mellett nem is volt idejük és energiájuk olvasni, így csak vasárnap volt lehetőségük és igényük az újságokra. Ha megnézzük a társadalmi lapok megjelenését, észrevehető, hogy igazodtak is ehhez az igényhez, egy kivétellel mindegyik vasárnaponként jelent meg. Problémát jelentett azonban, hogy a politikai hírlapoknál „edződött” szerkesztőknek az értelmiség, a vezető polgárság megszólítása helyett a társadalom alsóbb szintjével kellett a megfelelő hangot megtalálni, az érdeklődésüket felkelteni és fenntartani, ami általában nem sikerült.

Az előfizetési díjak tekintetében vegyes képet mutattak. A legolcsóbb versenyképes volt még a hirdetési lapok árával is, míg némelyik elérte a heti háromszor megjelenő lapok díját is.

Biztosíték fizetése híján a társadalmi lapok mindegyike politikamentességet, objektivitást és függetlenséget hirdetett, azonban a politika mindegyikben felbukkant. Néhol csak a társadalmi, közéleti problémák megközelítésében mutatkozott a szerkesztő politikai irányultsága, egyes esetekben azonban alig burkolt formában szint vallottak. A társadalmi lapok egyik fő problémáját a kor publicistái abban látták, hogy gyökeret vert az a téves elképzelés, miszerint a társadalmi eszmék elválaszthatók a politikai eszméktől. Így azok a lapok, melyek nem tudták kifizetni a biztosítékot, sokszor ártatlanul kitették magukat a királyi ügyészség eljárásainak, mert a társadalmi kérdések szoros politikai vonzattal rendelkeznek. Bár nem akartak politikával foglalkozni, de a társadalmi eszmék fejlesztése e nélkül lehetetlenné válna. A kaucióval rendelkező lapok pedig részben elhanyagolták ezt a területet, a napi politikai hírek, események közlésén nem

léptek túl. A társadalmi lapok pedig örökös zaklatásnak tették ki magukat, ha társadalmi érdekeket hoztak felszínre, melyek politikai kérdésekkel karöltve jelentkeztek. Így sem a politikai, sem a társadalmi lapok nem fedték le e határterületet. Ezt csak úgy lehetett volna orvosolni, ha eltörlik a kauciót.⁸⁴

Összességében úgy látszik, hogy életképtelenségüknél fogva a társadalmi lapok nem jutottak jelentős szerephez, azonban éppen ezek a vállalkozások mutattak rá a kor sajtóéletének hiányosságaira, buktatóira.

3.3 Élclapok

3.3.1 Kis Doromb

Erről a lapról nem találhatók adatok sem a megyei sajtóbibliográfiában, sem a korabeli Szinnyei-féle sajtókimutatásban. Nem lelhető fel példánya sem, csupán néhány vele vitába szálló cikkben bukkantam rá létezésére. Egyetlen száma jelent meg 1879. június 25-én. Szerkesztője és nyomdai kivitelezője Erdélyi István, kiadója Kövesdi János, főmunkatársa Balogh Mihály városi főmérnök volt.⁸⁵

Alcíme mulattató vegyes tartalmú lap. A tartalma a *Debreczen* szerint nem egyéb, mint személyeskedés, trágár élcek egy személy ellen, azt azonban nem árulta el ki ellen.⁸⁶ Létrehozásának okát az *Ébresztő* abban látta, hogy Balogh Mihály saját lapján keresztül akart visszavágni az őt, mint városi főmérnököt ért sorozatos támadásokért, Erdélyi István pedig azért szállt be a vállalkozásba, mert az *Ébresztő* otthagya az ő nyomdáját.⁸⁷

Mindössze ennyi adat fedezhető fel róla, ezért elemzésére nincs lehetőség. Rábukkantam még egy élclap próbálkozásra egy évvel korábbról, amely azonban nem jutott el a megjelenésig. Az előzetes hír Benedek Sándort hozta vele kapcsolatba, de nem tudható mennyi alapja volt a híresztelésnek.⁸⁸ Ezek a próbálkozások

⁸⁴ Ujlaky: Társadalmi lapok és a politika = Polgártárs, 1878. január 20. [1. p.]

⁸⁵ Mákvirágok = Ébresztő, 1879. június 29. [3. p.]

⁸⁶ Debreczen, 1879. június 24. [2. p.]

⁸⁷ Humor = Ébresztő, 1879. július 6. [2. p.]

⁸⁸ Délibáb, 1878. február 15. 84. p.

mutatják, hogy megjelentek rá igények a debreceni polgárok körében, azonban sikertelenségük miatt be kellett érniük a budapesti éklapirodalom kínálatával.

3.4 Kereskedelmi, hirdetési lapok

3.4.1 Debreczen-Nagyváradi Értesítő

A *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* volt az ország legrégebbi lapja a kiegyezéskor⁸⁹. Már 24 esztendőt tudhatott maga mögött, így egyike azoknak a lapoknak, melyek átvészelték a szabadságharcot és az önkényuralmi rendszert és végül a századfordulót is megélte. A lapot a Nagyváradi és Debreczeni Közvetítő és Tudakozó Intézettel együtt Balla Károly alapította és pályájuk szorosan összefonódott. Szerkesztői a tárgyalt időszakban a következők voltak: 1867-ben Balla Károly, 1873.01.05- Báthory Sándor, 1877.10.21- Szombati János, 1878.08.18- Zicherman Herman, 1879.03.15- Szombati János, 1879.10.15- Zicherman Herman. Kiadói: 1867-ben Balla Károly, 1872.03.09- Báthory Sándor, 1877.09.30- Zicherman Herman. A nyomdai munkák a Városi Nyomdában készültek.

Megjelent minden héten vasárnap, kivéve vásárok hetében, amikor a vásár napján, szombaton adták ki. Terjedelme négy oldal volt, gyakran pótlappal, 37x23 cm méretben. A mérete 1878/1. számától 46x31 cm-re nőtt, oldalszámozása 1873-tól az egész évet átfogó folyamatos számozás volt. Alcímmel is rendelkezett: Bihar-Szabolcsmegyei Hirdető, Kereskedelmi, ipar, gazdászat és különféle tartalommal. A lapfejen megtalálható a koronás magyar címer, Debrecen címere, valamint Bihar és Szabolcs megye címere. A négy címer 1873-ban elmaradt. Az alcím a következő változásokon ment keresztül: 1873-tól Hirdető, szépirodalmi és vegyes tartalmú közérdekű hetilap; 1877-től Hirdető és kereskedelmi hetilap, 1878-tól Kereskedelmi-, ipar-, közgazdasági- hirdető és vegyes tartalmú hetilap, 1879-től Társadalmi és vegyes tartalmú hetilap.

⁸⁹ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 277. p.

Előfizetési díja a következőképpen változott:

	egész évre	félévre	negyedévre	egy példány
1867-ben	5 ft	2 ft 50 kr	1 ft 50 kr	15 kr
1873-tól	4 ft	2 ft	1 ft	10 kr
1877-től	2 ft	1 ft	50 kr	4 kr

A községekbe, amennyiben egy héten keresztül közhasználatra kitették a községházára, akkor ingyen, a postaköltség fejében megküldték. A hirdetési díjak csak 1877-től ismertek, ekkor egyszeri hirdetés 5 krajcárba, többszöri hirdetés 4 krajcárba került soronként.

A példányszám 1877-ben az 1500-at is elérte,⁹⁰ míg 1880-ban már 3000-re tehető⁹¹. Ez mindenképpen magas, főleg ha figyelembe vesszük, hogy 1852-ben csak 500 példányban kelt el.⁹²

Szerkezetében eleinte jól tükröződnek a kereskedelmi, hirdetési lap típusától elvárt követelmények. Állandó rovatai a következők voltak: Tárcza, Debreczeni piaczi középár, Bécsi börze, Vasúti menetrend, Üzlet. Ezek mellett rendszertelenül volt Vegyes, Különféle, Városi színház, majd 1870-71-ben Rejtvény és Külföld rovatok is. 1873-tól állandó lett a Vegyes rovat, a Tárcza pedig rovatcím nélkül jelent meg, 1874-ben megszűnt a Bécsi börze, 1877-ben megjelentek a Kihuzott lotteria számok, és új alkalmi rovatok nyíltak Korallok, Mozaik, Apróságok, Tréfáságok címmel. 1878-tól állandó rovatai: Vegyes, Budapesti hírek, Nagyváradi hírek, Rövid hírek, Színház, Üzleti tudósítások. 1879-től a Vegyes rovat helyett Helyi hírek, Üzleti tudósítások helyett Közgazdaság címmel jelent meg. Új állandó rovatokkal is kiegészült: Fővárosi hírek, Vidéki hírek, Színházi rövid szemle, Irodalom és művészet. És természetesen állandóan tartalmazott Hirdetéseket, eleinte a lap belsejében, később pedig a lap végén, amelyek néha három oldalt is kitettek a négyoldalas újságból.

⁹⁰ Debreczen-Nagyváradai Értesítő, 1877. szeptember 30. 153. p.

⁹¹ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 284. p.

⁹² Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1849-1867. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1954. Debrecen, 1955. 312-313. p.

Szerkezetének megfelelően tartalmazott szakcikkeket a magyar gazdaság problémáiról, ismertetéseket kiállításokról, általános kereskedelemre, mezőgazdasági termelésre vonatkozó írásokat, ismeretterjesztő cikkeket. Fejtegette a társadalmi élet problémáit, ismertette a debreceni, nagyváradi, nyíregyházi és pesti piaci árakat. Beszámolókat közölt a színházi előadásokról, a Tárca rovata pedig 1878-ig szépirodalmat hozott. 1879-től megjelentek benne a nagyobb jelentőségű helyi események, a város gazdasági élete, a városrendezés, tanügyi hírek és a város kulturális életének hírei. Ezek mellett a lap jelentős részét a hirdetések tették ki, sokszor a hirdetések száma pótlapok beszúrását is indokolta.

A hírek beszerzésére nem fektetett nagy hangsúlyt, a meginduló hírlapok mellett nem lett volna értelme ebbe fektetnie energiáját. A cikkek nagy részét helyi és környékbeli, országosan nem igazán ismert szerzőktől kapták, akik a szerkesztők, kiadók személyes ismerőseiből kerültek ki, vagy vidéki levelezők voltak.⁹³ A hirdetéseket azonban szélesebb körből merítették, megjelentek az ország minden részéből hirdetőik, sőt a bécsi, hamburgi, berlini, frankfurti, baseli, lipcsei, prágai hirdetőirodákából is érkeztek német nyelvű hirdetések. Tehát a lap jelentős részét kitevő hirdetések beszerzésében és közlésében magas színvonalat ért el.

Olvasótábora eredetileg a debreceni, nagyváradai gazdálkodó kereskedő polgárság volt, ám 1873-77 között alacsony árának köszönhetően a társadalmi lapokat is helyettesítette. Ekkor a hagyományokhoz ragaszkodó értelmiség, a politikai lapokat megfizetni nem tudók és a csak vasárnaponként bejáró vidéki gazdálkodók is ezt a lapot olvasták. Az 1870-es években kialakult olvasóbázisa a kispolgárság, a város vezetésén kívül maradó kisiparosok, kiskereskedők és kisgazdák, továbbá a vezető osztályon kívül rekedt szegényebb értelmiségi rétegek voltak.⁹⁴ 1877-től, ahogy a magas példányszám is előrevetítette, az egész országban elterjedté vált, mint a vidéki kereskedők, gyárosok, gazdák lapja, sőt

⁹³ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 297. p.

⁹⁴ Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900. I. rész. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 311. p.

külföldre is jutott egy-egy példány. Az elterjedéséről sok információt szolgáltatnak az olvasói levelezések, valamint a cserepéldányokra vonatkozó szerkesztői megjegyzések.

A kiegyezéskor szerkesztője és kiadója Balla Károly volt, aki egyben a Közvetítő és Tudakozó Intézetet is vezette. Ennek megfelelően irányításakor lapja teljesen gazdasági jellegű újság volt, nem kívánt a hírközlésben és a társadalmi, kulturális élet formálásában az újonnan indult politikai és társadalmi lapokkal versenyre kelni. Jelentős változásokat hozott az 1873-ban történt szerkesztőcsere. A már látott formai és árváltozás mellett a célja is módosult. Társadalmi, közéleti lapok híján megpróbálta szerepüket felvállalni. Ennek során nagyobb tér jutott a szépirodalomnak és a hírközlésnek, míg a hirdetések képletesen és formailag is hátra szorultak. Ennek köszönhetően a hagyományos célcsoportja – a gazdálkodó, kereskedő polgárság – körében folyamatosan csökkent a népszerűsége és egyre nehezebbé vált a fenntartása. Ráadásul fokozatosan gyengült a kapcsolata Nagyváraddal, 1877-ben megszűnt a nagyváradi hirdetőiroda és a szomszéd város híreivel csak ritkán jelentkezett. Újabb változások 1878-ban következtek be, az újabb szerkesztőváltáskor. Zicherman Hermann radikális formai és tartalmi intézkedésekkel visszaállította a tartalmat kereskedelmi irányba, csökkentve az árat, de növelve az olvasótábort újra fellendítette a lapot.

A többi lap megjelenése nem volt jelentős hatással rá, eltérő típusuknál fogva nem voltak vetélytársai, jól kiegészítette azokat. A lap virágzását a hirdetések és a kereskedelem szolgálata biztosította, mint társadalmi és hírközlő lap nem tudta a versenyt tartani még a helyi társadalmi és politikai lapokkal sem. Hosszú életének titka, hogy közönsége megtalálta anyagi számítását a lap előfizetésében, mert olcsó és széles körben elterjedt volt. Elterjedésének és magas példányszámának köszönhetően a hirdetőik körében is népszerű volt, jó befektetést ígért. Mindez annak az eredménye, hogy szellemi vezetése legtöbbször egy-egy üzletember irányítása alatt állt, aki a többi helyi lappal ellentétben képes volt üzleti alapon nyugvó, kifizetődő vállalkozássá tenni. Ennek köszönhető, hogy egészen 1902-ig tartott pályafutása.

3.4.2 Közérdek

A korszak egyik legrövidebb életű lapja 1879. november 2-án jelent meg először és november 23-ról ismert az utolsó száma, feltehetően nem is adták ki többször. Péter Gábor szerkesztésében és kiadásában, Erdélyi István nyomdájában készült. Vasárnaponként megjelenő hetilap volt, négy oldal terjedelemben 40x27 cm-es nagyságban. Alcíme szerint Hetilap az ipar, kereskedelem és közgazdaság köréből. Lapszámozással nem rendelkezett. Előfizetési díja egy évre 4 Ft, fél évre 2 Ft, negyedévre 1 Ft, míg egy szám 10 kr volt. A hirdetési díjat 20 kr-ban állapította meg a Kis hirdető rovatban 3 soros hirdetésekre.

Szerkezete a következőképpen nézett ki. Állandó rovatnak indult a Tárca, Vidéki Vásárok, Napi Hírek. Alkalomszerű megjelenést szántak a Hivatalos rovat, Közönség köréből, Szerkesztő postája rovatoknak. Természetesen a lapot Hirdetések zárták, azonban ezt megtoldotta egy Kis hirdető rovattal is.

A néhány megjelent szám alapján nem kaphatunk képet a szerkesztő távlati terveiről a tartalmat illetően, de irányát tükrözik a megjelent cikkek. A Hivatalos rovatában közölte a gazdasági törvényeket. Megjelentetett cikkeket a gazdasági, ipari életről, az iparoktatásról. A napi hírek között a helyi társadalmi, gazdasági, illetve közéleti eseményekről számolt be. Tárca rovatában pedig szépirodalmat közölt. A hirdetések száma feltűnően kevés, nem tesz ki egy teljes oldalt sem és csak helyből érkeztek. A Kis hirdető rovat, amely elkülönítette a magánszemélyek hirdetéseit, nem is jelent meg minden számban.

Létrehozásának körülményeit vizsgálva szembeötlő, hogy Péter Gábor éppen előtte vált meg a *Debreczen* szerkesztői posztjától. Mint az induló számban írta, nem kívánt politikával foglalkozni, meghagyta a személyeskedést más lapoknak. Kiábrándult a politikai napilapok által folytatott küzdelemből, de szeretett volna a társadalom helyzetén javítani, ezért önállóan alapított kereskedelmi, ipari lapot.⁹⁵ A lap megjelenésének „gyorsítása” érdekében alkalmazta azt a fogást, hogy hivatalosan vasárnap jelent meg, valójában már szombat este kiadták, hogy vasárnap reggelre vidékre is eljuthasson.

⁹⁵ Péter Gábor: A t. közönséghez = Közérdek, 1879. november 2. [1. p.]

Két lap jelentős hatást fejtett ki rá. Az ekkor magára találó, nagy múltú *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* hasonló profilja miatt – mint a hirdetőik jól bejáratott orgánuma – már meglétével akadályozta a *Közérdek*nek, mint kereskedelmi, hirdetési lapnak a kibontakozását. Az *Ébresztő* című társadalmi hetilap, mellyel a második számában vitába keveredett,⁹⁶ ezért többször is hevesen támadta őt. Az uzsorások lapjának bélyegezte, ami politikai hovatartozástól függetlenül üldözendő volt a polgárok szemében.

Ezek is nehezítették beindulását, ám a fő problémát az jelentette, hogy nem volt szilárd anyagi bázisa, nem üzleti vállalkozásként jött létre. Míg más lapok induláskor ingyenes példányokat küldöztek szét, addig a *Közérdek* első számában a leendő előfizetők figyelmét kötelezettségükre hívta fel: „Midőn lapunk első számát kibocsátottuk, azt hisszük, nem veszik t. előfizetőink szerénytelenségnek, ha kérjük – tekintve a sok kiadást, melybe egy ilyen vállalat kerül – az előfizetési pénzeket beküldeni méltóztassanak”.⁹⁷ Ezek az okok mutatják életképtelenségét és játszottak közre hirtelen megszűnésében.

3.4.3 Kereskedelmi, hirdetési sajtóélet

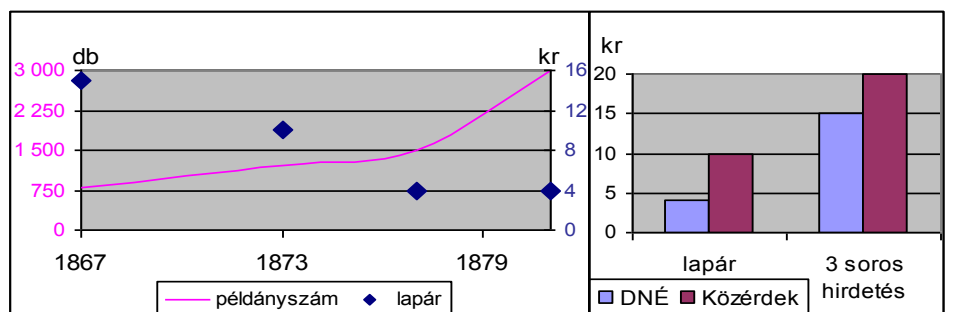
A kiegyezés után a hírlapok megindulásával a kereskedelmi lap hírközlő szerepe erősen visszaesett. Azonban a társadalmi lapok létének 1872-1876 közötti hiányát pótolva újra megerősödött társadalmi, közéleti hírközlő pozíciója, majd 1877-től tolódott el erőteljesen a kereskedelmi, gazdasági, hirdetési profil irányába.

A kereskedelmi és hirdetési lapok körében két szélsőséges esettel találkoztunk Debreczenben: a XIX. század leghosszabb életű lapja, valamint egy beindulásra képtelen lap jellemzi az időszakot. Segítségükkel könnyen felderíthetők ennél a lap típustól a hosszú távú fennmaradáshoz szükséges jellemzők. Az olvasóközönség nem volt képes, vagy nem volt hajlandó magas összeget áldozni egy lapért. Az olvasókhöz igazított előfizetési díjak azonban nem voltak képesek biztosítani a lap megélhetését. Éppen ezért a hirdetésekkel kellett az anyagi fedezetet előteremteni.

⁹⁶ Közönség köréből = *Közérdek*, 1879. november 9. 3-4. p.

⁹⁷ *Közérdek*, 1879. november 2. [3. p.]

A hirdetések száma a példányszám függvényében nő, ezért a magas példányszám elérése volt a cél, mely alacsony előfizetési díjat követelt meg. Gondoljunk csak a községházaknak küldött ingyenes példányokra. Ez a gondolatmenet figyelhető meg (4. ábra)⁹⁸ a *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* előfizetési díjának, példányszámának alakulásában és ez hiányzik a *Közérdek* elindulásából.

4. ábra: A Debreczen-Nagyváradi Értesítő példányszámának és árának viszonya

A debreceni kereskedelmi lapok ára és hirdetési díja 1879-ben

Ezzel a szemlélettel a kereskedelmi lap Debrecenben egyre jobban távolodott a társadalmi hírlapoktól és egyre határozottabb vonásokat öltött a hirdetési lappá formálódása. A helyi hírközlő szerepének csökkenésével egyre kevésbé kötődött a városhoz, ezért országosan nagyobb érdeklődésre tarthatott számot, nagyobb példányszámban, jobban szétterülhetett az országban.

A hirdetésekől profitálni próbáló lapok dolgát megnehezítette a század végéig fennálló hirdetési adó, mely hirdetésenként 30 krajcárba rúgott, azaz néha többbe került, mint maga a hirdetés. Azonban a hirdetések terén a rövid életű *Közérdek* is alkotott maradandót, ugyanis helyi szinten először külön rovatot nyitott a magánhirdetéseknél.

A kereskedelmi, ipari, hirdetési lapok olvasóbázisát elsődlegesen a város vezetéséből kimaradt kisiparosok, kiskereskedők és kiskgazdák alkották, akik csekély erejüknel fogva nem voltak képesek eltartani egy lapot. Ezért kellett túllépni Debrecen keretein, és kellett csökkenteni a tartalmi kötődést a városhoz. Ezt a *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*nek sikerült megvalósítania, míg a *Közérdek*nek nem.

⁹⁸ Az ábra adatait a Debreczen-Nagyváradi Értesítő és a Közérdek példányaiból gyűjtöttem ki.

3.5 Szépirodalom és időszaki sajtó

3.5.1 Délibáb

Az időszak egyetlen szépirodalmi lapja Debrecenben 1877. április 6-án jelent meg és két teljes évig élt. Szerkesztője egy évig Dengi János, majd gróf Csáky Alfons volt, kiadója pedig az első számnak Kutasi Imre, a többinek pedig a mindenkori szerkesztő. A nyomdai munkák 1877. október 5-ig Kutasi Imre nyomdájában, utána a Városi Nyomdában készültek. Hetente egy alkalommal jelent meg, péntekenként. Mérete 29,5x22 cm 8 oldal terjedelemben. Ez 1878-tól 12 oldalra nőtt, és járult hozzá egy négy oldalas boríték is. A boríték színes (kék, majd szürke) papírra készült és nincs beszámozva, míg a lap éves folyamatos lapszámozással rendelkezett. A lap alapadatait: évfolyam, számozás, dátum, kiadói szerkesztőségi információk, munkatársak, megjelenés, stb. a boríték tartalmazta, míg a címlapon csak a díszes betűkkel megjelenített főcím és alcím található. Alcíme: hetilap a szépirodalom és a művészet köréből, a borítékon pedig: Szépirodalmi, művészeti és társadalmi hetilap. Előfizetési díja mindössze egyszer, az oldalszám növekedésével változott:

	egész évre	Félévre	negyedévre
1877. 1. sz.–	4 ft	2 ft	1 ft
1877. 27. sz.–	6 ft	3 ft	1 ft 50 kr

A példányszámra vonatkozóan nincsenek pontos adatok. Feltehetőleg 600 példányban adták ki, mivel egy, a laphoz mellékelt röplapból is ennyit rendelt.⁹⁹ Úgy tűnik a nyomdából kijött példányok sem keltek el mind, mert 1878-ban többször is hirdeti, hogy a teljes első évfolyam megvásárolható.¹⁰⁰

Szerkezetét a következő rovatok határozták meg: rendelkezett tartalomjegyzékkel, állandó rovatai voltak a Tárca, Debreczeni Színház, Tréfák és adomák, Irodalmi művészeti hírek, Szerkesztői üzenetek. Míg rendszertelenül megjelenők a következők: Vegyesek, Gyöngyszemek, Giardinetto. Ez a paletta 1878-tól a lap terjedelmének növekedésével bővült. A borítékon rendszeresen Sakktalány és

⁹⁹ Délibáb, 1879. január 24. [boríték 4. p.]

¹⁰⁰ Délibáb, 1878. március 1. 1. p.

Számrejtvény, majd Heti naptár található, átkerülnek rá a Szerkesztői levelek, a Kiadói levelek, valamint a Tréfák és adomák, illetve a nagyritkán megjelenő hirdetések. Új rovatok is jelentkeztek: a Külföld, Fővárosi hírek, Vidéki hírek, Helyi Tárogató, Egy kis lapszemle, a tartalom pedig a végére került. A lap jelentős részét kitevő szépirodalmi művek egy része a rovatokon kívül jelentkezett.

Tartalmáról elmondható, hogy nagy számban hoz költeményeket, elbeszéléseket, köztük sok a fordítás. Rendszeresek voltak az irodalom- és műveltség-történeti cikkek is. Folyamatosan hírt adott az irodalmi és művészeti élet eseményeiről, a színházi élet történéseiről, bírálatokat, műismertetéseket, kritikákat közölt. A könnyedebb műfajt képviselve rendszeresen hozott tréfákat, adomákat, aforizmákat, rejtvényeket is. A második évfolyamtól megjelentek rövid, tömör formában külföldi, fővárosi és vidéki hírek, valamint részletesebben a helyi közélet eseményei. Az irodalmi tartalom is bővült rendszeres műajánlásokkal és lapszemlékkel.

A hírek közlésére nem fektetett nagy hangsúlyt, ezeket feltehetően a napilapokban egy hét alatt felgyűlt információkból szemezgette. Az irodalmi szakcikknek magas színvonalúak voltak, jórészt a szerkesztők és már ismert publicisták keze munkáját dicsérték. A megjelent művek beszerzésében elsősorban önkéntes beküldőkre támaszkodott, akik nagy számban el is látták írásokkal. Nagy részük azonban kezdő író, hobbyköltő, ezért a műveket erősen szelektálták, nagyon sok nem került az olvasók elé.

A lap elterjedése sajátos képet mutatott, ugyanis az előfizetők nagyobb része nem Debrecen és környékéről származott, hanem az ország távolabbi részeiből.¹⁰¹ Ezt részben az okozza, hogy az igényes irodalmi művek olvasásának igénye nem a megjelenés helyétől függ. Mivel itt a hírlapokkal ellentétben nem beszélhetünk versenyhelyetről, ezért nincs értelme vonzaskörzetek elkülönítésének. Az országos érdeklődés mindenképpen alátámasztja azt, hogy a *Délibáb* elérte a fővárosi irodalmi lapok színvonalát és előfizetési ára is elég alacsony volt.

¹⁰¹ Csáky Alfons: Lapunk t. olvasóihoz = *Délibáb*, 1878. július 5. 313. p.

Indulásakor hiánypótló a vidéki sajtóéletben, mivel ekkor mindössze két vidéki szépirodalmi hetilap működött. Kiadásával három célt kívánt elérni:¹⁰²

- ☞ Debrecen, mint az ország második városa rendelkezzen egy, a híréhez méltó szépirodalmi és művészeti lappal, mely kielégíti a növekvő igényeket, és irányt mutat;
- ☞ példát mutatni arra, hogy lelkesedéssel, áldozatkészséggel lehet magas színvonalú szépirodalmi lapot fenntartani;
- ☞ a vidéki tehetségeknek is legyen orgánuma, ahol elismerést és támogatást kaphatnak.

A tehetségek felkarolása mellett, a tehetségtelen feltűnni akarókat viszont el kívánta téríteni az irodalmi pályától.¹⁰³ Ezeket az elveket a lap mindkét szerkesztője magáénak vallotta és következetesen meg is valósította. Ahogy a színes tartalomról is kitűnik és a lap országos sajtóvisszhangja mutatta, valóban magas színvonalat ért el. Nagy szolgálatot tett az ismeretlen vidéki kezdő tollforgatóknak, költőknek, mert megadta nekik a színrelépés lehetőségét és szakmai kritikával fejlesztette képességeiket. Szigorú kritikájában határozottan rendreutasította a szépirodalmi színvonalat el nem érő próbálkozásokat, melyet a rendszeres szerkesztői levelek is mutatnak:

- ☞ „Aucun. Az elsőnek van hangulata, de nincs eszméje, a másodiknak („Nem vádolkak”) eszméje és hangulata is van, de nagyon elnyújtotta [...] Az utolsó strophá különben is csak hátrányára van az egész költeménynek...”¹⁰⁴
- ☞ „Szerelem és költészet. Nagysád még közölhetőt is írhat, ennek utolsó szakasza az egészet tönkre teszi.”¹⁰⁵
- ☞ „Köszeghy. Budapest. A Juliához irt dalok nagyon rosszak s ezekre még kevésbé hallgatna. Hagyja a lantot, nyugodjék.”¹⁰⁶

¹⁰² Dengi János: Az olvasókhöz I. = Délibáb, 1878. március 29. 145. p.

¹⁰³ Dengi János: Tájékoztató = Délibáb, 1877. április 6. 1. p.

¹⁰⁴ Szerkesztői üzenet = Délibáb, 1877. december 28. [boríték 3. p.]

¹⁰⁵ Szerkesztői üzenet = Délibáb, 1877. december 28. [boríték 3. p.]

¹⁰⁶ Szerkesztői üzenet = Délibáb, 1878. február 15. [boríték 3. p.]

☞ „K.Gy. Helyben. Ügyes rimelés, semmi egyéb. Higye meg, nem válnék dicsőségére.”¹⁰⁷

☞ „Hova jutok ha...? A papírkosár mélységes fenekére.”¹⁰⁸

Ez az élesen kritikus szemlélet szükséges volt a magas színvonal eléréséhez és megtartásához, de mint néhány levélből kiderült, könnyen sértődéshez vezetett, pont olyan személyek körében, akik érdeklődésére a lap számot tarthatott.

Indulástól kezdve tartott tőle a kiadó és a szerkesztő, hogy lapjuk nem részesül kellő támogatásban, nem lesz elég előfizetőjük, ami működése során egyre inkább be is igazolódott. Ennek okán jelentek meg a 2. évfolyamtól a hírek is a lap hasábjain, így próbálták meg az olvasóbázist szélesíteni, de nem sok sikerrel.

A lap életének fordulópontja, az alapító Dengi János szerkesztőségtől való visszavonulása is részben ide vezethető vissza. Az új szerkesztő 1878. második negyedévéétől gróf Csáki Alfons, aki eddig is a lap főmunkatársa és kiadója volt, még nagyobb lendületet kívánt adni a lapnak. További áldozatvállalással megnövelte terjedelmét, kiegészítette színes borítékkal, valamint tartalmilag is bővítette, ám ez sem hozta meg a várt előfizetői gyarapodást.

A *Déliab* több fronton is megpróbálta kezébe venni a vidéki szépirodalmi élet formálást:

☞ Cikksorozatokon keresztül felvázolta az irodalmi élet problémáit, hiányosságait, a sajtóorgánumok felelősségét és hibáit, a lapok szépirodalmi rovatainak fogyatékoságait, ám ezek a nem szépirodalmi jellegű lapokra kevés hatást gyakoroltak.

☞ A tehetségesek felkarolására szépirodalmi pályázatot hirdetett. Első alkalommal csak 11 pályázat érkezett és szigorú bírálatára jellemző, hogy ebből egy sem érte el a zsűri által felállított mércét.¹⁰⁹ A kudarcba fulladt pályázatot újabb is követte, melyet azonban nem bíráltak el megszűnése előtt.

¹⁰⁷ Szerkesztői üzenet = *Déliab*, 1878. február 15. [boriték 3. p.]

¹⁰⁸ Szerkesztői üzenet = *Déliab*, 1878. február 15. [boriték 3. p.]

¹⁰⁹ *Déliab*, 1878. február 8. 67. p.

☞ Felvetette 1878-ban egy debreceni irodalmi és művészeti kör megalakítását, mely a vidék képviselőjét hivatott ellátni. Ehhez kérte és meg is kapta a többi helyi lap támogatását, átvették tőle a felhívást, egyedül a *Debreczen-Nagyvárad*i *Értesítő* adott hangot annak, hogy nem kivitelezhető, ezért nem pártolja.¹¹⁰ Összességében ez a kezdeményezés is pozitív visszhangra talált és szorgoskodásának köszönhetően eljutottak az alapszabály lefektetéséig is, ám a tényleges megalakulás addig húzódott, míg végül elmaradt.

A helyi lapokkal való viszonyát jónak lehet mondani. Mivel senki nem érezte vetélytársának, ezért melegen üdvözltek megindulását, és szívesen támogatták is, például az irodalmi kör megalakításának propagálásában. Ezt a jó viszonyt mutatja, hogy a *Polgártárs* című társadalmi hetilap megszűnésekor az utolsó negyedévre előfizetőinek kárpótlásként a *Déli*bábót ajánlotta fel. Ám ez a lehetőség sem segítette elő a helyi olvasóbázis megnövekedését. Ennek részben oka lehetett az is, hogy bár tartalmi szempontból, mint hiánypótló szépirodalmi és kultúraközvetítő orgánus erkölcsi támogatásban részesült, azonban feltételezhetően személyi oldalról megosztó volt az a tény, hogy mindkét főszerkesztője katolikus vallásúként próbált értékeket hirdetni a mélyen református elkötelezettségű városban.

A lap szellemi hátterét az egy-két fős szerkesztőségének köszönhetette, akiknek sokkal több munkájuk volt egy-egy szám megszerkesztésével, mint a hírlapok, hirdetési lapok szerkesztőinek. Az anyagi áldozatok pedig szinte teljes egészében a kiadóra hárultak, ugyanis az alacsony lapárak, a kevés előfizetővel csak a nyomdaköltség kis részét tudták fedezni, nem beszélve az egyéb kiadásokról.¹¹¹ Tehát jól látszik, hogy kétéves fennmaradását két személy önzetlen munkájának, az irodalom felvirágoztatásáért vállalt tenni akarásának és jelentős anyagi áldozatvállalásának köszönhetette.

Megszűnésének közvetlen oka, hogy a többéves küzdelem alatt a kiadó rádöbbsent „Debreczen és vidékének közönsége egyáltalán nem akar fönntartani és

¹¹⁰ Debreczen-Nagyvárad

¹¹¹ Csáky Alfons: Az olvasó közönséghez! = Délibáb, 1879. április 4. 157. p.

pártolni egy helyi szépirodalmi vállalatot!”¹¹². Tehát hiába volt meg a színvonal, ha a vidéki társadalom még nem termelt ki rá megfelelő számú igényt. A megszűnésének ideje a megyei sajtóbibliográfiában hibásan van feltüntetve (1879. június 29.), ugyanis 1879. április 4-i számban a szerkesztő, kiadó Csáky Alfons végleg elköszönt olvasóitól és a lap befejezte pályafutását.¹¹³ Ezt támasztja alá a *Debreczen-Nagyvárad*i Értésítő is, mely 1879. április 6-án végleg elköszönt tőle.¹¹⁴

3.5.2 Szépirodalom a helyi sajtóban

Bár az időkorszakban egy szépirodalmi sajtótermék jelent meg Debrecenben, és az is csak rövid ideig, mégsem volt teljesen sivár e terület. A társadalmi viszonyok felvázolásából ismert, hogy a szellemi és kulturális, ezen belül az irodalmi élet központja a Kollégium volt, ahol ekkor már hivatalosan is működtek irodalmi egyletek, olvasóköriek. A szépirodalom iránt itt megjelenő igényt azonban egy másfajta, most részletesen nem tárgyalt kiadványtípussal a Kollégiumon belül ki is elégítették. Ezek a lapok nem voltak valódi sajtótermékek, hiszen csak kéziratos formában jelentek meg és kézzel másolva terjedtek. Nagy részük nem maradt fenn, ezért nem is ismertek. A megyei sajtóbibliográfiában mindössze a *Heti Közlöny* (1857-96) és a *Rózsabokor* (1868/69) található meg.¹¹⁵ Ezen kívül még a következő címekre sikerült rábukkannom a Kollégium történetét feldolgozó munkákban és a Kollégium levéltárának anyagában: *Kikelet* (1867), *Lombok* (1867), *Ébredés* (1867).¹¹⁶ Pontos tartalmukat és színvonalukat nem lehet megállapítani, ám feltételezhető, hogy a kollégiumi diákság szépirodalom terén jelentkező olvasói és szerzői igényeit ezek

¹¹² Csáky Alfons: Az olvasó közönséghez! = Délibáb, 1879. április 4. 157. p.

¹¹³ Csáky Alfons: Az olvasó közönséghez! = Délibáb, 1879. április 4. 157-158. p.

¹¹⁴ Debreczen-Nagyvárad

¹¹⁵ Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. Debrecen, 1973. 250. p.

¹¹⁶ A Debreceni Református Kollégium története. Debrecen, 1988. 670. p., 725. p.; A Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke. Debrecen, 2000. 472. p.

elégítették ki. Ez nem jelenti azt, hogy a *Déliab*tól olvasókat vontak el, mivel a diákok egyébként sem tudtak volna tömegesen előfizetni egy hetilapra.

A szépirodalmi igények a kollégiumon kívül elsősorban a tehetősebb értelmiség körében jelentkeztek. Ők azonban megtehették, hogy az országos hírvírók első közléseivel jelentkező fővárosi irodalmi lapokat járassák. Az igények számát mutatja, hogy a könyvkereskedésekben kapható lapok között nem található irodalmi lap,¹¹⁷ tehát alacsony számuk miatt sem tudták egy helyi irodalmi lap megélhetését biztosítani.

Az irodalom azonban, mint az eddig tárgyalt lapok tartalmi szemezgetéseiből kitűnt, valamilyen szinten minden lap típusban megjelent. A tárca, illetve csarnok rovatok rendszerint szépirodalmi műveket hoztak, és ez igazán eljutott az olvasókhoz, tehát szélesebb közönség ízlését formálta még a *Déliab* megléte alatt is. Ezekre jellemző, hogy hónapokig tartó folytatásokban elbeszéléseket, regényeket közöltek, ami a szerkesztőnek a legkisebb fáradságot jelentette, ám az irodalmi igényeket elsivárította, beszűkítette.¹¹⁸ Az igények alacsony szinten maradása kapcsolatba hozható a debreceni társadalomban jelentkező „visszaagrárosodással” is. A szélesebb, kevésbé igényes olvasóközönség szépirodalmi igényeit pedig bőven kielégítette ez az irodalom. Ezeket a hatásokat – bár fellépett ellenük – a *Déliab* sem tudta ellensúlyozni és helyi bázis híján nem volt képes egy vidéki szépirodalmi központ alapjait lerakni.

¹¹⁷ Debreczen-Nagyvárad Értesítő, 1878. április 30. 72. p.; Polgártárs, 1878. február 24. [4. p.]

¹¹⁸ Argus: Lapszemle = *Déliab*, 1877. április 6. 7-8. p.

4 A város sajtóviszonyai

A különböző lapcsoportok áttekintéséből kitűnik, hogy a város sajtóéletének legmeghatározóbb szereplői a politikai hírlapok voltak, míg a többiek kiegészítő vagy epizódszerepet tölthettek be. Az itt nem tárgyalt egyházi, nevelési, egyleti, önképzőköri folyóiratok is színesítették a város szellemi életét, ám a sajtóéletre kifejtett hatásuk nem volt jelentős.

A város lapjaihoz kötődő publicisták részletes bemutatására idő és főleg hely hiányában jelen dolgozatban nincs lehetőség. Az időszakra azonban jellemző, hogy a szerkesztői titulusok egy aránylag szűk körben mozogtak. Mint az egyes lapok adataiból láthattuk, az új lapok élén is a más lapoknál kipróbált szerkesztők tűntek fel. Jellemző rájuk, hogy hivatásuknak tekintették a sajtó szolgálatát, ha egy laptól eltávoztak vagy lapjuk megszűnt, akkor hamarosan egy új sajtóorgánummal jelentkeztek. Mozgatórugóként itt fedezhető fel legerősebben a civis öntudat, a háttér bemutatásánál már vázolt debreceni polgárokra jellemző mentalitás. Gondolkodásmódjukat és elkötelezettségüket mutatja, hogy a következőképpen határozták meg a lapok feladatait: „Felüdíteni a lelket, a nélkül, hogy a ledérségbe, könnyelműségbe csapjon: mozgásba hozni a napi munkában elszibbadt szívverést, anélkül, hogy a szenvedélyek, az érzéki orgiák rabjává tegyünk, fogékonnyá tenni a kedélyt szép nemes emberbaráti eszmék iránt, - de úgy hogy a bölcselkedő féltudákosságának értéktelen mázától megóvjuk, a helyzet színvonalán, a napi események figyelemmel tartására kedvet adni a kedélynek, a nélkül hogy az események tömkelegében eltévedni engedjük.”¹¹⁹

A cikkek írói között a nagyobb debreceni lapoknál országosan is ismert, a fővárosi lapokkal kapcsolatban álló publicisták neveivel találkozhatunk, ami biztosította a megfelelő színvonalat. Mellettük nagy számban találhatók olyanok, akik csak a helyi lapokba küldözgették vegyes színvonalú próbálkozásait, amelyek a kisebb, munkatársakkal nem rendelkező lapok

¹¹⁹ Polgártárs, 1878. január 20. [1. p.]

színvonalát erősen meghatározták. Az 1867 után megindult helyi lapok széles érvényesülési teret hagytak a helyi íróknak, akik már önérzetesen, többször gúnyosan vitába szálltak a főváros elismert írógárdájával, ugyanis hiányolták írói elismerésüket. Ez azonban helyi szintű elszigetelődéshez vezetett, mely az irodalom színvonalának csökkenését hozta magával.¹²⁰

A debreceni szerkesztők két csoportba sorolhatók. A belső munkatársakra, akik hivatásos hírlapírók voltak, adott munkakörrel és fizetéssel, valamint a külső munkatársakra, akik nem alkalmazottai a lapnak, hanem önként vagy felkérésre írtak cikkeket, amiért tiszteletdíjat vagy tiszteletpéldányt kaptak.

A hírek beszerzése, mint láttuk a meghatározó politikai lapoknál és a többi hírlapnál különböző volt. Országosan kiépített hírhálózat nem volt, a Magyar Távirati Iroda csak 1880-ban alakult meg, így a hivatalos hírek gyors és megbízható elsődleges forrását a könyomatos értesítők, a külföldi távirati irodák, hírügynökségek jelentették. Ezek azonban egy átlagos vidéki lap számára – mely sokszor anyagi gondokkal küzdött – megfizethetetlenek voltak, csak a nagyobb lapok engedhették meg egy-egy könyomatos megrendelését.

Ezért jellemző a korszak legtöbb debreceni hírlapjára, hogy a jobban informált külföldi, fővárosi vagy helyi lapokból vették át híreiket. A kisebb lapok akár teljes szépirodalmi közleményeket és érdemi cikkeket is kiollóztak, a nagyobbak azonban ettől tartózkodtak. A vidéki hírek, érdekességek beszerzésénél a külső munkatársak és a vidéki levelezők szerepe nőtt meg. Az önkéntesek lelkesedése az 1870-es években olyan nagy lett, hogy erősen szelektálni kellett a beküldött cikkeik között, mint ahogy ezt a *Debreczeni Ellenőr* és a *Délibáb* többször is felemlítette.

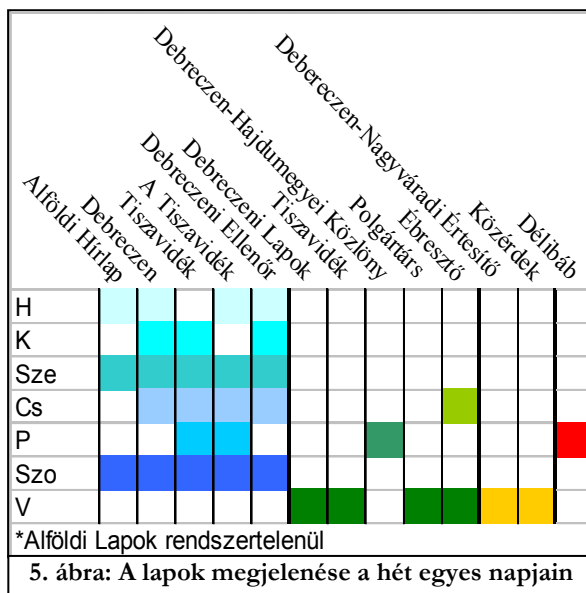
A város sajtóéletét az érkezett lapok is jellemzik. A következő felsorolásból látható, mely fővárosi lapok voltak Debrecenben annyira népszerűek, hogy előfizetés nélkül naponta meg lehetett vásárolni Debrecenben is: *A Hon*, *Budapest*, *Bolond Istók*, *Borsszem Jankó*, *Egyetértés*, *Közvélemény*, *Magyar Hírlap*, *Neues Pester Journal*,

¹²⁰ Zsigmond Ferenc: A debreceni Kollégium és a magyar irodalom. Debrecen, 1940. 128. p.

Pesti Napló, *Paprika és képeslap*, *Üstökös*, *Vasárnapi Újság*.¹²¹ Ezekből kitűnik, hogy a vagyonosabb polgárság – aki meg tudta fizetni a főváros lapok árát – a pártok közvetlen irányítása alatt álló politikai napilapokat és az országos politikai életet kigúnyoló humoros lapokat igényelte, nem található köztük néplap vagy szépirodalmi lap.

A lapok terjesztésére azonos módszereket alkalmaztak a kiadók, a hagyományos előfizetést, a cserepéldányok küldését, valamint kis példányszámban az állandó árusítóhelyeken (könyvkereskedésekben, piacokon) való eladást.

A lapok megjelenési idejét vizsgálva a következő jellegzetes képet kapjuk. (5.ábra¹²²) A hetilapok – legyenek azok társadalmi, kereskedelmi vagy szépirodalmiak – mindannyian pénteken vagy vasárnap jelentek meg, amikor a politikai lapok szüneteltek, így nem szorultak háttérbe, sőt megfelelő színvonal biztosításával kiegészíthették őket. Annak oka, hogy 75%-ban vasárnap jelentek meg egyértelműen a

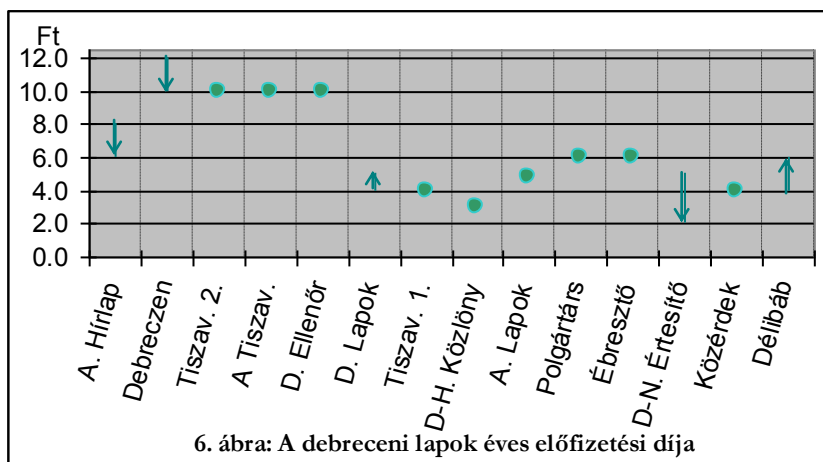
5. ábra: A lapok megjelenése a hét egyes napjain

megcélzott vasárnapi olvasóközönségre vezethető vissza, mivel az általuk elérni kívánt réteg lehetősége és szokása úgy alakult, hogy a munkától mentes szabadnapokon olvasott újságot. Míg a pénteken megjelenők a szombati heti vásárra érkező vidéki embereket szeretnék volna elérni. Az időszakot végigkísérő politikai lapoknál pedig szembetűnő, hogy azonos napokon jelentek meg, nehogy valamely napon lépéslőnybe kerülhessen a vetélytárs.

¹²¹ Debreczen-Nagyváradai Értesítő, 1878. április 30. 72. p.; Polgártárs, 1878. február 24. [4. p.]

¹²² Az ábra adatait az egyes lapok példányaiból gyűjtöttem ki.

Az előfizetési díjak áttekintése (6. ábra¹²³) alapján megállapítható, hogy az egy időszakban létező, azonos megjelenési feltételekkel rendelkező lapok nem próbáltak az árak alakításával versenyhelyzetet teremteni, hanem egymáshoz igazodtak. Az egyetlen kivételt a *Debreczen-Nagyvárad*i Értésítő jelentette, amely mélyen alászállt a debreceni hetilapok árainak, így próbálván tömegbázisát tovább szélesíteni. Az előfizetési díjakról összességében mindenképpen elmondható, hogy alacsonyak volt, ezért nem voltak képesek az előállítási költségeket teljesen fedezni. A lapárak változatlansága pedig elsősorban annak a különleges gazdasági helyzetnek köszönhető, hogy a ebben az időszakban az országban nem volt infláció.

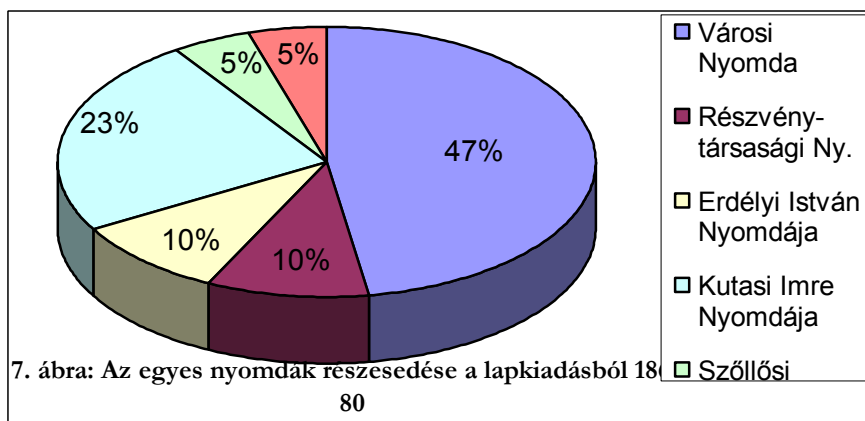

A lapelőállítás háttérét a város számottevő nyomdaipara biztosította a (7. ábrán)¹²⁴ látható megoszlásban. A technikailag legjobban felszerelt Városi Nyomdában készült a lapok nagyobb része, főleg azok, melyek hosszabb pályát futottak be, stabilabb anyagi háttérrel rendelkeztek. Sőt nem csak debreceni, hanem környékbeli lapokat is nyomtak itt. Számottevő volt még a Telegdy Lajos nevéhez fűződő Részvénytársasági Nyomda, mely kis számú, de jelentősebb lapok megjelenésében közreműködött, valamint Kutasi Imre nyomdája, aki – elsősorban azért, mert lapkiadóként is tevékenykedett – több lap

¹²³ Az ábra adatait az egyes lapok példányaiból gyűjtöttem ki.

¹²⁴ Az ábra adatait az egyes lapok példányaiból gyűjtöttem ki.

kivitelezésében is szerepet játszott. A többi nyomdavállalkozás csak epizódszerepet töltött be Debrecen sajtóéletében.

Létrejöttük és fenntartásuk vizsgálata alapján jól elkülönülnek az egy személyhez fűződő, a pártokhoz kötődő és az üzleti vállalkozásként működő debreceni lapok. Az első esetben, az adott közéleti szereplő társadalom iránti elkötelezettsége éltette a lapot. Ennek példáját adja a társadalmi lapok nagy része, a szépirodalmi hetilap és részben a politikai hetilap. A pártoktól való szoros függés határozta meg a politikai újságokat, valamint kevésbé szoros függés az időszak végi társadalmi lapokat. Üzleti vállalkozásként sikeresen működő lapja pedig csak egy volt a városnak a kereskedelmi, hirdetési területen uralkodó *Értesítő*. Ez a három szempont erőteljesen befolyásolta a város sajtóéletét, meghatározta a lapok hosszú távú életképességét. Életképesek tudtak lenni az üzleti alpra fektetett és a pártok által szubvencionált lapok.

Mint ebből is látszik, a liberális sajtótörvény csak megteremtette a sajtóélet alapjait, de önmagában nem biztosította működőképességüket. A lapalapítás nehézségeit az egyes lapoknál már látottakon túl jól példázza a Protestáns Hetilap megindításának terve 1872-ben. Az igényesen megtervezett, érdekesnek ígérkező tartalmat bemutató előfizetési felhívások, a leendő szerkesztők nagy akarata fél év alatt is kevés volt a kellő előfizetői létszám (300-nál több fő) eléréséhez, így

nem indulhatott el.¹²⁵ A lapok anyagi bizonytalanságát fokozta az az előfizetői szokás, mely minden debreceni lapot sújtott. Nevezetesen, hogy az előfizetési díjakat késedelmesen, csak részben, vagy egyáltalán nem küldték be a kiadókhöz. A lapok hasábjain rendszeresen találhatók ez irányú felszólítások.

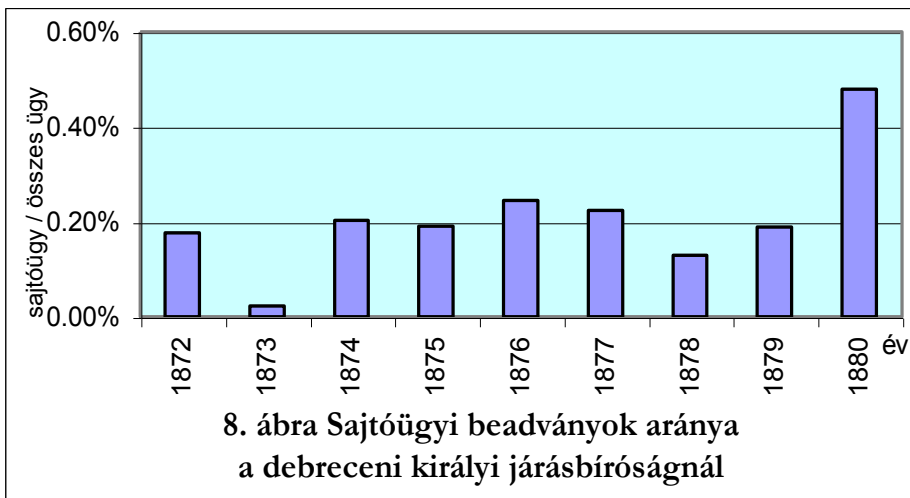
A város olvasóközönségének alakulása elsősorban a két szembenálló politikai irányzat elkülönülését tükrözte vissza, ám az egyes társadalmi rétegek elkülönülése nem történt meg. Azaz a lapok olvasótáborában több társadalmi réteg is megjelenik egymás mellett, mivel a különböző csoportok nem voltak képesek egy-egy saját lapot eltartani és a kiadónak nem volt célja, vagy nem sikerült megszólítania a kimaradt rétegeket.

Annak ellenére, hogy a város lakosságának – mint a 2. ábrán láttuk – 77%-a potenciális olvasó volt, mégis gondot okozott a megfelelő példányszám elérése. Ennek egyik oka, hogy a város legszélesebb potenciális olvasóközönsége az iparos, kereskedő segédek, mezőgazdaságban dolgozó szegényebb rétegek, akiknek igénye és lehetősége csak vasárnap volt újságolvasásra, nem szólítható meg sikeresen azzal a hangnemmel, amivel a vagyonosabb polgárság, értelmiség. Másik oka az akkori debreceni hírlapolvasási szokásokban található, ugyanis a lapokat olvasták az előfizetők, a családtagjaik, a ház népe, a szomszédok, a baráti kör, sőt a kölcsönadás és továbbadás is a korszakra jellemző bevett szokás volt. Továbbá a kórházakban, vendéglőkben is járatták a lapokat és ingyen szolgáltatták a vendégek számára. Így a tényleges olvasók száma sokszorosát tette ki az eladott példányoknak.¹²⁶

A liberális sajtószabályozó rendszer következtében ritkán akadt sajtóügyi dolga a debreceni törvényszéknek.

¹²⁵ Nyilatkozat a Protestáns Hetilap érdekében = A Tiszavidék, 1872. június 9. [1. p.]

¹²⁶ Korompai Gáborné: A debreceni kormánypárti sajtó története 1875-1890 [kézirat]. Debrecen, 1980. 58-59. p.

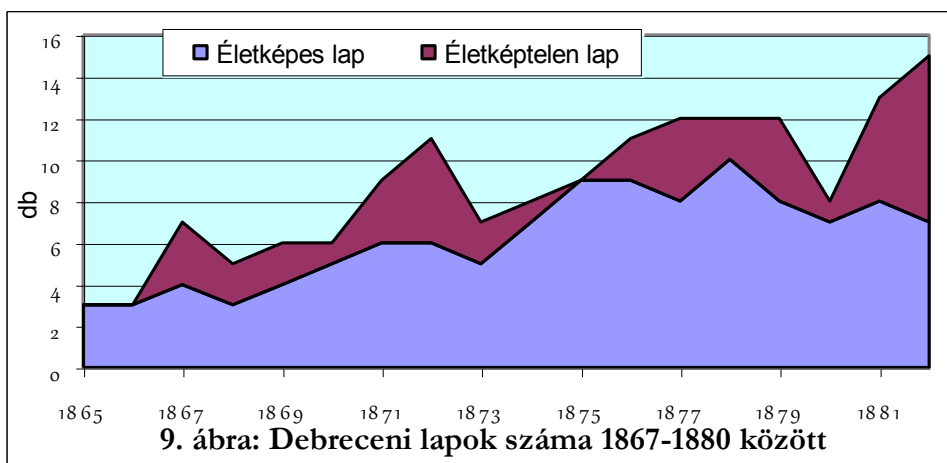

A 8. ábrán¹²⁷ jól látható, hogy a bírósághoz beadott debreceni sajtóügyek csak ezrelékeit teszik ki a debreceni királyi ügyészség munkájának, például 1873-ban összesen 4 ilyen per volt. A legtöbb munkát a társadalmi lapok szerkesztői adták a társadalom és politika határainak egybemosása miatt. A megindított perekre Debrecenben jellemző volt alacsony számuk mellett, hogy a felelősségre vonás visszáságai miatt sokáig elhúzódtak és jelentős része felmentő ítéletet hozott. Az elmarasztaló ítéletek pedig a sajtóbüntetés-végrehajtás ismertetett viszonyai miatt a sajtóéletre nem fejtettek ki számottevő negatív hatást.

Debrecen sajtóéletét a kiegyezés után a lapok működése során felmerült nehézségek ellenére folyamatos színvonal emelkedés, megerősödés jellemezte. Ezt mutatja a 9. ábrán¹²⁸ az életképes lapok számának megemelkedése az 1870-es évek közepére, valamint a folyamatos lapalapítási kedv, amire az életképtelen lapok folyamatos jelenléte utal.

¹²⁷ Az ábra adatainak forrása: Zelizy Dániel: Államhivatalok. In: Debrecen szabad kir. város egyetemes leírása / Zelizy Dániel szerk.. Debrecen : [s.n.], 1882. 799. p.

¹²⁸ Az ábrához felhasznált adatokat a következőkből gyűjtöttem: Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. Debrecen, 1973.; Szinnyei József: A magyar hírlapirodalom ...-ban = Vasárnapi Újság. 1867-től-1881-ig minden évben a 4., 5. vagy 6. számban

A debreceni sajtóélet vizsgálatának eredményeit összegezve és az előzményekben vázolt állapotokra visszatekintve látványos fellendülés tapasztalható a város sajtóviszonyaiban. A kiegyezés előtti gátló tényezőkhez képest, a vizsgált időszakban felmerült problémák a sajtóélet szereplői, vállalkozásai által önerőből is orvosolhatók voltak. Ennek megfelelően Debrecen társadalmi, ipari, gazdasági, politikai, kulturális hátterére épülve, az alakuló polgárság, a város és vidékének meghatározó értékévé, mindennapjait befolyásoló tényezőjévé vált a helyi sajtó.

5 Debrecen szerepe az országos sajtóéletben

A debreceni lapokat helyi jelentőségén túllépve érdemes elhelyezni az országos sajtóviszonyok közé. Debrecen lapjai ugyanis átlépték a város határait és kiterjesztették hatásukat az országban. Az elterjedésre vonatkozó összegyűjtött adatokat összegezve behatárolható Debrecen közvetlen vonzáskörzete, ahol a debreceni lapok jelentették az elsődleges hírforrást és képviselték ezeknek a településeknek az érdekeit, megjelentették helyi híreit. Ebben a kialakult körzetben a fő postavonalakon keresztül a fővárosi lapokat is megelőzték. Ezen túlmenően behatárolható egy másodlagos vonzáskörzete a városnak, ahová Debrecen lapjai számottevő példányban eljutottak és a főváros, vagy valamelyik vidéki központ lapjai mögött még meghatározó szerephez jutottak. Továbbá a térképen látható települések mutatják, hogy az ország jelentős részére eljutottak a debreceni lapok, sőt külföldre is jártak példányok. (2.térkép)

A legjelentősebb vidéki sajtóközpontok (Nagyvárad, Kolozsvár, Arad, Temesvár, Szeged, Máramarossziget, Kassa) szintén az ország keleti régiójában, Debrecenhez közel találhatók. Ez a földrajzi közelség mégsem fogta vissza a fejlődést, inkább ösztönzőleg hatott. Nem jött létre köztük éles versenyhelyzet, hanem az együttműködés dominált. Ennek oka, hogy a sajtóélet elhanyagoltabb területein, ha lehetett a főváros kikerülésével, az olcsóbb vidéki lapokkal pótolták ki a hiányzó hézagot.¹²⁹ A debreceni vállalkozások közül szépirodalmi téren a *Déliab*, kereskedelmi téren az *Értesítő* is olyan színvonalat biztosított, amely hiánypótlóvá tette a vidéki sajtóélet számára, ez pedig még jobban erősítette a város szerepét az országos sajtóéletben.

A vidéki lapok országos szerepét a város egyik vezető lapja így körvonalazta: „Vidéki lap feladata nehéz; a helyi érdekek mellett az országos érdekek közlönyének is kell lennie. De másfelől fontos hivatása van a vidéki sajtónak; a vidék anyagi és szellemi jólétének előmozdítására szükséges kincseket ki kell

¹²⁹ Gergely András – Veliky János: A vidéki politikai sajtó helye a kiegyezést követő években. In: A magyar sajtó története 1867-1892 : II/2. köt. Budapest, 1985. 46. p.

bányászni, föl kell dolgoznia és értékesítenie mégpedig úgy, hogy azok országos tekintetéből is hasznosíthatók legyenek. E nehéz feladat megoldására azonban a vidéki sajtónak nem állnak rendelkezésére oly gazdag források, mint az ország fővárosában megjelenő közlönyöknek.”¹³⁰

A vidéki központok háttérbe szorulásának másik oka az, hogy a hírlapok Debrecenben és általában vidéken csak a hírközlés funkcióját, a helyi közélet élénkítését, mozgásban tartását, az olvasóközönség tájékoztatását és befolyásolását tudták ellátni, míg a fővárosi hírlapok már ekkor képesek voltak ezen túllépni. Mivel sokkal szélesebb tömegekhez szóltak, ezért a tömegtájékoztatás, hírközlés mellett, a tömegek befolyásolásával, maguk mögé állításával egyre inkább a politikai fegyvertár egyik eszközévé váltak. Még a legismertebb debreceni hírlapok hatása sem képes országos eredményeket elérni, addig egy fővárosi lap olyan erős nyomást gyakorolhatott a politikai élet szereplőire, mely országos változásokat, fordulatokat eredményezhetett. Például: 1872-ben Csernátóni Lajos Ellenőr című lapján keresztül „mért kivédhetetlen csapást” a miniszterelnökre, aki végül lemondott, és ez idézte elő a Deák-párti kormány bukását.¹³¹

A debreceni hírlapok mégis megpróbálták felvenni a versenyt a fővárossal a hírközlés terén. Ennek eszköze volt az a helyi sajátosság, hogy délután jelentek meg, ami lehetővé tette, hogy az aznapi postával érkezett levelek, valamint a délelőtti érkező táviratok híreinek közlésével megelőzzék a fővárosi lapokat. Természetesen, így a délutáni események híreivel viszont lemaradtak mögöttük.

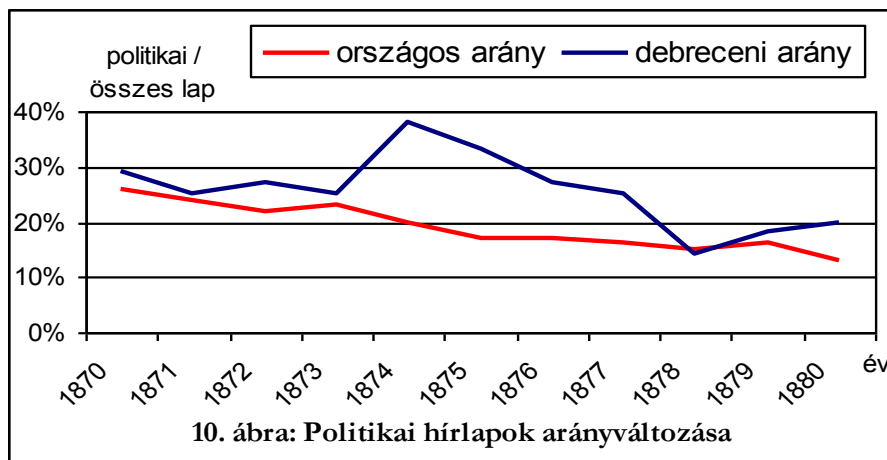
A debreceni politikai sajtó mennyiségi növekedése a helyi érdekek mellett a pártok országos törekvéseinek megfelelően történt. A főváros politikai sajtójától való színvonalbeli lemaradás folyamatosan csökkent, minden téren megerősödtek a debreceni lapvállalkozások, míg a főváros egyre több népes politikai napilapot, krajcáros újságot adott ki, amelyek már nem érték el az igényes vidéki napilapok színvonalát.¹³²

¹³⁰ Előfizetési felhívás = Debreczen, 1871. december 16. [1. p.]

¹³¹ Kókay György - Buzinkay Géza - Murányi Gábor: A magyar sajtó története. Budapest, 2001. 134. p.

¹³² Gergely András – Veliky János: A vidéki politikai sajtó helye a kiegyezést követő években. In: A magyar sajtó története 1867-1892 : II/2. köt. Budapest, 1985. 56-57. p.

A politikai lapok arányának változását nyomon követve az az eltérés tapasztalható, hogy a fővárosban monoton csökkent, míg Debrecenben az 1870-es évek közepéig folyamatosan emelkedett, majd kezdett csökkenő tendenciába az arány. (10. ábra¹³³)

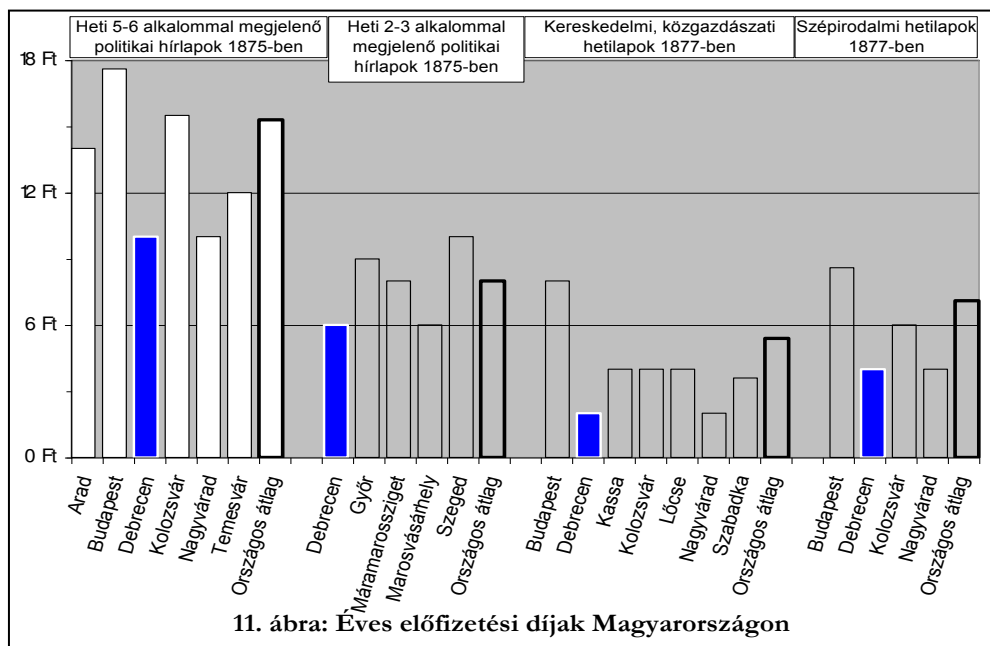
Ennek oka, hogy a fővárosi társadalom kulturális igénye szélesedett, ezáltal a politikai lapok aránya csökkent, azonban Debrecenben az olvasótábor szerkezete és a kiélezett helyi politikai küzdelem hatására a politikai lapok voltak nagyobb számban életképes vállalkozások, ezért a részarányuk nőtt az összes laphoz viszonyítva. Ezzel szemben a társadalmi lapok nem tudtak megnyerni akkora olvasótábort, hogy megvethessék lábukat Debrecenben, míg a fővárosban felerősödött ez az irányvonal és a sajtóélet meghatározó erejévé váltak a néplapok.

A debreceni sajtóélet fővárostól való lemaradásának okai a helyi feltételekből következtek. A város megszilárdult társadalmi szerkezete a kapitalista fejlődés útjában állt. A vidéki szinten fejlettnak számító, több gyorssajtóval is rendelkező nyomdaipar elmaradt a már rotációs gépekkel is rendelkező pesti nyomdák mögött. A kiegyezést követő látványos fellendülés után a fejlődés lelassult, a helyi igényekhez és lehetőségekhez mérséklődött. Míg a fővárosban az 1880-as években kialakult a tömegsajtó, megkezdődött a bulvársajtó robbanásszerű előretérése,

¹³³ Az ábrához felhasznált adatokat forrása: Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. Debrecen, 1973.; Szinnyi József: A magyar hírlapirodalom ...-ban = Vasárnapi Újság. 1867-től-1881-ig minden évben a 4., 5. vagy 6. számban

addig Debrecenben továbbra is az 1870-es évek közepétől látható lassabb ütemű fejlődés folytatódott.

A lapok előfizetési díjának összehasonlításakor (11. ábra¹³⁴) az nem meglepő, hogy a debreceni sajtóorgánumok jóval a fővárosi lapok és az országos átlag alatt maradtak minden laptípusnál, az azonban feltűnő, hogy a vidéki központok árai-
nak is alászálltak. A vizsgált időszakra jellemző, hogy Debrecen a szomszédos Nagyvárral az ország legolcsóbb sajtóját biztosította. Ez pedig mindenképpen indokolja Debrecen lapjainak a 2. térképen látott országos elterjedését.

11. ábra: Éves előfizetési díjak Magyarországon

Összességében tehát elmondható, hogy az 1867. évi történelmi fordulópontot követően, az addig visszafogott sajtó erőteljes fejlődésnek indult az országban. Ez a folyamat lassabban, árnyaltabban, helyi sajátosságokkal átszöve Debrecenben is nyomon követhető. A fővárostól való lemaradás ellenére Debrecen mégis a sajtóélet regionális központjává tudott válni, ami a már meglévő kulturális, szellemi központ jellegének, vidéki szinten kiemelkedő nyomdaiparának, a színvonalas, bizonyos területen hiánypótló lapjainak, valamint a lapárak alacsonyan tartásának volt köszönhető.

¹³⁴ Az ábra adatait az egyes lapok példányaiból gyűjtöttem ki.

Irodalomjegyzék

Bácsy Ernő: Debrecen hírlapirodalma a XIX. században (kézirat). – Debrecen, 1933. – 251 p.

Balogh István: A cívisek társadalma. – [Budapest] : Misztótfalusi, [1946]. – 102 p.

Balogh István: Cívisek világa. – Budapest : Gondolat, [1973]. – 306 p., 12. t.

Barcza József szerk. : A Debreceni Református Kollégium története. – Budapest : Református Zsinati Iroda, 1988. – 839 p.

Beér János - Csizmadia Andor (közread.): Történelmünk a jogalkotás tükrében: sarkalatos honi törvényeinkből: 1001-1949. – Budapest : Gondolat, 1966. – 744 p.

Benda Kálmán - Irinyi Károly: A négyszázéves Debreceni Nyomda 1561-1961. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1961. – 432 p., 24 t.

[Benedek Sándor] Suhogó: Debreczeni írók és írófélék = Debreczen-Nagyvárad Értésítő. – 1879. 22. sz., [1-2. p.]; 23. sz., [1-2. p.]; 25.sz., [1-2. p.]; 27.sz., [1-2. p.]; 30.sz., [1-2. p.]; 33.sz., [1-2. p.]; 36.sz., [1-2. p.]; 42.sz., [1-2. p.]; 43.sz., [1-2. p.]; 45.sz., [1-2. p.]; 48.sz., [1-2. p.];

Bényei Miklós: A helyismereti munka fejlődési trendjei a XXI. század elején = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. – 2002. november, 28-33. p.

Bényei Miklós: A könyvtártörténetírás problémái különös tekintettel a helyismereti munkára : módszertani tanácsadó. – [Szentendre] : Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár, 1988. - 59 p.

Bényei Miklós: Egykorú debreceni lapok a párizsi kommunről = Alföld. – 1971. 5. sz., 55-61. p.

Bényei Miklós: Helyismereti tevékenység a könyvtárakban. – Nyíregyháza : Bessenyei György Könyvkiadó, 1994. – VI t., 232 p.

Bleuer Samu: A sajtójog reformja = Jogtudományi Közlöny. – 1909. 8. sz., 61-65. p.

Buzinkay Géza: A haladás közvitézei = Magyar Média. – 2000. 1. sz. 26-34. p.

Buzinkay Géza: A magyar közművelődési lapok élet- és jellemrajzai 1867-1890 = Magyar Könyvszemle. – 1982. 3 sz., 198-219. p.

Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. – Budapest : Haza és Haladás Alapítvány, 1993. – 119 p.

A cenzúra hajdan és most = Budapesti Hírlap. – 1906. 81. sz., 19. p.

Csizmadia Andor: A vallás- és lelkiismereti szabadság és a felekezetek egyenjogúságának kérdése Magyarországon a dualizmus korában = Jogtudományi Közlöny. – 1963. 1.sz., 21-27. p.

Csobán Endre – Csűrös Ferenc szerk.: Debrecen Sz. Kir. Város : a város múltja, jelene és jövője rövid áttekintésben. – Budapest : Vármegyei Könyvkiadó, 1931. – 457 p.

Csobán Endre szerk.: Debrecen szabad kir. város és Hajdú Vármegye. – Budapest : Vármegyei Szociográfiák Kiadó Hivatala, 1940. – 332 p.

Degré Miklós: Az átvevő sajtójogi felelősségéről = Bűnügyi Szemle. – 1913. 2. sz., 53-62. p.

Dersi Tamás - Szántó Tibor: A magyar sajtó képeskönyve. – [Budapest] : Magyar Újságírók Szövetsége, 1973. – 34 p.

Dezsényi Béla - Méhes György: A magyar sajtó 250 éve. 1. kötet. – Budapest : Művelt nép, 1954. – 287 p.

Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1849-1867. – In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. – 1954. – Debrecen : KLTE Könyvtára, 1955. – 301-382 p.

Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900 : I. rész. – In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1955. – Debrecen : KLTE Könyvtára, 1956. – 261-370. p.

Ember Ernő: A debreceni időszaki sajtó 1867-1900 : II. rész. – In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve 1956. – Debrecen : KLTE Könyvtára, 1957. – 77-142. p.

Géresi Kálmán: Debrecen irodalomtörténetének rövid átnézete. – In: Debrecen szabad kir. város egyetemes leírása / Szerk. Zelizy Dániel. – Debrecen, 1882. – 920 p.

Gergely András – Szász Zoltán: Kiegyezés után. – [Budapest] : Gondolat, 1978. – 254 p.

Gergely András - Veliky János: A sajtó útja a politikában 1867 után : az információs rendszer a politika szolgálatában = Rádió és Televízió Szemle. – 1977. 1. sz., 80-89. p.

Gergely András - Veliky János: A sajtó útja a politikában 1867 után : az információs rendszer, mint a politika partnere = Rádió és Televízió Szemle. – 1977. 2. sz., 117-125. p.

Gunst Péter szerk.: Debrecen története 1849-1919. – Debrecen : Csokonai Kiadó, 1997. – 504 p.

Gyáni Gábor - Kövér György: Magyarország Társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. – Budapest : Osiris, 2001. – 389 p.

Hanák Péter: A dualizmus korának történeti problémái. – Budapest : [s.n.], 1971. – 75 p.

A helyismereti munka kérdései. – Budapest : NPI : OSZK KMK, 1980. – 78 p.

József Farkas szerk.: A magyar sajtótörténet irodalmának válogatott bibliográfiája 1705-1945. – Budapest : Magyar Újságírók Országos Szövetsége, 1972. – 428 p.

Juhász Géza: Az írók szerepe. – In.: A szabadságharc fővárosa Debrecen : 1849 január-május / szerk. Szabó István. – Debrecen : Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda Vállalata, 1948. – 261-328. p.

Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás Debrecenben (1867-1918). – [Debrecen] : Debreceni Egyetem Történeti Intézet, 1997. – 354 p.

Jávorszky Ferenc: Hortobágy, 1861-1867. – [Debrecen] : KLTE Könyvtára, 1997. – 297 p.

Kókay György - Buzinkay Géza - Murányi Gábor: A magyar sajtó története. – Budapest : Sajtóház, Lap- és Könyvkiadó, 2001. – 257 p.

Korompai Gáborné: A Debreczeni Ellenőr helyi vonatkozású közleményei a lap első korszakában 1874-1890. – In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve. – XIII. kötet; XIV. kötet. – Debrecen : Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 1986; 1987. – 133-141. p.; 51-61. p.

Korompai Gáborné: A debreceni kormánypárti sajtó története 1875-1890 (kézirat). – Debrecen, 1980. – 197 p.

Korompai Gáborné: A debreceni sajtó kutatásának története és irodalma. – Debrecen : KLTE Könyvtára, 1979. – XI. t., 69-84. p.

Korompai Gáborné: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája : 1843-1970. – Debrecen : [Kossuth Lajos Tudományegyetem], 1973. – IX, 460 p.

Korompai Gáborné: Kis debreceni sajtótörténet : irodalmi lapok és folyóiratok a XIX. században = Hajdú-Bihari Napló. – 1974. július 21., 12. p.

Kosáry Domokos – Németh G. Béla szerk.: A magyar sajtó története II/1., II/2. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985. – 677 p., 552 p.

Kovács Máté szerk.: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től napjainkig. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970. – 722 p.

Lenkey István szerk.: Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező, 1870-1878 : Repertórium. – Debrecen : KLTE Könyvtára, 1984. – 144 p.

Molnár Pál: Debrecen a magyar irodalom történetében. – Debrecen : [s.n.], 1941. – 144-148. p.

Nagy Sándor: A debreceni református kollégium története. – Hajdúhadház : Kállay János Könyvnyomdája, 1933. – 424 p.

Oláh Károly: Oktassuk a népet = Debreczeni Lapok. – 1868. 45. sz., [1. p.]

Révész T. Mihály: A dualista állam sajtórendészete (1867-1875) = Magyar sajtó. – 1992. 5. sz., 557-590. p.

Révész T. Mihály: A külföldi sajtó elleni küzdelem jogi eszközei a kiegyezés utáni Magyarországon. In.: Jogtörténeti tanulmányok: Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára / Ádám Antal szerk. – Pécs 1980. – 335-349. p.

Révész T. Mihály: A sajtópolitika egyes kérdései Magyarországon a kiegyezés után. – Budapest : ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszék, 1977. – 118 p.

Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon 1867-1875. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1986. – 253 p.

Sólyom Jenő: A hírlapirodalom svindlerei = Délibáb. – 1878. 30. sz., 349-350 p.; 31. sz., 361-362 p.; 32. sz., 373-374 p.; 33. sz., 385-386 p.; 34. sz., 397-398 p.; 35. sz., 409-410 p.; 30. sz., 349-350 p.; 36. sz., 421-422 p.

A sajtószabadság hazánkban = Új Magyar Sion. – 1873., 184-190. p.

Sőtér István szerk.: A magyar irodalom története 1849-1905-ig. – Budapest : Akadémiai Kiadó, [1964.] – 1072 p.

Szabadi István szerk.: A Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke. – Debrecen : Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, 2000. – 503 p.

Szabó István: A szabadságharc debreceni hírlapjai = Debreczeni képes kalendárium az 1924. közönséges esztendőre. – Debrecen : Méliusz Könyvkereskedés és Könyvkiadóhivatal, 1924. – 55-58. p.

Szana Tamás Figyelőjében... = Fővárosi Lapok. 1871. 211. sz., 969-970. p.

Szinnyei József: A magyar hírlapirodalom ...-ban = Vasárnapi Újság. – felhasználott évek 1867-től 1881-ig minden évben a 4., 5. vagy 6. számban

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái 1-14. kötet. – Budapest : Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1891-1914.

Szűcs István: Debrecen város belélete : hírlapirodalom és társadalmi mozgalom tekintetében. – In: Szabad kir. Debrecen város története : 3. kötet. – Debrecen, 1872. – 1068-1069. p.

Történelmi világtlasz. – [Budapest] : Cartographia, [1998]. – 126-129. p.

Ujlaky Zoltán összeáll.: A Habsburg-önkényuralom és a dualizmus kora 1849-1918. – In: Hajdú Bihari történelmi olvasókönyv / Komoróczy György szerk. – Debrecen : [s.n.], 1973. – 171-208. p.

Váczy János: Hírlapirodalom 1848-49-ben = Magyar Salon. – 1885-86. 4. kötet, 577-591. p.

Vargha Ferenc: Sajtószabadság. = Jogtudományi Közlöny. – 1906. szeptember 21. 38. sz., 319-320. p. (1. rész); szeptember 28. 39. sz., 328-330. p. (2. rész); október 05. 40. sz. (3. rész); október 12. 41. sz., 344-346. p. (4. rész); október 19. 42. sz., 353-355. p. (5. rész); október 26. 43. sz., 363-366. p. (6. rész)

Vargha Kálmán szerk.: Program és hivatás : magyar folyóiratok programcikkeinek válogatott gyűjteménye. – [Budapest] : Gondolat Kiadó, 1978. – 821 p.

Veliky János: A modern politikai sajtó kialakulása Magyarországon 1867-1890. – Debrecen : [s.n.], 1994. – 13 p.

Veliky János szerk.: Polgárosodás és szabadság : Magyarország a XIX. században – Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. – 311 p.

Zelizy Dániel: Államhivatalok. – In: Debrecen szabad kir. város egyetemes leírása / Szerk. Zelizy Dániel. – Debrecen : [s.n.], 1882. – 797-806. p.

Zsigmond Ferenc: A debreceni kollégium és a magyar irodalom. – [Debrecen] : Tiszántúli Református Egyházkerület, 1940. – 200 p.

Ábrajegyzék

1. ábra:	Debreceni lapok száma 1843-1867 között.....	7
2. ábra:	Írni és olvasni tudók aránya Debrecenben és a nagyvárosokban 1869-ben.....	18
3. ábra:	A debreceni politikai hírlapok viszonya 1867-1880 között.....	43
4. ábra:	A Debreczen-Nagyváradai Értesítő példányszámának és árának viszonya; A debreceni kereskedelmi lapok ára és hirdetési díja 1879-ben.....	71
5. ábra:	A lapok megjelenése a hét egyes napjain.....	81
6. ábra:	A debreceni lapok éves előfizetési díja.....	82
7. ábra:	Az egyes nyomdák részesedése a lapkiadásból 1867-80.....	83
8. ábra:	Sajtóügyi beadványok aránya a debreceni királyi járásbíróságnál.....	85
9. ábra:	Debreceni lapok száma 1867-1880 között.....	86
10. ábra:	Politikai hírlapok arányváltozása.....	89
11. ábra:	Éves előfizetési díjak Magyarországon.....	90
1. térkép:	A városi nyomda vonzáskörzete.....	20
2. térkép:	A debreceni lapok földrajzi elterjedése.....	49

Függelék

Előfizetési árak:
Helyben, vagy postán küldve:
Egy évre 10 ft — kr.
Félévre 5 ft — kr.
Negyedévre 2 ft 50 kr.
Egy hóra 1 ft — kr.

A lap minden részét illető minden közlemény a szerkesztőségbe (magyar-ajtóca, 1702. sz.) birtokosra küldendő. Ide intézendők a reklámok is.

Előfizetési helyben:
Teleki K. Lajos könyvtárkezelőben, Sztáry Gyula kiadó lakása (Kis-nyugati utca 1702. sz.) és a szerkesztőségben — vidékről pedig a postahivatalok útján.

DEBRECZEN

POLITIKAI, TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASZATI HIRLAP.
A debreczeni és vidéki függetlenségi párt közlönye.
Megjelen naponként, péntek és vasárnap kivétellel.

Hirdetési díj:

Négy hasznos poltí sorozat 5 kr.
Nagyobb terjedelmű a többszöri hirdetések alkalmával jutányos áron vételekkel. Helyi poltí minden külön bejelentéssel 30 kr.

Hirdetési
lak. fogl.
Nyitási
Hirdetési
Gyűlési
valamint
Név- és
beküldés
Közlel. és
Közlel. és

Magyarország.

Debreczen, febr. 23.

Saját erőnknek fölismerése mindig lelemelő érzéssel hat reánk. Csüggedés helyett vigasztalás, kishitűség helyett bátorság lép meg bennünket. Nem hiába hangzottál tehát a görög bölcs azon elvét: „ismerd meg lemmagadat.”

Ezen elvnek szem előtt tartása nem csak egyes emberekre, hanem egész országokra és nemzetekre nézve is följár fontos. Minden honpolgárnak a lehetőségig ismernie kell hazáját, tudnia kell, hogy milyen helyet foglal az el a többi államok sorában s milyen erő kifejtésére képes.

Sajnos, mi magyarok nem nagyon ismerjük a saját hazánkat. Oly tájékozatlanság uralkodik sok emberben a hazai viszonyok felől, hogy az szinte megdöbbentő. Csak is e tájékozatlanságnak tudható be az, hogy a kis felkukkintások sikerült elhitetni a közvélemény nagy részével, hogy hazánk kicsiny ország, nemzetünk fizikailag gyenge. — ily kicsiny ország és nemzet ne áldozkodjon arról, hogy függetlenségét vissza-szerezze, hanem alkalmazkodjék a körülményekhez s úgy éljen, a hogy tud.

E tévhit, mely minden magasabb törekvésnek szárnyát szegi, napról-napra hódít s nemzetünk fiatalból kiölt az önbiz-

zalmat. Sok bátor gondolat elhallgat azon teves tudattól, hogy kicsiny ország vagyunk, kevesen vagyunk. Örülünk annak, hogy élünk s ne kockáztassuk a meglevőt csalekony ábrándképekért!

Igy beszélnek a könnyen hívők, kik minden hazug szót készpénz gyanánt fogadva, elvesztik az önbizalmat s a lemondás lejtőjére jutnak, a helyett, hogy körültekintésnek s meggyőződésnek arról, valyon csakugyan olyan gyengék vagyunk-e, mint a hogy némelyek szeretnek velünk elhitetni?!

Egy pillantás Európa térképére és a statisztika beszélő lapjaira, azonnal meggyőző bennünket a felől, hogy mindaz, a mit hazánk kicsinységéről s nemzetünk csekély voltáról beszélnek, merő koholmány, merő hazugság. Mert egyáltalában nem áll az, hogy hazánk kicsiny és gyenge lenne, sőt ellenkezőleg azt lehet mondani, és azt be is lehet bizonyítani, hogy Magyarország Európának egyik legnagyobb és leg hatalmasabb országa!

Ha az európai államok területét vesszük tekintetbe, csupán Oroszország, Németország, Franciaország, Spanyolország és Svéd-Norvégia nagyobbak Magyarországnál, mely a terület tekintetében a hatodik helyet foglalja el Európának 27 független állama között, tehát 21 európai állam kisebb nála. Még az oly

népes államok is, mint Nagy-Britannia, Olaszország és Ausztria, jóval kisebbek Magyarországnál.

A mi a népesség számát illeti, Magyarországnál csupán Oroszország, Németország, Franciaország, Nagy Britannia, Olaszország és Ausztria népesebbek. — Magyarország tehát a népesség tekintetében a hetedik helyet foglalja el Európában. — 20 állam kevesebb népességgel bír. Népesség tekintetében Magyarország megelőzi a nagyobb területtel bíró Spanyolországot és Svéd-Norvégiát is, — a legtöbb európai állam lakosságát pedig messze felül haladja Magyarország lakosságának száma.

Oly államról tehát, mely területét és népességét illetőleg ily előkelő helyet foglal el az európai államok között, látszólag sem lehet azt mondani, hogy kicsiny lenne arra, hogy önálló, független államot alkotasson; hiszen ha a kis Belgium, Románia, Szerbia, Bulgária, Dánia, Görögország önálló államok lehetnek: akkor Magyarországól sem vitathatja el senki az önállósághoz és függetlenséghez való jogot!

Magyarország fejlődése lépést tart a többi európai államok fejlődésével. Ezt az idei népszámlálási adatok bebizonyították. Magyarország népessége az utolsó tíz év alatt 1,693,827 fővel szaporodott,

A DEBRECZEN TÁRCZAJA.

Reményi Ede.

— Emlékei vázlat. —

Reményi Ede, a világhírű hegedű-művész, haza érkezett a kórárt tesz az ország nagyobb városaihoz, hogy város-hegedűjével ismét elragadjon a magyar közönséget, mely már oly régen nem gyönyörködött az ő mesteri játékaiban. Debreczennek azon kiváló szerencse jutott, hogy egyúttal két este részese lehet olyan műelőadásnak, a minőhöz a vidéki közönség csak nagy ritkán juthat. Reményi ugyanis nem egy, de két hangversenyt rendez városunkban, melynek közönsége örömmel örvendő a külföldről hazatérő s hazájának a külföldön annyi dicsőséget szerzett magyar művész!

Reményi Ede sokáig távol élt hazájától, de azért szíve, lelke magyar maradt. Ő nem felejtette el hazáját, de időnként a hazában sem feledkeztek meg róla; de hogy is feledkeztek volna meg, mikor a Petőfi-érszobrához az ő dicsőségét hirdeti? Az ő hegedűjeének köszönhető első sorban az, hogy a Petőfi szobra föl volt állítható. A hatvanna évében ugyanis

hangverseny-kórárt rendezett az országban s e hangversenyek jóvedelmét a Petőfi-szobor alap javára adományozta és a kész szobor, melynek felállítására java részben az ő áldozatkészsége folytán, volt lehetséges, csak ezelőtt pár nappal láthatta meg. Reményi megkoszorúzza a Petőfi szobrot, a nemzet pedig a hazatért Reményt koszorúzza meg!

Minden 15 évi távollét után Budapestre érkezett, ünnepélyesen fogadta őt a főváros s az ünnepélyes fogadtatásban vetélkedni fognak a vidéki városok is. A lapok hasábjain egyre sürűbben jelennek meg róla rövidebb-hosszabb tudósítások, tárczacsíkok, sőt arcképek is; s minthogy egészen új nemzedék nőtt föl azóta, hogy Reményi Ede ezelőtt 15 évvel Magyarországból külföldre költözött: igen természetes, hogy az iránta való érdeklődés fokozódott, mert a kik még soha sem hallották, azok bizonyára szerették őt megismereni és hallani; a kik pedig előbből már ismerik és hallották: azok vagyunk a viszonzatlanság után és kíváncsiak hegedűjátékát újból meg egyszer s tán utoljára hallani.

Érdekesnek velük tehát mi is, hogy olvasóinknak elmondjunk egyet-mást Reményiről s némely megfigyelt, mi bírhatta őt arra, hogy hazáját másfél évtized előtti oly hosszú időre,

mostani hazajövetele után pedig talán örökre itthagya.

Előzmények s a fejlemények jobban megértéséül nem lesz följár röviden jelezni, hogy ő 1830. július 15-én Miskolcon, haladott szellemű polgári szülőktől született, kik ő évvel később Egerbe költözvén át, az élet fellegűs gyermekéül itta járta első-é köztel latin iskolát, utóbbiakat a cisztercián-rend gimnáziumában, mint mindig első eminek.

Ugyancsak Egerben bő alkalmat nyílt neki az akkori érsek Pyrkor János László (híres német költő és velenzei patriarcha) által fenntartott egyházi zenekar egyik mesterétől a hegedűtábla alapos oktatást nyerni s mivel az érsek szalonjaiban is kultiválta a zenét, a meg csak gyermek Reményi Ede csakhamar feltűnt az egyháznagy előtt, kinek partfogása mellett azután 1843-ban a bécsi konzervatóriumba jutott, hol ugyanakkor Joachim is tanult a híres *Bism József* tanártól.

Végezén magasabb zeneiskoláját, 1846. telén Budapestre került s itt a nemzeti színház egy hangversenyében, valamint a politikai partiklubok: „Gyűlés” (stb) estélyein többször hegedült; ekkor alkalmat nyílt az akkor szereplő hazafinak s köztük gr. Széchenyi István

Minden a Tiszavidék-
et feloldó körlet, a
szekességi irókai Deb-
recen, fűtő Csopán, 7. ék
szám 1-én emelet alá körök
beültetnek.

Kiadó hivatal
a GYÖRGI KÁROLY
göd. akad. könyvkereskedő
DEBRECENBEN,
hávi az előfizetési pénsek és
kötetkezési körök kiadását.

TISZAVIDÉK.

Politikai és helyi érdekű napilap.

Hirdetveinek felvételnek Debreczenben a Kisközlönyhöz, Posten Neuman R. első magyar hirdetői iratjához, kégyesen 6. szám.
Bécsben Haasenstein & Vogler (Steuer Markt 11), Oppelt A. (Vollsteile 22) és Moser Radol (Steinstraße 23) hirdetői ügyvédekkel.

Nyitár alatt minden három ha-
szon garancia 15 kr. és
30 kr. helyéig.

Előfizetési díj:
Helybe küldve
vagy postán küldve
3 havi előfizet. 7 frt
Félévre 5 frt
Évesre 12 frt 50
Hirdetési díjak előre fizet-
tendők: minden 5 hasz-
onhoz egyenlő ártékú 3.
táblázatnál 4 kr. — Beteg-
dél 30 kr.

A „Tiszavidék” eredeti táviratát.

— Bécs, áprél 20. A török-szerb
viszály elintéztetett. A ber-
lini udvar és Andrássy kar-
öltve működnek a portánál.
— Pozsony, áprél 20. A Deák-párt
győzelmé mindakét választókörletben bizonyos.

Debrecen, áprél 20.

A felhő, mely még tegnapoly fenyegetőleg el-
sötétítette a politikai láthatárt, ma már oszladzik.
A Berlinből legújabbban érkezett hírek körül-
beli köztársaságunk teszik, hogy Vilmos király,
miniszterének tanácsára, kardját ezúttal még csak
Brennus módjára akarja a német francia alkudo-
zások ingadozó mérlegének serpenyőjébe vetni;
egyedre a francziák vére helyett, a mielőtt már
elegendő ontott, beéri azoknak aranyával, a mielőtt
szintén jócskán markolt — már eddig is. Tisz-
tán praxialg beszélve, Bismarck herceg kijelen-
tette volna a franczia köztársaság ellenek,
hogy ő csak a 3 milliárd hadiszerzefeltetését sür-
gei, és ha ebből kötelezettségének elegendő lesz
Thiers kormányra tölte tétel a mit akar, ő (a né-
met kancellár) nem gondol vele. És a Monteu-
cali föllátottáxiomát felvéve, hogy háború vi-
selsere nem kell más, mint pénz, pénz és megint
pézt — ezt felvéve a porosz államférfi első pil-
lanatra oly különösnek tetszhető önzalmán tán
megésm egészen jogosultsán.

A körleten szomszédunkban pedig, nem
csak megnyugtatónkunk, tán még többet veszt-
tett a helyzet fenyegető színeiből. Mint fentebb
táviratunkból látható, Andrássy gróf és berlini
collegia javában dolgoznak azon, hogy a por-
tái Szerbia irányában engedményekre bírják.
Feltehető, hogy ebbeli fáradságuk nem lesz hasz-
talan. A török államférfiak szemiesmiese sem
oly bárgyú, hogy be ne látnak, mikép érdekük
a micinkkel és Németországgal Oroszország el-
lenében zsonosok. Lehetetlen ennélfogva, hogy ne
hajoljanak a közbenjáró két kabinet békéltető ta-
nácsára. És így remélhető, hogy hasznok egy-
előre mégis csak meg lesz kímélve a proximus
arcti Udelegon végzetes esélyeiből. De eb-
beni reményünkben korántsem kell magunkat el-
biznunk. A harczi lüzet, melynek most előltsán
iparkodnak, még ha ez iparkodás ezúttal sikerül
is, valsmely hirtelen támadt szikra új s tán még
veszedelmesebb lángra lobbanthatja. Mindenesetre
érdekeinkhez képest fogunk tehát cselekedni,
hogyha ideháza meghezva magunkat a pártzen-
vedélytől ment, biggdi politika korlátai között
módjába adjuk a monarchiánk külügyének élen
álló államférfi használtságát, hogy az ország bel-
állapota felé biztonságban lehetvén, összes
erőinket kilele koncentrálhassuk, és hogy ez erőnk
őregbítéséről kellőleg gondoskodhassuk.
Mert hogy az utóbbi mihi hálsékeltsémi szükség-
sége, világosan kiletszik egy kivált tekintélyi
posti lap legújabb számban hadügyünk állásáról
közlő adatokból Ezekhez képest tüzésünk
szármányra a többi hatalmasságokéhoz viszonyítva,
oly kedvezőtlen, hogy nekünk 600 ágyu-
val van kevesebb, mint az orosz-
nak és 800-ai kevesebb mint a németnek.
A mi pedig seregünk mozgósítását illeti, ez

csak a lehető legkedvezőlebb feltételek alatt
történhetik meg, három négy héthe telik, míg a
kormány beszédheti a kellő mennyiségű lovakat
és még ekkor is be kell érnie a legelhíványabb
gebékket.

Erődtési rendszerünk szintén felette hi-
nyos és azt minden áron kikélt építeni. Se a Kar-
páts, se az erdélyi havasok felől országunk
nincs kellőleg megvédve az ellenség rohamos
betörésétől. A kértai szorosokban tehát sáncro-
kat kellene fölhányi, Erdélyben pedig Maros-
Vásárhelyet, e tőgyőkeres magyar várost, mely
helyzeténél fogva uralkodik az összes stratégiai
vonalon, kellene várát erődtíteni.

Csakhogy persze mindekre sok pénz kell,
pézt pedig csak munkával szerezhetni, ennek
szabadon folyhatására meg okvetlen béke kell.
Béke nem csak kifizet, hanem mindenek fölött a
polgárok egyetértésén alapuló belbéke. Legnyak
azon, hogy az utóbbi hasznoknak megszerez-
tük.

Nekünk sáföldieknek mint a magyarság zö-
meinek ez legújabb kötelezettségük, és tán nem
tévedünk: midőn azt állítjuk — hogy legjobban
van módunkban is. Itt a küszöbön az alkalom
megmutatni, hogy ebbeli módunkat kötelese-
günkhez képest akarjuk felhasználni. Reméljük
hogy ez alkalmai értelemben fogjuk mind-
nyájan hasznunkra fordítani.

A „Debrecen” című hatoldali lap megszüntése csikárdere.

Mi legelőbb is a kellemes kötelezettségnek szeretünk
megfelelni, kivált a „Debrecen” irányában. Már pedig
nevezett lap tegnap számban elcsúszott megá-
madása előttől — most már harmadnap — hirdeti
a kötelezettségnek, hogy a „Tiszavidék” a bő elején meg-
adta — miben ő, a „Debr.” elejénél kétfelcsúsz-
— rendszeren megjelenik minden nap.

E reclame-ért, melyet ingyen csinál lapunknak, mi-
teng közzétett fejében egykoron készenlégi tudatjuk olvas-
sínkákkal, hogy azóta, hogy a „Tiszavidék” rendszer napilap,
hogy vele lépett terthasson, udvariaságból a „Debrecen”
is átváltott — tessék ebből elképzelni, mennyire kímélt
olvasóinkat, átváltott — a rendkívüli napi lap.
Itt az színtén díjtalanul hirdetjük ő róla a ezzel levő
írásait ebbeli tartozásunkat. De ne maradjon adósa a
többivel se!

A „Debrecen” másfél círcer háson keresztül árd-
ozik irányunkban ismeret — gyönyögdőlésben. Ezúttal
különböző pönteki számbanban megjelent vezércikk vette
ki sodrából.

Mi ama cikkünk elején szóval szóra ezt írjuk volt:
„Háa azon körülmenyek, hogy ő, városunk főkép-
viselője, az ellenség csahatán pápja, Debrecen
ugyan eddig szintén Rómája volt, nem-
csak vallásilag, de politikailag is a
közjogi malcontentusoknak.”

A „Debrecen” a passzura hivatkozva azt állítja,
hogy a „Tiszavidék” „nem ártalja a vallást
belevonni a vitába a csakhogy czéljához közelebb látszá-
sok jutni, Debrecenre a vallási és politikai
elégdőlésnek Rómájának ovezni.”

Az idézett tételben a „nem ártalja” kifejezés a
megrovást foglalja magában a „Tiszavidéknek”
és mi a megrovást meg is érdemeltük, ha csakugyan
állama a „Debrecen” idézte. De ez idézet a tén-
kedeti sáfelgővel ószervezte, kiki meggyőződhetik róla,
hogy a „Debrecen” idézte az eredeti szövegnek —
metathesise.

Hár ebbeli eljárása más nevet érdemelné, nehegy
azal vádolhassanak bennünket, hogy mi majmolni akarjuk
az ő — gyönyögdőlést, ráhagyjuk, hogy a metathesise
csupán csak „poetica licentiát” követett el, a mi egyálta-
lában nem bün, és költői irányt tekintve — a kifejezést
legteljesebb értelemben véve — a „Debrecen”-től külön-
szen szon néven nem vehető.

Hogy azonban bebizonyíthassuk előtte az „ars
poetica” a szabaddal alkalmazásának vesztélye voltát,
ide írtatjuk, a szóban forgó passzusnak általa költő-
szen használatát kifejezését, úgy a hogy ő idézte
és úgy a hogy mi írtuk.

Szerint a „Tiszavidék” Debrecenre a vallást
és politikai elégdőlésnek Rómájának neveli.
Már pedig azt írta, hogy Debrecen — Rómája volt

eddig nemcsak vallásilag, de politikailag is a közjogi
malcontentusoknak.

Szembeeszkő, hogy a két kifejezés közt ég és föld a
külömbég és hogy az általunk használtból azt a követ-
keztetést vonni, hogy a „Tiszavidék” a vallást ügyet akarja
a vitába belevonni — az ily következtetés nem telik ki,
csakis a „Debrecen” elcsúszott — költői irányzatától.

Es csudáljuk, hogy dacára az irányzatának ekeir-
bette figyelmet, hogy az általa megátdótt tételben a
Rómára való czélzák, nem akar városunknak a Tiberpart
főresen való összehasonlítását lenni, hanem metaphora.

Mi nem azt mondtuk, hogy Debrecen olyan mint
Róma, a mint nem is mondhatnánk, de igenis azt, hogy
a „közjogi malcontentusoknak Ró-
mája”, azaz, hogy előtök „vallási és po-
litikailag” a város csak akkor tekintélytől bír,
mint hajdanban a rómaiak előtt — Urbs. Hiss ugyan
ily irányban már régóta bevett kifejezés az, hogy: „De-
breceu a kívánitotta Róma.”

Es miot eddrt nem lehet bevezeteli, úgy az általunk
használt kifejezés sem lehet zokon venni, amint nem is ve-
tő zokon sem, csak — „Debrecen”. Az a boszú tirsda
tehát az olasz Róma papi önkényéről stb. egyáltalában
nem tartozik a dolga és telés a metaphora igno-
rálását, csak ártat a „Debrecen” — költői reno-
méjának.

De legelőbb passzura a „Debrecen”-nek ellenszék az,
hogy a „Tiszavidék” minden vezércikké-
re egyenlőleg, vagyis a „Tiszavidék” a „Tiszavidék”
Közlönyével foglalkozik.

Eddig úgy tudtuk, hogy a „guly” a politikai ügyverek
köt a legfeldelemesebb s legjobban megengedhető, kivált
a közelettel, hogy, mint a milyéről a „Debrecen”
tess soknak szomrányást.

Es mi a legverett politikai egyéniségi elen,
legyova ez egyenlőleg Tiszák, vagy bárki más, egyálta-
lában nem teretelenség használni. Annál kevésbé, mert tur-
vagnak győződve róla, hogy Magyarországnál nem ártat
elmondani azt az imádgódot. a mit Klopstock a Naacharis
mondott el annak idején Franczországról: „Que Dieu
guérise la France du mal des indigènes!”

De specialiter a lenfőgő esetet véve teljes jó lelki-
ismeretel állítatjuk, hogy nekünk ezúttal agában nem
volt, Tiszá Kálmánt gulyról, annál kevésbé, mert az ál-
tali képviselt egyháznak magunk is hívei vagyunk, és mi
is elismernék ez egyháznak körül szerzett érdemét. Az
előbbiaknak a vitáiban felemelkedésével azonban a „De-
breceu” szerintünk ép azt tette, a mirol cikkke elején be-
nünkét vádolt: belevette a vitába a — vallási kérdést.
Pedig: Turpe est doctori, dum culpa redarguit ipsum.

Es különben is open Tiszá Kálmán gyönyökdőlés-
nak vehető az a győzedelmesebb való passzusra, mert an-
nak emphaticus hangja az olvasót arra a képzeletre bírja,
hogy az önépítelt már bebizonyosozva, modorlaltan bever
a meg fel nem épült szemeit Pantheonban: biost mindenké
tudja, hogy az ellenzék végre nagyon is — monog. Az ily
mértékeltön tömegnézésre csak szolgai érület ragadtatja
ez embert, vagy pedig — guly. Szolgai érületet, ismeret-
es őszinteség tekintve, nem tesszük fel a Debrecen-
re, guly pedig nagyon is ártat, gyönyökdőlés-
gelyben — nem győzedelmesebb. Elismernék tehát, hogy a gulyról,
melyivel önépíteltét illeti — ő, szegény ártatlan, nem
tehet.

Visszont mi is azt követeljük, hogy ősemje el, mi-
szertart vagy abban tévedett, midőn azt állította, hogy
közvetlen ő közevet gulyról az ő vezért, vagy
pedig abban, midőn azt mondta, hogy mi „politikai gy-
kőcs” vagyunk.

Mert, kérjük szépen, közevetelt guly, azaz a
guly legelőbb nem nem telik ki meg a „Debrecen”-
től sem, nemhogy — politikai gyerkőcötől. Különb-
meglehet, hogy ő bennünk azt néz ilyenek, mert
politikailag nemcsak előtől bevezetett meg az állá,
de hátánál is sarkit vett a — szakkál.

Már egészen más, a mi azt illeti, hogy „nyomorult
bevezetett belé akkora, hogy ily írtas név a Tiszá Kál-
mánd) ily ragyogóan illiketessé”. A „Tiszavidék”
megjegyzésében szövegen állítjuk is be. De csak az Hg so-
kötvelettel. Mert e szó arra engedne következtetni, hogy
valaki és jelen esetben mi is illetik rágalommal a neve-
zött képviselőt urát. Már pedig, hogy ezt nem tessük,
az világosan kiletszik onnét, hogy a rágalommal betéttel sem
idezi az azokat elpanaszol — Debrecen”. Nem is ide-
hetti, legelőbb — lapunkból nem.

Es nagyon látszik, hogy tudja ő ezt maga is, mert
a tórtat abba hagyni hirtelen — midőn a tórtatól Bodó-
Debrecen. A vele szolgat nali discretional követve azt
kérni, vajjon a helybeli Deákpart érületét tolmácsoknál a
mi vezércikkünk. Pedig cikkke föliratában ő maga
nyitlan nevén bevezetünk a j o b o l d a l l i lapunk. Tehát
vagy ő feliratot vettett el, vagy pedig az annak szerke-
tésekor általi kifejezett finomságot megharadott a több
benne felülkezedett — természetesen naivság.

Gyönyökdőlésnek ellenszék sáfőrt főrculnusi min-
den ereteli virággyomjakkal mellet, hogy ily szavakat meg-
mondhatni róluk: Jeder ist ein Nachtpöhl, und kein Leerer!

Szerkesztőség és kiadó hivatal
Debreczenben Nagy Párcsuzza Takarékpénztár kiadói levelezések, előfizetési pénzek és hirdetések intézendők.
Kéziratok vissza nem adandók

A TISZA VIDÉK

politikai és társadalmi lap.

Megjelenik hetenkint **űtször, hűtfőn este, szerdán, csütörtökön, pénteken, szombaton reggel.**

Statisztikai ábrák
1872. Októberi — Debreczeni évi ábrák
2 ft. 50 kr.
Hirdetési díjak minden 5 soros ponton az egy soron 10 szavú és 10 soros 10 szavú — Bélyeg 40 kr.
Állandó vagy évenkénti előfizetést juttatunk.

Debrecen, november 13.

(G.) Az országgyűlés különböző pártkörében azon fontos törvényjavaslat van most szükséges, mely a testvér fővárosok egyesítését és az országos fővárosi sajtósági viszonyokhoz mért igazgatási és gazdasági ügyi rendezését, s megoldását tűzte feladatul.

A pártok s különösen a Deszkpárt körében többek között egy indítvány merült fel a nyelv kérdése nézve, melyre vonatkozólag egy rész a magyar nyelvnek tanácskozási nyelvű törvénybe, melyre paragraffussal beiktatását kívánja, míg az indítvány tárgyalásakor más rész ezt nyílt kérdésnek kívánja tekintetni és fenhagyni.

Hogy Pest nem magyar város, azt minden a vidékről felzáruló magyar ember minden alkalommal sajátossággal bizony vallja meg eszmamódorral is. Budáról Ó-Budáról nem is szólnak, mert ez egy nyelvben mint szokásiban német.

Azonban kérdjük: így kell-e ennek maradnia?

Szabad-e elnézni tovább, mit eddig is tenni bűn volt, hogy nagy Magyarország fővárosa mindinkább a germanizáló bilincseit s jármát bordonza meg pedig önkény s a néki, hogy a különben szval sokszor hányortogott magyar közönség, megbotránkozva nemzetségekhez eddig viseltetett hűlenségen — valahán tette ebrede?

Azt mondják, hogy a nyelv kérdését azért kell nyílt kérdésnek hagyni, vagy is azért kell megengedni, hogy a fővárosi közgyűlésen helyi nyelven is diskuráljon valaki, mert hát Budán Ó-Budán a német elem, — no meg Pesten is többségben van, s azután méltóságnak is kell lenni, hadd szóljanak ők is a magok nyelvéen sál.

Mi a provinczián nem így gondolkodunk.

TÁRCZA.

A légy.

Az eddig ismeretes legyek családja a természetlások állatok sorában kétféle, s ezek közül az európaiak ott szerepelnek. Az egyes fajokat azonban különböztethetjük meg egymástól. Vannak légyfajok mint például az úgynevezett „böglyök” melyek szaradnak, többek által kegyetlenül zaklatják, nyugtalanítják szegény barmainkat, s teibelen szivódmányukat vampyr módjára bocsátják a bőr alá s testbe, és így valódságos vészszó állatokká válnak. Igaz ugyan, hogy a szobalégy nem oly vészszó nem oly csúszdó mint a bögly, sőt nem is képes csípni: de azért mégis kimondhatatlanul alkalmatlan és szemtelen állatként tekintendő. Azon légy, mely a szobába tola-kodva gyakran oly érzékenyen megcsíp, nem a szobalégy, hanem csipőlégy s majdnem azon alkalmasbáb mint a szobalégy, sőtől leginkább merészre állni különben. Ezek valódságban a lovakkal és szarvasmarhákkal, mert egy zaklatják, egy nyugtalanítják azokat. A szobák csak akkor tudnak, minden előre közel az idő, s innen mondják a légy, hogy „jó leve, mert a legyek nagyon csúsznak.” Egyébként „légy” alatt köznéve egy szoba- vagy házi-legyet (musca domestica) szokták érteni: és minthogy különben is ez az az faj, mely leggyakrabban érzékenyebben állnak, s melytől leginkább kellemetlenséget szenvedünk: jelen természetrajzi cikkünkben erre terjesztjük ki főleg figyelmüket.

A légy a kétrőltek (Diptera) rendjében a mer-

Mi Magyarországot minden ízében magyar-nak óhajjuk.

Mi Magyarország fővárosát magyarnak követeljük.

Ettől még világáros is lehet Buda-Pest, de első sorban ő a miénk az egész magyarhá-zá-é, s így joggal várhatjuk sőt követeljük, hogy belkormányzatában legalább magyar legyen.

Es itt sligha szabad arra is tekintenünk, hogy a nyelvkérdés miatt mérges debatte-ok sőt tán az idegen elem demonstrációjától is kell tartanunk. Hadd demonstráljanak!

A törvény már szentesíté azon elvet, hogy Magyarország az országos nyelv a közigazgatás nyelve egyedül a magyar.

Ez elv szerint önként folyik azon következtetés, hogy a főváros közigazgatás nyelve is csak ez lehet; hiszen ez a szíve ez központja az országnak; hogy lehessen Magyarországon nyugodtan aludni azon gondolattal, hogy e központból, s szívből csak a germanizációt látni sőt áradni?

Nem kell itt e kérdésnél mára figyelemmel lenni mint arra, hogy a törvény már megoldotta a nyelvkérdést; a közigazgatási törvény tételénél nem ille-nenek mindenben a főváros sajátossága és az országával szonos viszonyaira; ez mint főváros bizonyos tekintetben egész Magyarországot képviseli.

Illő tehát, sőt szükség, hogy mint ilyen a magyarság tekintetében is jó példával járjon elől.

Mi nem látunk abban a többi nemzetisé-gekre nézve semmi sértőt, ha a magyar nyelv kö-zigazgatási nyelvül s leendő egyesült fővárosra vonatkozólag a törvényben külön cikkben mon-datának ki.

Nem látunk pedig annál kevésbé, mert ha-za-kán bármely nyelvű népsége nem jogilag sem méltányosság tekintetéből nem nehezítheti, ha

szaposok (Proboidea) osztályához tartozik. A légy hosszú-szerűen szarvas rovar; elől egy kisdő összehajtott fejrel bír, melyen két, barnavörös, ömszött szem látható: a fej tetőjén három pont vagy mellékselem van. A hátról tagu barna tapogató csúcsok az ártárat alól részén van- nak. A száj szivócsőrekesztet bír és a mersziban foglaltatik. Az állat hátpajza harvas szürkén és feketén: szí- zont; hátát teste barnás-szürkén s feketén van pettyerve; hasa, azaz potroha sápadtságra; lábai feketék. A mell felől részén a szárnyak vannak, melyek igen finom hártából alkotóak. A legyeknél a lábak, nevezetesen a talpak a leg-csodálatosab szerkesztések; az állat ezeknél fogva ép így jár az asztalon mint az ablakon vagy a szoba gerendáján. A sima tárgyakon, p. az üvegen, szivacsos, mozogható tal- pát egymástól szétválasztja, mint lapos táblát a tárgyra borítja, s alatta ily módon a levegőt mintegy megritkítja s ekként a küllő nyomása által tapad a tárgyhöz. Ha tovább akar lépni, talpát összehúzza, és ha megint oda tapadni akar, újra kiterjeszti, és így tovább.

Mihelyt az éghőzaton ragadozó nap melegbe ugat- ra a földre lövell: előre és szarvasra kel ezen döngő ro- varaszer, ott bagyra piszkos rejtéket és számláln. csapa- tokban rohan az emberekre, mintha csak az ő kínzócsú- ra volna teremtve. E talakodó, szemtelen vendégeket nem képes az ember elodálni magától; napról napra ujak és ujak tűnnek elő nem csakely bosszantásukra, s undorító nyálfoládok, valamint ragadó nedvök által, melyeket szájuk s potrohukból bocsátanak ki, ablakokat, tükröket, aranyozott képeket, függönyöket, porcellán-edénye- ket s más élelket beszenyeznek: bemocskolnak. És még aztán miként mőködnek velünk, a teremtés hatodik nap- jának remekművével! — Ha édesdeden olvasunk nagy

Magyarországot mi magyarok magyarnak óhajjuk.

Tiszteljük mindenkinek nemzetiségét és vele nyelvét, de a magunkét mint törvényes állam nyelvet különösen a fővárosra nézve teljes és valódi érvényben kívánjuk fenntartani.

Figyelmeztetés az idej gyümölcs csemoték vételénél.

Csanádi Istvánról.
(Folytatás.)

A sárga Calvil (Calvil gubbe Winter) egy igen szép nagy alma, alakjára nézve egészen hasonló a közönségesen ismert fehér töl Calvilhoz, csakhogy jobb ennel, s színe sárga. Pompás töl csemoge.

A Comisharomatique, szép nagy alma, laposabb, sárga bordájú, sötét piros színe. Haza sárga. Faja termékeny, és könnyen fenszedik. Érik októbertől janjáig.

A Csillagalma a kokakénti gyümölcsből egyik találatot a legjobbba közüli, s ez okból meghoztatok. Hogy miről kapta ezen elneve- zését, nem tudom, maga a gyümölcs magis kinefő, egészen piros, jókora nagy alma, alkalmasan hazai magocsa, de igen kitűnő; hogy faja termékeny-e? nem tudom.

A Deák muskotályja a kisebb al- mákhoz tartozik, csúcsos, világos sárga, minden pir- nékűl. Haza szilárd, igen leve, és pompás édes bor- zán, e mellett kitűnő szízzrel bír. Erdemes, hogy egy kerben helyt foglaljon.

A Domonkos gróf Szapáry gyümölcs- nyéből ösmertek meg. Ez egy lapos, jó közép nagy- ságu, érett korában zölös sárga, napos oldalán piros színnel befutott, s olykor csikolt alma. Haza zölös fehér. Bolgárországból a Moldvából származik. Is jó, s becses főkép azért, mert csak mártusza kezd érni, s júliusig eltart. Faját igen nagyra vonóknak, a félek- nek mondják.

iruk, körülöngának bennünk, arczunknak majd egyik majd másik felén alkalmazkodnak, és sokszor a türe- lomból is kiborítják az embert. Ha étkesnek, szinte lelik az alkalmat s azonnal ott szemlélőnek kiadók. Menyit kellemetlenséget s bosszandót okoznak en- nek tola- koló vendégek csak gazdaságosainknak, kik oly gondo- san köztérlenek készleteket elrejtve előlők, mint a tol- vaj s macskák elől! Hát még szegény ágyhoz bilincsel be- tegnek mennyi nyugtalanságot szenvednek állatok, kik irat- e kapai sereg egy szikra kiművelési s könyörülettel nem viseltetik! Valóban a szobalegyeket méltán az emberiség igazi ostorának kell tekintenünk. Nem hiába szította egy- koron Isten a megfájdított egyiptomiakat e csapadál.

A legyek élcele azon nedvökből áll, melyeket azok majd a gyümölcsökből, majd a busból, majd máz étkéből, majd imét az állati testek kibányt hulladékaiból nyernek. Későfőgva petéik mindjegy helyekre rakják le, hol az azokból kibővő nyitók s szibőgek elmet azonnal meg- találhatják. A legyek, a melegt rendkívül szeretik, s főleg azon helyeken tartózkodnak, hol a melegen kívül még éle- mi-szeret is találunk. Ormányukat, merszajpikat részint az édes nedvök felszívására, részint az állati véz kiserítvá- zására használják.

A legyek négyezer-hatszoz szaporítanak évenként, s innen magyarkizható azoknak iszonyu száma, főleg őszel. A nagy terméket ura megdina ugyan a legyeknek a rend- kívül szaporodási erőt: de arról is bődsen gondoskodott, hogy iszonyatos szaporodásunk utja ele akadályokat gúrdítsa. A legyeket nem csak az ember öldöki, hanem az állatok között is számtalan ellenfelek vannak, és pe- dig a rovarok között éppúgy, mint a szarvas és többi álla- tok között is, Mely egyenes s művészen széri ellenők a

Előfizetési árak:
Egész évre 10.— Ft
Félévre 6.— „
Negyedévre 3.50 — „
Hgy hóra 1.— „
Kisegye nem 4 kr.

Megjelenik minden-
nap, vasárnap kivé-
ve.

DEBRECZENI ELLENŐR

A SZABADELVÚPÁRT KÖZLÖNYE

**Szerkesztőség és
kiadóhivatal:**
Főiacsa, a vapo-
házi szobában.

Írások:
Hgy haabos postá-
sorszáma 5 krajár
számláltnak.

Hittel, bizalommal!

Debreczen, október 28.

Az általános választások a mai nappal megkezdődtek. Pártunk még talán soha sem nézett a diadal akkora remény-
ségével a választások eredménye-
re, mint most.

A nemzet józanul és előre-
látó, — gondolkodó többségbe
vetett legteljesebb bizalommal, és
pártunknak a haza legteljesebb
boldogítására vezető intenczióiba
vetett hittel várjuk azt a napot,
melyen a nemzet lesújtó ítéletét
fogja hangoztatni, azok fölött,
akik választóiknak rájuk ruházott
bizalmával visszaéltek, mikor
ahelyett, hogy csak a kormány
esetleges tulkapasait ellenőrizték,
vagy lehetlenné tették volna, —
mert az ellenzéki pártok egyik
főfeladata ebben kell, hogy ősz-
pontosuljon, — hát egyszerűen
minden, rég érzett hiányok pótlá-
sára irányuló üdvös s célra
vezető intézkedések elő gátat ve-
tettek s azoknak nemcsak tör-
vénybe foglalhatóságát, de már tár-
gyalhatóságát is megakadályozták,
lehetatlenné tették.

Egy egész nemzet ítéleteiben
mindég igazságos szokott lenni,
mert csak egyes töredékeket, csak

a nemzettest egyes részeit lehet
behálózni fényes ígéretek háló-
jával, vagy fanatikus mámorba
ringatni történetünk nagy alak-
jainak szakadatlan emlegetésével.

Pedig hát azok az alakok a
fényes múlt alakjai — s a jelen
politikáját sem nem ítéltetik el,
sem nem emelhetik fel, távol áll
az tőlük, évek hosszú sorának
mithyus homálya választja el
őket ettől, kár a szép emlékeket
bolygatni is, nem illenek azok be
a többi kortes jelszavak közé.

Es hiába is bolygatják. Mikor
egy párt, eredményekben dus
multjával szemben egy másik
párt merev negatívánál s rágalrak
özönénél egyébre nem tud hivat-
kozni, akkor a hazája ügyét szí-
vén viselő állampolgárnak egy
percig sem szabad haboznia az
urna előtt, hogy melyik párt ér-
dekében gyakorolja állampolgári
jogai legszentebbikét, legfonto-
sabbját.

Es a polgárok nem is fognak
habozni, s a nemzet igazságos
ítéletét fog hozni.

De kell is, hogy hozzon, mert
nemcsak a köteles bizalmat szá-
vazza majd meg annak a pártnak,
mely ügyeit legodaadóbb buzgal-
mával, legmegebb hazaszeret-
tével kormányozta, és vitte fok-

ról-fokra, lépésről-lépésre előre,
haladásának minden talpalatnyi
nyomát súlyos munkával, küze-
lemmel foglalva el, hanem meg
kell a nemzet ítéletének tisztítani
a parlamentarizmus szentélyét
azoktól, akik nem oda valók, akik
az ott tartózkodhatásra érdemet-
lenekké tették magukat.

Erosen hisszük és bízunk
benne, hogy a nemzet ezt a fon-
tos kettős ítéletét méltóságához s
józan belátásához híven fogja
meghozni.

Éljen a szabadelvű párt!

Újságírói tisztesség.

A Debreczen támadása Márk Endre ellen.

Debreczen, október 28.

A Debreczen tegnap egy olyan hangu
támadást intézett Márk Endre ellen, mely-
hez hasonló még a durvaságtól híres
Alkoholgyanban sem olvastunk.

Ilyen hanghoz nem szokott a debre-
czeni művelt közönség és azért jólesőleg,
emlékük ki, hogy városunk intelligenciája
pártkülönbség nélkül elítéli a Debreczen
minőségétlen támadását.

Csak néhány nappal ezelőtt a Deb-
reczen volt az, mely a sorok között Márk
Endré diadart. Örült, hogy fellépése ál-
tal megehomlotta a szabadelvű párt egysé-
gét. Tetszett neki végtelenül az az állapot és

TÁRCSA.

Rip van Winkle.

— A Debreczeni Ellenőr eredeti tárcája. —

Ha Wagner Richard nevéhez nem fu-
zódunk amaz óriási reformáció, mely képe-
sítő a zeneirodalmat, hogy a minden zenei
eszköz felhasználó IX. symphonián túl
is fejlődhessek, ha nem az ő érdeme volna
az is, hogy a szinpad technikát pazar
királyi védnökének pártfogása mellett az
elképezhető legmagasabb niveau-ra emelte,
— még akkor is híres nevet szerzendettek
volna neki ama szövegek, melyeket saját
operáihoz írt. Szerinte a szövegíró és zene-
szerző intenczióinak egységeinek, roko-
noknak, azonosoknak kell lenniök. A zene
simuljon a szöveghez, de nemcsak annyira,
amennyire azt a rhythmus követeli meg,
de simuljon hozzá annyira, hogy a dalmű
egy felbonthatatlan egészet képezzen, hogy
a szöveg és zene egymást magyarázza,
sőt hogy maga a zene ne csak a szöveget
tartalmazza, hanem magát a cselekményt,
a jelenést, a jellemet is magában foglalja.

Ez, az a sokak előtt érthetetlen
programcsere.

Lisztnak van egy háromkötetes műve
Dramaturgische Blätter. E műnek máso-
dik kötete kizárólag Wagnerrel foglalkozik.
Különségek fog tetszeni az állítás és mégis
való, hogy aki e művet elolvasta, oly tel-
jesen fogja ismerni Wagner operáit, mintha

magától a mester művésztől hallotta
volna előadni. Wagner zenéjét le lehet
írni, azavakkal elmondani s ha még a
szövegek is kezeinknél van, akkor
arról a nyomtatott papirosról olvashatjuk
a súlyozott orchester remeklést, a 240
tagból álló teljes zenekar előadását. Kér-
dük most, hogy mi teszi lehetővé ezt?

— Az összes dalművekben keresztül
vezetett következetesség, a szoros benső
kapcsolat a zene és cselekmény kö-
zött. A wagneri muzsika beszél, kifejez,
magyaráz, fest, jellemeket domborít ki,
indulatokat értet meg a felmúlhatatlan
hangszerelességgel egész tájképeket, erdő-
zsongást rajzol élénk. Az elforgatlan
színházlátogató azonban még másik két
bizonyítékot tanul csodálni Wagner tudá-
sában: az úgynevezett végtelen áriákat s
a visszatérő jelen motívumot. Az előbbi
áttör minden korlátot, mely eddig a ze-
neszerzőt az uralkodó hangnem kény-
szerítő volta mellett az egyhangúsággal,
az unalommal fenyegette s bár gyakorlat-
ban a hallgatókra farszólólag hat, de csoda
szerű tudással csapong a legelképezhe-
tőbb, bizarr lehetőségek között — az
utóbbi pedig — a zenei hatás legerősebb
eszköze — visszaemlékezteti a hallgatót
arra, hogy a drámai akcióban ismét a
hős szereplése vesz részt s a felhangzó
markans motívumok előre jelzik a hős
közvetlédését.

Az elmondott tények jelentőségét
csak úgy ítéltethetjük meg teljes értékben,

ha a wagneri zenét valamely szablonos,
átlagos olasz vagy francia operával ha-
sonlítjuk össze, — azt pedig, hogy csak
ugyan ez a zene lesz a jövő létjogos ze-
néje, semmi sem bizonyítja fényesebben,
mint Verdi megterése, a francia szinpa-
dok meghódítása s (Goldmarkék kivéve)
az összes, most terülő komoly dalművek-
ben észlelt Wagner követése.

A bayreuthi szinpad mellett az ope-
rrettirodalom vajmi ingyentelen helyet fo-
galt el, ha élvezni akarunk — operát láto-
gatunk, ha szórakozni — akkor operettet.
Az előbbi kifárasztja időnket, de jóté-
konyan, nemestőlég hat. Az operetto
rendszerint egy egyszerű meséjű cselek-
mény megzenésítése.

Annál figyelemreméltóbbak Planqu-
ette operettjei, ezek a kedves, értékes
gyöngyözei a zeneirodalomnak. Csak első
tekintetre jelentkezik merészességnek, hogy
a wagneri alkotások után Ripről értéke-
közünk és csakugyan ems könnyű, éde-
senfolyó zenének semmi köze a nagy
mester által követett irányhoz — s mégis,
mídon Planqueterről szólunk, önkénytelen
is a Wagner alkotása reformok ötletnek elénk,
Planquette mégis azon elvekre épít műveit,
melyek a bayreuthi mester műveiben
jelentkeznek. Nem alkalmaz oly eszközö-
ket, mint Wagner, sem oly erőket nem
fektet bele — ezekre különben az operett
szükség kezeitlen szükség sincs — de
operettjű oly újításokat tartalmaznak, oly
nemes értéket rejtjenek, hogy hahozás

Nyílt-téren meg-
jelenő közlemény 3 ha-
sáns petízióra 15 k

Hirdetményeket és előfűte-
seket lapunk számára elfo-
gad: **Fest-Budán:** Tor-
nay Ede, **Héccán:** Or-
pólik A. és Hasenstein e
Vogler, Brauner I. G., **Ber-**
linben: Goldberger, **Pá-**
risban: Havas ügynö-
csége.

Röell H. A.: *Commentarius in principium epistolae ad ephesios*, Trajecti ad Rh. 1715.

Kiadó hivatal
IFJ. CSÁTHY KÁROLY
 gazd. akad. könyvkereskedése
 DEBRECZENBEN,
 havsz. az előfizetési pénzeket és
 hirdeseket kérjük küldeni.
 Hirdetésekre előre szán-
 tandók: minden 5 hasznos
 petti sor egyezési igrtatnál 5,
 előfizetési 4 kr. — Helyg-
 díj 30 kr.

TISZA VIDÉK.

Debreczen, Szabolcs megye és Hajdúkerület vegyes tartalmú

HETI KÖZLÖNYE.

Nagyobb terjedelmű, mint szűzlet több ízben megjelenő hirdetések, alku szerint a legutányosabban közölletnek.

Szerkesztői iroda:
 Debreczenben, Péter 7-ik sz.
 Havsz. minden a lap szűzlet
 reszt illető közlőre kerünk
 küldeni.
 Nyitár alatt minden kérem ha-
 szos garancia 10 kr. és
 30 kr. helyg-díj.
 Előfizetési díj:
 Posta kúbró 4
 Feltér 2
 Engedély 1,50

Előfizetheti **Debreczenben** ifj. Csáthy Károly gazdasági akadémiái könyvkereskedésében. **H.-Böszörményben** Lányi Márton kereskedésében. **Pesten** Neumann B. első magyar hirdetési irodájában, (Kigyó-utca 6. sz.) hol egyszersmind hirdetések is telvéthetnek. **Nyireghyázán** és **Nagy-Kállóban** a postahivatalnál. Egyébirt a postahivatalnál, legelőszűzűbb ötkrajczáros utalvány által.

Előfizetési felhívás

TISZAVIDÉK

VII-dik évfolyamának oct.—decz. évnegyedére.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 4 forint

Fél évre 2

Évnegyedre 1 ft 20 kr.

Az előfizetési pénzeket kérjük mielőbb megjutani, hogy a lap küldésében késedelem ne történjék.

A „TISZAVIDÉK”
 kiadó hivatala.

Talaj ismertetése.

Sz. M.

Vidékünk különösen nagyv. ártal. homokkal; ismeretes ez tulajdonával együtt.

Alatta oly talajt érünk, melyben a homok túlsúlyos, sőt sok esetben kizárólag ebből áll. Ertéke a szemcsék finomsága a sok homok körül előforduló egyéb ásványi alkotórészek aránya szerint változik.

A fűtőhomok, ha benne fővénny és állati anyagok elrothadásából keletkezett telvény nincsen, termelőre nem alkalmas, mert a kovany. amiből áll, vízben igen csekély mértékben oldható; a ásványi ártal. nem értékesíthető. Szemcséi finomak lévén, a sz. ártal. könnyen tova vitének, homok neve is származik.

Ertéke telvény tartalmától emelkedik; mert az esetben használható föld. Utóbbi összetétel azon fűtőhomok-terület, mely homok kitörései sikkai több négy-szögletű földnyit. tért foglalja el, beláttatára vir.

A homoktalajban nincsen semmi összefüggés, a részecskéik egymáshoz nem tapadnak; miért használnak nevezetesen. Művelése könnyű; igen hamar termeszethető benne a trágya hamar elkorhad. Trágyázni ép a tulajdonánál fogva legalább minden második évben szükséges; de csak kis mennyiségben.

Nem lehet közömbös az, hogy minő trágya-anyagokat használhatunk rá. Nálunk, hol még a trágyakérdés nem tekintetik oly életképesnek, hol a trágyának lelke, java, ha hiányában tűzőnek használnak, az azt felelő, hogy olyat használnak aminek van.

Miképp vannak ezzel a gazdaságait gondol, szorgalommal és seakérelémmel kezelő nyugati államok és a kis Sváj, mely utóbbi a trágyakérdés tekintetében csaknem megközelíti Kínáit. Itt azt mondják: homokra legválasztosabb évenként a földet trágyázni, melylyel szemelt, hogy kövérítjük a földet, meg a homokot kis meg is költjük. Kifutó hatást tulajdonítanak a föld-trágyázásnak és a hig-trágyázási öntözésnek; melyek mindkettőjét csak ajánlani lehet.

Nem lesz érdektelen, ha az ártal. homokra vonatkozólag megemlítem, hogy emel azon szabály, melyezint. egy szántás egy, két szántás két és három szántás három kényér. ahelyett, hogy a kívánt kénier eredményezné, csak kért okokat. — Lehetőség természet fel forgatni, főleg száraz éghajlat alatt, mind a mienk is.

A másik mód a homoktalajok művelésére, azoknak takarmánytermelőre való alakítása, egy, hogy legálabb három-négy évig legeljenek és kaszálók használtassanak; midőn csak egy vagy kettő szántás és kaszálás alá vétetik.

Ha a homok mellett ártal. is fordul elő nagyobb mennyiségben, vagy tán előbbinek felett teszi, az ly talaj homoknak nevezetik. Ez a legjobb termőképességű 10—15% telvényvel.

Vannak Németországban a lónagyr. posztok, to- vábbá Belkiumban oly homok-talajok, melyek nagyon vi- nyözűek, ezek művelésre alkalmatlanok, mert másk, mint hangát elfogynak és síros füvet, sem termesznek; az ilyeneket égetés által szokták javítani.

Minden oly talaj, ly telvényomán agraental, e azért vitési. Az agraentalajok tulajdonában egészen el- íentetessék a homokkal. Színük, sárga, barna, vörhenyes,

vagy egészen fekete. Tapintatuk finom, száros. Kébe szor- ra, ha kissé nedves, gomolyok képz. melyek magok- tól azé nem omlanak. Nagy kötöttségű és szivósságúak birva, műveltek igen megrebesztett, szántás után rögös és érdes fölletű. A nehezez agra művelésre sokkal töké- letesebb és költségesebb gazdasági eszközök igényel- tetnek.

Ellentétben a homokkal, vitértő és víz-földsz. ké- pességük kitűnő; épen a vízhez való megtartása okozza, hogy hideg természetű a benne minden később indul fejlődésnek.

Szerelt a gyakori szántást és művelést, a a fűtőbbi példabeszéd itt már nagyon helyén van. Szántása külön- sen az időjárás szélsőségei között, akár nagy nedvesség- ben, akár szárazságban lehetetlennek válik. Innét van, hogy sok évben, míg a Házában és Tiszavidéken elmaradnak a vitésművelés, addig a homokon helyeken bevége- hetik azt.

Legtermékenyebbek azon agraentalajok, melyek kisebb mennyiségben telvényt és homokot is tartalmaz- nak; mert akkor a homok az agraentalok pinakái tulajdo- nán megjavítva, rák igen jókény befolyást gyakorol.

Az agraentalajokban kitűnő buza terem, honét buza- talajoknak is nevezetnek. Ezenkívül a legtöbb művelési növény alá is sikerrel leszenek használatok.

Harmadik igen elterjedt talajnem, különösen hegyes vidékeken, a mész-talaj, 2. nevét alatt oly föllet érünk, mely legalább 50% mészest a ezenkívül homokot, agra- tot és telvényt tartalmaz. E talajnem tulajdonára néve a homok és agra kitűnő áll. Tapintata finom, száraz. Szán- tás után rögös; de rögeik ómagoktól szétomlanak. Eső után, ha fölletük megszárán, megcserepesedik.

Könnyen fölismérhető, mert kénár- vagy sóvával leletve erősen fölperesz. Művelése nem nehéz a a növe- nyek jól díszlenek rajta.

Az itt elterjedt főbb talajnemek kívül fordulnak elő még egyebek is, melyek azonban többnyire a már elmon- dottakból vannak összetéve; így van: homoktalaj, az agra- és homoknak egyenlő vegyületeiből; márgatalaj, összeté- tele igen finom homok- és agraental, legalább 15% mész- estel telvényes agraental, legelőbb 14—16% telvény- tartalommal. 20 feletti mész- talajnem egyike a legjob- baknak. Ebből áll magrázásban a „feketeföld” nevezett föld. Az agraentalok hátrányai nagy mértékben birja; műve- letük sok esetben igen nehéz; de termőképessége páratlan.

TÁRCSA.

A becsei dohányáru nő, életök és foglalkozások.

Készítette: BIRÁNYA Cs. M.

A társadalomban van egy osztály a nők között, kiknek foglalkozásai valóban megérdemlik, hogy szoros bírálat alá kerüljenek.

Mindenek előtt ezen osztályhoz tartoznak Bécs- ben azon egyének, kik a dohány-tözsédekben az elá- díást végzik.

Hogy ezen nőket, mivel közhelyesokan hasonlítanak a párisi Grisettekhez, helyesen megbírálhassuk, kü- lönböző osztályokra oszthatjuk.

Az első osztályhoz tartoznak azok, kik er- kölcösségekkel el nem hagyják, kik leginkább azon oknál fogva dohányárusnők: alkalmat várnak, hogy valamiképp fényesen férjhez mehessenek, életkoruk többnyire 15—18 év.

A második osztályhoz tartoznak azon sze- rencsétlenek, kik szép reményeket, egykori rajongó szerelmők föltyán, keserűleg megcsalattatván, gonosz- ságra adják magokat. Ezek többnyire az első osztály- ból ujjoneznak a 18—36 évesek.

Ezen második osztály nagy tért nyit az élettani bírálatokra, mert a harc-, erény és bűn között kü- lönbözőképp mutatkozik, és legtöbbször az utolsó győ- zelmével végződik.

A harmadik osztályhoz tartoznak végre azon szerencsétlenek, kiknél a harc kötelesség, és szer- vedély köz leggyözebb állapota. Legelőre haladabb korban levén, nem maradt nekik egyéb mint a lé- lek maradosa, előfizetett ifjúságuk miatt, és részeit szükségbe, részeit az nyomorúság gondai élet, minék ők nem ritkán öngyilkosságok áldozatá- vá válnak.

Próbáljuk tehát az első osztályt közeleb- ből megjelölni. Egy fiatal leányka, virágzó éveiben, utalva van arra, hogy magát valamiképp fenntartsa. Azon öntudatnál fogva ifjú épágo és idősebb arczo- nási föltyán egy helyet keres, hol ő előnyeit érté- kesíthetné. És tényleg hol érheti el célját jobban, mintha ő árulónok megy, egy dohány tözséde? Itt hasznost a kemellessel egybekötheti, midőn őgy he- lyet talál, becsületesen eladni a egyszersmind alkalma is van, magát a vevőtől megcsalattatni.

A gazdag és nem gazdag hegyedők állandó vá- zól ezen dohány-tözsédek, egyiktől épny, mint a má- siktól csábító hűségeket hall; ilyen ártatlan terem- tésnek fide, szerelni valomásokhoz nem szokván, mindent hisz, és ha a sz. az erőnyit még vitába nincsen, egy csakis könnyű finom modor, fényű egyen- ruha, gróf vagy báró címmel meggyőzi.

Ezen báró vagy gróf ur, nem restell saját fogat- rál a szivaros bolt elő rándolni, s ott a legdrágább szivarokat vásárolni. ly fiatalleánykának ártnak utolsó csepp önálló jellemre is emulni, képzelműködésben és megcsalattatva magát úgy látja, mint bárónt, vagy gróft. Álmában párnájára szántalan könyeket ejt — ha másnap egy gazdag paraszmtáros nias a boltba lép, és vagy egy gyönyörű virágcsokrot vagy egy illatozott levelet ad által. Az utóbbiakl ren- denként zártkéjegy is mellékelteik a legközelebbi színelőadásra. Az inas elvégi kötelességét, midőn őt ezen meggyőztet teszi, hogy a gróf vagy báró ur ké- rendeti, mint van nagysá, és egyszersmind kéri, hogy a kis emléket barátságosan fogadjja el. A szeg- ny leány örömeiben elpirul és előlel idegen váró jelenlétét, és az általadónak édes nevetése által há- tártalan boldogságot nyilvánít. Szegény teremtés! Mily mulékony volt a te örömed és mennyi sok ke- serű könyveidben került ezen vak hit.

Mi két ly szerencsétlen teremést ismertünk a bejárás posta-utca szegletén levő boltba.

Az egyiknek egy katonatiszt, a másiknak egy pinézgyi hivatalnok bizelgett, híven hogy legboldo- gabban a földszínen, és látják végre, hogy mindketten mily keserűleg megcsalattattak.

Ezek mindketten ártatlan szép leányok voltak, kik egyszer hirtelen eltűntek, és mi többé nem láttuk, sőt semmit sem hallottunk felőlük.

Ily szegény lelkik, kik szép reményeket a leg- borzasztóbban megcsalatra látják, ingerő keltőjeiket elvesztvén, és erkölcsiesség elcsúggyvén, tehát kény- telenség az elvárásokban valami kis dohányárus boltba kerenni menedéket, hol folytatnassuk további álláso- kat. Ott áll ismerősi élet meg, mert képek épádot, hajók és fogait részint elvesztik; tehát leginkább egy tekintetből, a ugy is néznek ki, mintha 30 vagy 40 évesek volnának, de azért nem minden oly meg- csalattottak van bátorsága vagy erős akarataminden álmításról lemondani, s az életet komoly oldalról te- kinteni, s folytatni. Vajnai kevesek vagynak, kik oly erős jellemmel bírnak, hogy a megtörténeteket fed- hűten erkölcsi viselkedő által jóvá tegék.

Ezen kevesek valósággal sajnálják, hogy az el- mirt egy urtíjval annak. Igyekszik látszólagos gondolatokat elhagyni, s hogy minden áron jó a be- csületes nők legyenek.

ALFÖLDI LAPOK.

VEGYES TARTALMU FÜZETEK.

SZERKESZTI S KIADJA: TELEGDILÁSZLÓ.

V. füzet.

10 füzet előfizetési ára: helyben 2 frt 40 kr, postán küldve 2 frt 60 kr.

AZ

ALFÖLDI LAPOKNAK

1876-dik évi deczember 31-ig

megjelenő **10 füzetére** folyvást előfizethetni:

Helyben 2 forint 40 krral, — postán 2 forint 60 krral.

A Telegdi-sóstói gyógyfürdő.

Debreczenhez félóránnyira a Szepesen.

Debreczen város határán, főleg a Hortobágyon, — igen sok szikesvizű tó van, melyeknek a vize a konyári és nyiregyházi sóstavak vizéhez hasonlít vegytani alkatrészeire nézve.

Az én tanyámon is, a szepesi pusztán, — a városhoz alig egy jó félóránnyira, — két terjedelmes szikvizű tó mélyed le; a melyeknek sziksós partjain, ezelőtt 15—20 évvel, a míg Debreczenben a híres szappant sziksóval főzték, évenként nagy mennyiségű sziksót separtek össze.

E szikes tavak vizét fürdésre úgy én magam, mint ismerőseim közül többen házilag használtuk; s annak gyógyhatása jelentékenynek mutatkozott; a mely gyógyhatás hogy nagyobb mérvűvé nem fejlődhetett, ez kiválólág annak volt tulajdonítható: hogy az onnan a városra hozott víz itthon kis mérvben volt használható; ott helyben pedig nagyon primitív módon vala a fürdőviz felmelegíthető s használható.

Ez év nyarán a debreczeni ügyvédi kamara tagjai a nyiregyházi sóstói fürdőben egy igen kedélyes napot töltvén, s én ez alkalommal e fürdő vizével közelebről megismerkedvén, úgy találtam: hogy az én tanyámon lévő szikes tó vize gazdagabb sziklug tartalmú, a homok talajra ágyalt nyiregyházi sóstó

A. L. V. FÜZET.

Hírdetés a Legjuttányosabb
 érem vértékéért.
 — 484 —

„Ha feladjuk a két alapot, azaz az evangyéliumot és saját multunkat: elvesszük mindenünket a az öngyilkoságnál nem csak kegyebb bünt követtünk el.” Bolygó 1992

DEBRECZEN NAGY-VÁRADI ÉRTESÍTŐ.

Hirdetö, szépirodalmi és vegyes tartalmu közérdekü hetilap.

Előfizetési díj:

egyes ére helyben a vidékre . . . 4 ft. Évesre . . . 1 ft.
Félre . . . 3 . . . Egyes példány . . . 10 kr.
Hirdetéseket juttatás árát közlötnek, külön mindannyiszor 30 kr.
hírlapdíj mellett.

Szerkesztőiroda Debreczenben: Nagy-u. sz. 163. sz. s.
Nagy-Várdon előfizetéseket és hirdetéseket felvételnek Nuriésán
Péter főszervekesedésében.
A nyilittérben magán és pártérdekü cikkeket önként árért elho-
gadunk.

A visszatért.

Álmodom e, svagy ködkép ez előttem?
— Nem merék örülni, nehoz felöhredjek.
.. Óh! o fölkbredés iszonyubb volna tán,
Mint felkaczagásuk a megörjaltéknek!

Ah! nem. Nem álmodom; ily szörnyü csu-
lódás
Nem fogamzott soha még a sors agyában.—
Itt vagyk valóban! e szelid levegő
Nem terem sehohsem, csak az én hazámban.

Messze soledt a szél, — mint felkapott por-
szem
Vetlettem idegen egüy alá töled,
Hol édes szép hazám! — befalazott rab-
kint —
Nem hallhaték csak egy jó szót is fölöléd.

Itt vagyk, itt vagyk; ismerem e hangot:
Az én nyelvemen van intőve ez hozsám;
Ez édes beszédem — tenger évek óta
Nem szőllek senkivel, — csupán imádkozám.

.. Mily szomoruan szól a falu harangja,
Valakét kísérnek örök nyugalmára.
Ne sirassatok meg, ahová teszitek —
Itt marad veletek: az ősi hazába!

En is ide vágytam. Hajdan a lemető
Oly borzalmas vála testemnek lelkeimnek,
Ez most oly jólesik tudnom: hogy engem is
Ide tesznek ahol apám pihonok!

A köldusok életéből.

(Kép.)

— Hóha te ni, hó! Pista te!
.. Nonn! ki a?
— Én vagyk ecsem! tán rám
sem ismerz már?
.. Biz én bátya! kötözve se tud-
nám megmondani, kibez van szeren-
csém.
— No de nézze meg az ember!
hisz' én vagyk a te: Csutka Samu, aki-
vel együtt barátokoztal ezeltűt 10 esz-
tendővel a Gagyoriban, mikor meg-
vertelek volt. Illik az így ellefejt-
kezni az embernek a régi jó pajtásáról?
.. Az isten áldja meg keudet!

még ahova egyet lép is, hát kend a
csakagyan? Hogy van kend kedves
tűrületczett édes atyámia? Csokhogy
még egyszer megsegített az isten arra,
hogy kendet megisthassam. — Hanem
bátya! mondok én valamit: fogja ki
kend eből a taligátul azt a szürkét,
osztán gyertünk be ebbe a csárdába ni.
Hej sok beszélni valóm van ám nekem
Samu bátyám!

Hé csapláros! egy icze bort abbul
a 8 garasosbul.

— Te, Pista te! tán köldus let-
tel te, hogy így tudod adni az urat?

.. Biz engem bátya! 9 esztendője
mióta a falum kinevezett diplomás
kéregetőnek.

— Istennek legyen hála! tehát
kollegák leszünk.

.. Ne beszéljen kend!?

— Biz az édes ecsem! pedig épp
ugy van ahogy mondom.

.. Hát aztán, hogy s mint esett
ez a kend sorja?

— Mingsy' elbeszélem ecsem! az
egész históriámat, hanem elebb hozas-
sunk abbul a 10 garasosbul, mert en-
nek a 8 garasosunk nagyon ködmönize
van. — Hé! csapláros! vakapid! ne
szunyóhálj, hanem ugorj borért, nem
látod, hogy uri vendégeid vannak!?

Sose busulj ecsem! állja Debreczen,
oda megyek a nagyvásárra. Egy tebe-
net akarok venni, s 10 forint hiányzik
az árulól, hát azt valahogy majd csak
kin yőszörögjük. — Nohát no!
Emlékszel rá talán, hogy mikor egy-
mást ntőjára láttuk én akkor heutes
voltam Simsonban. De biz erről a hiva-
talról le kellett mondanom, mert egy-
szar a bíró disznóját oldalt találtam
felhontani, s emialt aztán addig esufol-
tak, kunéroztak, hogy nádkötő let-
tem. No ecsem! ez volt a mostani sze-
rencsémek az alapja; mert egyszer
több pálinkát találván belől tölteni az
ingemen: a háztetőről lecsusztam, még-
pedig oly szerencsésen, hogy
azóta a ballábamra rá nem tudok hágni,
hanem hónajmankóval segíték maga-
mon.

Köztünk legyen azonban mondva
édes ecsem! rá tudnék biz én hágni,

de miután a mankónál nincs előbbvaló
kenyérkereső társ a világon: én biz
oda nem adnám senki 100 forint pa-
rázspénzeért. — Érted? No!

Azóta osztán megis házassodtam;
még pedig itt merő áldás volt rajtam,
amenyiben egy gyönyörű szék virág-
szálat, egy vak lyányt vettem fe-
leségül, kinél külön házastársat egész
Európában sem találhattam volna.

Sokkal többet keres mint én, de
menyivel? Ha kiindul az utcóra ke-
nyeret keresni, — miután ugy énkel
mint valami teátrista asszony, —
mindig ugy jön haza megrakodva, mint
a jóféle méh, mindenféle drágasággal,
liszt, tojás, zsír, pénz, csak ugy ömlik
Pista! csak ugy ömlik! — Aztán lásd!
ezt a taligát is, meg ezt a lovat is
azóta ragasztottam, hogy gyalog ne
járjak; mert biz én ecsem! 10 forintért
be nem mennék gyalog Debreczenbe,
ha mingyárt aranytányéron hoznák is
elíbbem. Nem én. Nájszen!

.. Bizony Samu bátyám! kend
boldog ember leve; a kintő köldus
legnagyobb ur a világon. Lásza kend!
én csak ezen a targonczán járok a vá-
sárokra, amiben ez a fin tászigál erre
arra.

Még én nem tudtam annyira vinni,
hogy taligát, lovat vehessek.

Tudja kend! én otthon görbe, a
nagyvásáron meg vak vagyk, s be-
lyettem ez a csengő kéreget; hanem
mégis azt mondom kendnek bátya, hogy
200 forint töldással se cserélém el a
kend mankójáért. Ez csak az igaz k e-
nyér kereső bátya! — No de mit
ér mind ez! bevezeg én is megházaso-
dтам ezeltűt 5 esztendővel, hanem ebbe
bele is vesztettem. Hixi e kend bátya!
hogy ha a feleségem nem volna, nem
cserélém a vicispánnaul sem. De hát ez
az asszony ugy meg van átkozva,
hogy semmi baja sincs; s így
mindig csak az én keresményemet esze-
geti, iszogalja, elköltené az a Dárius
kincsét is, nem győzők én rá keresni,
hallja kend! .. Nem keres az semmit.

— Hm hm! biz az elég nagy csu-
pás rajtad édes ecsem! de miért nem
válsz el tőle? ilyen előkelő köldus

MEGJELEN
minden
PÉNTEKEN.

Előfizetési díj:
Egész évre... 6 frt. —
Fél évre... 3 —
Negyed évre... 1 — 50

DÉLIBÁB.

Szépirodalmi, művészeti és társadalmi heti lap.

Felolós szerkesztő és kiadó: Gróf CSÁKY ALFONS.

SZERKESZTŐSÉG
és
KIADÓ-HIVATAL:
Varga-utczán 2256 sz.
KÉZIRATOK
nem adatnak vissza.
Hirdetések
a legutányosabb ár
mellett vétetnek fel.

III. ÉVFOLYAM.

DEBRECZEN, 1879. JANUÁR 24.

4. SZÁM.

Sírnak a virágok....

Sírnak a virágok
Harmat-könyveket! —
Hűtelen kedvesük:
A hajnal felett.

Dalolva hoz nékik
Vigaszt a madár,
A foleskölja könyjűk'
Pajkos napsugár.

Hull az én könyvem is
Érted kedvesem:
Hej de nekem nem hoz
Vigaszt senkiesem.

Hevesi József.

A névjegy.

Elbeszélés.

Irta: Wühl Jákó.

I.

Soha nem fogom elfeledni ama sovány, halavány arcot, melynek láttára szívem mindannyiszor összeszorult. A sápadt ajkak; a mélyen fekvő, beszédes szemek; viséletének tartózkodó, mindenki iránt tiszteletet tanúsító modora: csakhamar érdeklődést keltettek bennem.

Éreztem, hogy Sáray Imre iránt őszinte barátság-
gal viseltetem. Pedig mindössze is egyszer beszéltem
vele életemben; ekkor is a véletlen hozott vele össze.
Kálmán barátom mutatta be nekem.

Megvallom, szívesen szorítottam Sárayval ez alkalommal kezét s midőn egymástól elváltunk, valóban nem csupa szokásból, hanem az érdeklődés meleghangján és őszintén mondtam:

— Reményem, ezentul többször fogunk egymással találkozni!

Szavaimra az ifjú ajkain keserű mosoly jelent meg. És e csodálatos mosoly önkénytelenül is megrázkódtatá egész valómat. Ugy volt nekem, mintha a hang, melylyel válaszolt, a hideg sirból szállott volna fel egy tompa, elfojtott nyögésben: melyben egy ifjú élet összes bánatai és fájdalmai nyernek kifejezést.... Megszorította ő is kezemet és válaszolt is szavaimra; de észrevettem, hogy nem csekély megerőltetésbe kerül a tettetés, a színelte nyugalom, melylyel érzelmeit elpalástolni igyekezett.

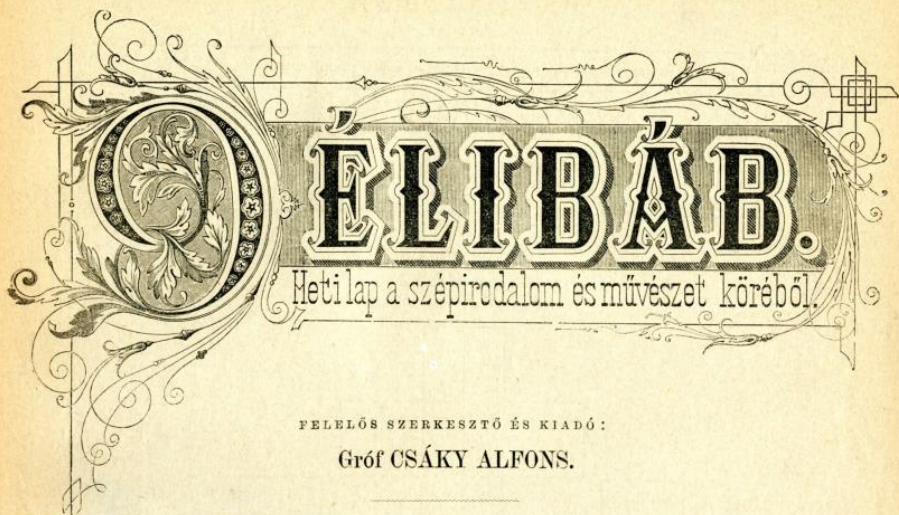
Első találkozásunk után ismét sok ideig nem láttam őt. Nevével többször találkoztam a hírlapok hasábjain s cikkeket mindannyiszor feszült érdekléssel olvastam át. De tartózkodási helye ismeretlen maradt előttem.

Ha nem csalódom, négy évvel ezelőtt láttam utoljára Budapestén, a hatvani utcában. Ekkor arca még halaványabb, még sápadtabb volt. Ijesztően, kétségbeesetten nézett ki. Ugy ment az utcán, a mint szokott menni az olyan ember, a ki rozban tör a fejét, vagy a kinek kebelét óriási fájdalom marcangolja. Földre szegzett tekintettel haladt előre; nem tekintve senkire és nem figyelve semmire. Mintha attól félt volna, hogy felismeri valaki; hogy valaki nyomában van és üldözi őt. Eleinte követtem néhány lépésnyi távolban azon szándékkal, hogy megszólítom. De csakhamar lemondottam ez elhatározásomról. Attól féltem, hogy alkalmatlan időben tartóztatnám, hogy terhére lenne jelenlétem. És nehogy ez elhatározásomat újból megváltoztassam, készakarva megállottam egy kirakat előtt, ezzel mintegy időt engedve Sáraynak, hogy az embertömegben eltűnhessen szemeim elől.

— Midőn ismét széttekinték, Sáray már ki tudta hol járt.

Ekkor láttam utoljára.

Soká nem tudtam ez embert elfeledni; jobban mondva soha nem feledtem el. Pedig őszintén megvallva, alig ismertem, gyanítottam ugyan már akkor is a szegény Sáray baját; de mert eziránt soha senkitől nem kértem felvilágosítást, még attól sem, a kiroi tudtam, hogy jól ismeri Sáray viszonyait, soká nem voltam magammal ez ifut illetőleg tisztában.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ:

Gróf CSÁKY ALFONS.

Megjelen minden pénteken.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre	6	frt.
Fél évre	3	frt.
Negyed évre	1	frt. 50 kr.

A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz küldendők.

Szerkesztői iroda és kiadó-hivatal: Varga-utca 2256.

Hirdetéseket lapunk számára elfogad HAASENSTEIN és VOGLER hirdetési irodája Budapesten és Bécsben, valamint GOLDBERGER V. Budapesten és kiadóhivatalunk.

DEBRECZEN,

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1879.

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLAI KAR
NEVELÉSTUDOMÁNYI TANSZÉK

H-1075 Budapest, Kazinczy u. 23-27.

Telefon: (36 1) 352-8981

Fax: (36 1) 352-8974

Bírálat

a

Debreceni sajtóéltet kibontakozása a dualizmus korában

Jelige: „sajtószabadság”

című OTDK dolgozatról

A hallgató kiemelkedő színvonalú dolgozatában Debrecen 1867 és 1880 közötti sajtóját mutatja be a teljesség igényével. Foglalkozik a kiegyezés időszakának sajtószabályozásával, a debreceni városi sajtó fejlődésének hátterével. Ismerteti a korszakban, Debrecenben megjelent politikai hírlapokat, társadalmi, közéleti hetilapokat, élc lapokat, kereskedelmi és hirdetési lapokat és szépirodalmi lapokat.

A világos szerkezetű, jó stílusú, bő jegyzetanyagot, értékes irodalomjegyzéket, és informatív, esztétikus mellékleteket tartalmazó mű összegzi a szakirodalomból eddig ismert tényeket, ugyanakkor új rendszerbe és megvilágításba helyezve azokat, teljes és részletes képet nyújt Debrecen sajtójáról 1867 és 1880 között.

Budapest, 2003. február 23.

Dr. Fehér Katalin

főiskolai tanár,

kandidátus

Az OTDK dolgozat egyik bírálata

A debreceni sajtóélet kibontakozása a dualizmus korában 1867-1880.

OTDK dolgozat értékelése 2003.

Jelige: "sajtószabadság".

A pályamunka készítője nehéz és bonyolult témát dolgozott fel. Témaválasztása időszerű és aktuális, mivel a magyarországi sajtó történetével foglalkozó összefoglaló művek elsősorban a főváros sajtóviszonyait elemzik, az egyes régiók bemutatásával ezen a téren a kutatások napjainkig adósok maradtak. Éppen ezért jelentkezik egyre nagyobb igény a helytörténeti kutatások iránt.

A dolgozat áttekintést nyújt Debrecen sajtóéletének 1867-1880 közötti időszakáról. Hiánypótló munkaként is felfogható.

Anyaggyűjtő munkájára széleskörű látásmód, a történelmi események alapos tanulmányozása, valamint körültekintő és önálló kutatómunka jellemző.

Nagy értéke a dolgozatnak, hogy írója az autopszia elvét követte, amely sok időt, fáradságot, kitartást és szakmai hozzáértést követelt. Ennek a kutatómunkának köszönhető, hogy új ismereteket tesz közzé.

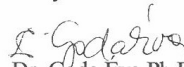
A dolgozat logikusan felépített, jól áttekinthető, arányos szerkezetű. Stílusa gördülékeny, a szakkifejezéseket szakszerűen és pontosan használja. Formai megjelenítése esztétikus.

A dolgozat szöveges részében és a mellékletben elhelyezett ábrák, táblázatok és térképek jól illeszkednek a szöveghez, emelik a dolgozat értékét.

Jegyzetei és az irodalomjegyzék adatai pontosak.

A dolgozat az új ismeretek közlése mellett, rendkívül érdekes és olvasmányos.

Debrecen, 2003. február 24.

Dr. Góda Éva Ph.D.
főiskolai docens
KFRTKF Debrecen

Az OTDK dolgozat másik bírálata

OKLEVÉL

amely tanúsítja, hogy

Sütő Péter

a XXVI. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS
DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Pedagógiai, Pszichológiai, Közművelődési és Könyvtártudományi

szekciójának

Sajtó és művelődéstörténet

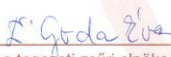
tagozatában bemutatott pályamunkájával

kiemelt I.

helyezést ért el.

Kelt: **Nyíregyháza, 2003. április 25.**

a szakmai bizottság elnöke

a tagozati zsűri elnöke

az OTDK elnöke

Az OTDK oklevele